

Ennakkoperinnön vaikutus lesken tasingon määrään

Asianajajan perhe- ja perintöoikeus
OTM-tutkielma

Laatija:
Nelli Peltonen

21.4.2026

OTM-tutkielma

Oppiaine: Asianajajan perhe- ja perintöoikeus

Tekijä: Nelli Peltonen

Otsikko: Ennakkoperinnön vaikutus lesken tasingon määrään

Ohjaaja: Tuulikki Mikkola

Sivumäärä: X + 71 sivua

Päivämäärä: 21.4.2026

Avioliittolain 94 a §:n mukaisella ennakkoperintövastikkeella turvataan lesken asema jäämistöosituksessa. Kun jompikumpi puolisoista on antanut ennakkoperintöä avio-oikeuden alaisesta omaisuudestaan, se vähentää osituslaskelmassa yhteisen omaisuuden säästöä ja lähtökohtaisesti myös lesken tasingon määrää. Ennakkoperintö lisätään laskennallisesti osituslaskelmaan, jolloin leski saa sen tasingon muodossa takaisin. Jos annettu ennakkoperintö on ollut ylisuuri, lisätään laskelmaan vain se osa, mikä on mahdollista, jolloin lesken tasinko jää vajaaksi.

Tutkielman tarkoituksena on selventää, millainen luovutus on perintökaaren 6 luvun mukaan ennakkoperintöä. Tutkielmassa tarkastellaan lisäksi, millä laskennallisilla keinoilla lesken tasingon määrä voidaan turvata annettu ennakkoperintö huomioiden. Lähtökohtana tutkielmassa on, ettei ennakkoa saanut perillinen ole velvollinen palauttamaan mahdollista ylisuurta osaa ennakkoperinnöstä, jolloin tulkinnanvaraista on, miten ylisuuri osa jaetaan lesken ja perillisten kesken. Tutkimusmetodina käytetään lainoppia. Tarkoituksena on tuoda esiin järjestelmän tulkintahaasteita ja vastata niihin voimassa olevan oikeuden mukaan.

Tutkielman perusteella ennakkoperintöä on käytännössä mikä tahansa perittävän olosuhteisiin nähden arvokas lahjanluontoinen etuus, joka on annettu perilliselle. Ennakkoperinnön määrittäminen perustuu tämän lisäksi ensisijaisesti perittävän määräykseen ja olosuhteisiin. Perittävän pysytellessä passiivisena on tarkoituksenmukaista, että rintaperillisille annetut luovutukset oletetaan ennakkoperinnöksi ja muille perillisille annettuja ennakkoja ei oleteta. Lesken antamat ennakkoperinnöt voidaan samoin edellytyksin ottaa huomioon mutta vain, jos ne on annettu puolisoitten yhteisille perillisille.

Tutkielmassa päädytään siihen, että ylisuuresta ennakkoperinnöstä aiheutunut puute voidaan tasata lisäämällä laskelmaan perittävältä jäänyttä vapaata omaisuutta tai vapaasta omaisuudesta annettuja ennakkoperintöjä. Mikäli tästä huolimatta ennakkoa ei voida lisätä täysimääräisesti, puute tulee jakaa suhteellisesti lesken ja perillisten kesken. Laskelmissa on huomioitava, että liialliset lisäykset voivat kuitenkin vähentää tasingon määrää.

Voidaan sanoa, että ennakkoperintösäännösten tulkinta on aina yksilöllistä sen antajan tarkoitus ja varat huomioiden, minkä vuoksi tarkempia säännöksiä ei ole mahdollista luoda. Ennakkoperintölaskelmat sisältävät puolestaan tapauskohtaista harkintaa, mitkä ennakot voidaan lisätä laskelmaan vähentämään puutetta ja mitkä ennakot jätetään laskelmien ulkopuolelle ottaen huomioon kaikki annetut ennakot. Tutkielman johtopäätöksenä järjestelmä tarjoaa riittävät ja oikeudenmukaiset keinot ennakkoperinnön huomioimiseen jäämistöosituksessa, eikä lesken tasingon määrää ole syytä turvata enempää perillisten kustannuksella.

Avainsanat: ennakkoperintö, ennakkoperintövastike, jäämistöositus, perintöosalaskelma, tasinko

Sisällys

Ennakkoperinnön vaikutus lesken tasingon määrään	I
Lähteet.....	V
Lyhenteet.....	X
1 Johdanto.....	1
1.1 Tutkielman tausta.....	1
1.2 Tutkimuskysymys, aiheen rajausta ja työn kulku	3
1.3 Tutkimusmenetelmät	6
1.4 Lähdeaineistosta.....	9
1.4.1 Ruotsin oikeuden ja lainvalmisteluaineiston merkitys	9
1.4.2 Perintökaaren lainvalmisteluaineiston pirstaleisuus	10
2 Ennakkoperinnön määrittäminen	14
2.1 Liittymä lahjainstituutioon.....	14
2.1.1 Vastikkeettomuus	14
2.1.2 Lahjanlupauksen sitovuus	16
2.2 Ennakkoperintösääntöjen rajat	18
2.2.1 Tavanomaiset lahjat.....	18
2.2.2 Elatus-, kasvatus- ja koulutuskustannukset	19
2.2.3 Saadut hyödyt.....	21
2.3 Välittömyysvaatimus – perittävältä perilliselle.....	22
3 Ennakkoperintöluonteeseen vaikuttavat seikat	27
3.1 Perimysjärjestys ja sijaantulo-oikeus	27
3.2 Tarkoituksena tasavertaisuuden turvaaminen.....	28
3.3 Perittävän tahdonvaltaisuuden merkitys	31
3.3.1 Perittävän antama ennakkoperintömääräys	31
3.3.2 Ennakkoperintömääräyksen muuttaminen	34
3.3.3 Perittävän tietämättömyyden merkitys.....	35
3.3.4 Olosuhteiden merkitys	35
4 Ennakkoperintö osituslaskelmassa	39
4.1 Vastikejärjestelmä lesken suojana.....	39
4.1.1 Avio-oikeuden alaisen omaisuuden ja vapaan omaisuuden merkitys	39
4.1.2 Ennakkoperintövastikkeen tausta ja tulkinta	40

4.2	Ennakkoperinnön arvostaminen jäämistöosituksessa	41
4.3	Avio-oikeuden alaisesta omaisuudesta annettu ennakkoperintö	45
4.3.1	Ennakon lisääminen kokonaan tai osittain	45
4.3.2	Perittävä on antanut useamman ennakkoperinnön	48
4.3.3	Ylisuuren ennakkoperinnön tappion suhteellinen jakotapa	49
4.4	Vapaa omaisuus tasaavana tekijänä	51
4.4.1	Vapaa omaisuus perintöosalaskelmassa	51
4.4.2	Vapaasta omaisuudesta annetun ennakkoperinnön huomioiminen	53
4.4.3	Erilaiset puutemallit	55
4.4.4	Useamman ylisuuren ennakkoperinnön puutteen jakautuminen	58
4.5	Lesken antama ennakkoperintö	60
4.5.1	Lesken antama ennakkoperintö avio-oikeuden alaisesta omaisuudesta	60
4.5.2	Tasinkoprivilegiin vetoamisen merkitys	62
4.5.3	Lesken antama ennakkoperintö ja vapaan omaisuuden merkitys	63
4.6	Ennakkoperintö AL 94 §:n vastikeperusteena	65
5	Johtopäätökset	68

Lähteet

Kirjallisuus

- Aarnio, Aulis: Oikeussäännösten systematisointi ja tulkinta. Teoksessa Häyhä, Juha (toim.): Minun metodini. WSLT 1997 s. 35–56.
- Aarnio, Aulis: Ennakkoperintö. Teoksessa Suomen lakimiesliiton XVIII lakimiespäivät: pöytäkirja. Suomen lakimiesliiton kustannus 1967 s. 18–29.
- Aarnio, Aulis: Perillisen oikeusasemasta. Werner Söderström Osakeyhtiön kirjapaino 1967.
- Aarnio, Aulis: Perintöoikeus: jäämistöoikeuden oppikirja. Lainopillisen ylioppilastiedekunnan kustannustoimikunta 1974.
- Aarnio, Aulis: Laintulkinnan teoria: yleisen oikeustieteen oppikirja. WSOY 1989.
- Aarnio, Aulis – Helin, Markku: Suomen avioliitto-oikeus. Lakimiesliiton kustannus 1992.
- Aarnio, Aulis – Kangas, Urpo: Suomen jäämistöoikeus. 1, Lakimääräinen perintöoikeus. Lakimiesliiton kustannus 1991.
- Aarnio, Aulis – Kangas: Suomen jäämistöoikeus. 2, Testamenttioikeus. Alma Talent 2015.
- Aarnio, Aulis – Kangas, Urpo: Suomen jäämistöoikeus. I, Perintöoikeus. Alma Talent 2016.
- Antila, Tuomo: Edunvalvontavaltuus. Talentum 2007.
- Hakulinen, Y. J.: Velvoiteoikeus. 1, Yleiset opit. Kirjayhtymä 1965.
- Hirvonen, Ari: Mitkä metodit? Opas oikeustieteen metodologiaan. Yleisen oikeustieteen julkaisuja 17. Helsingin yliopisto, oikeustieteellinen tiedekunta 2011.
- Helin, Markku: Avio-oikeus ja sen suoja. Teoksessa Pöyhönen, Juha: Puolisoiden omaisuuden ositus ja jako. Juridica 1984 s. 1–62.
- Helin, Markku: Edunvalvojan päätösvallan rajoista. Lakimies 6–7/2001 s. 1070–1088.
- Husa, Jaakko – Mutanen, Anu – Pohjolainen, Teuvo: Kirjoitetaan juridiikkaa: ohjeita oikeustieteellisten kirjallisten töiden laatijoille. Alma Talent 2008
- Immonen, Raimo – Lindgren, Juha: Onnistunut sukupolvenvaihdos. Alma Talent 2017.

- Kaisto, Janne – Oulasmaa, Petri: Lapsen elatus. Elatusavun vahvistaminen ja muuttaminen. Lakimiesliiton kustannus 1994.
- Kangas, Urpo: Lahja. Lakimiesliiton kustannus 1993.
- Kangas, Urpo: Suomen henkivakuutusosoikeus. Lakimiesliiton kustannus 1995.
- Kangas, Urpo: Kaikella on aikansa. Lakimies 6–7/1998 s. 1079–1088.
- Kangas, Urpo: Perhevarallisuusosoikeus. Alma Talent 2018.
- Kangas, Urpo: Perhe- ja jäämistöoikeuden perusteet. Alma Talent 2023.
- Kolehmainen, Antti: Osakeyhtiön ja sen osakkeenomistajan samastaminen perintökaaren ennakkoperintö- ja lakiosasäännöksiä sovellettaessa. Lakimies 4/2009 s. 597–618.
- Kolehmainen, Antti: Suosiolahja – suosimistarkoitus ja sen toteennäyttäminen. Jurisprudentia XVII:2011 s. 279–330.
- Kolehmainen, Antti: Tutkimusongelma ja metodi lainopillisessa työssä. Teoksessa Miettinen, Tarmo (toim.): Oikeustieteellinen opinnäyte – Artikkeleita oikeustieteellisten opinnäytteiden vaatimuksista, metodeista ja arvostelusta. Edilex 2016 s. 106–131.
- Kolehmainen, Antti – Rabinä, Timo: Jäämistösuunnittelu. I, Perittävän jäämistösuunnittelu. Alma Talent 2020.
- Lohi, Tapani: Voiko täyttämätön lahjanlupaus olla ennakkoperintöä. Lakimies 8/1994 s. 1067–1077.
- Lohi, Tapani: Perusasioita ennakkoperinnöstä ja lakiosasta. Teoksessa Timonen, Pekka: Kirjoituksia ja keskeistä oikeuskäytäntöä perhe- ja jäämistöoikeudesta 1997. Helsingin yliopisto 1997 s. 131–154.
- Lohi, Tapani: Ennakkoperinnöstä: perintö- ja lakiosien määräytyminen. Lakimiesliiton kustannus 1999.
- Lohi, Tapani: Ainoalle rintaperilliselle annettu lahja. Teoksessa Aarnio, Aulis: Syntymästä kuolemaan, oikeudesta informaatioon. Juhlajulkaisu Ahti Saarenpää 60 vuotta. Suomalainen lakimiesyhdistys 2006 s. 85–112.
- Lohi, Tapani: Pesänjako, vastike ja lahjansaajan palautusvastuu: lesken antamien lahjojen oikeusvaikutukset PK 3 luvun 3 §:n mukaan. Suomalainen lakimiesyhdistys 2006.
- Lohi, Tapani: Vanhentunut velka ennakkoperintönä. Teoksessa Modernit perhesuhteet ja oikeus. Alma Talent 2021 s. 393–411.

- Lohi, Tapani: Yleistestamentinsaajalle annetun lahjan huomioon ottaminen perinnönjaossa. *Defensor Legis* 3/2021 s. 527–541.
- Lohi, Tapani: *Aviovarallisuus*. Alma Talent 2023.
- Mikkola, Tuulikki: Lesken asema jäämistö- ja vero-oikeudessa. Alma Talent 2010.
- Mikkola, Tuulikki: Perittävän tekemät lahjoitukset ja niihin liitetyt määräykset: määräämismällan rajoista ja mahdollisuuksista. *Defensor Legis* 3/2013 s. 312–325.
- Norri, Matti: Perittävän tahdon tulkinnasta. *Defensor Legis* 2/2005 s. 341–348.
- Ossa, Jaakko: *Perintö- ja lahjaverotus*. Talentum Media 2015.
- Puronen, Pertti: *Lahjaverotuksen ala*. Lakimiesliiton kustannus 1990.
- Rautiala, Martti: *Ositus*. WSOY 1950.
- Rautiala, Martti: *Perintö ja testamentti uuden perintökaaren mukaan*. Suomen lakimiesliiton kustannus 1967.
- Saarenpää, Ahti: *Inter vivos ja mortis causa*. Näkökohtia kuoleman vaikutuksesta oikeustoimiin. Teoksessa *Juhlajulkaisu Simo Zitting 1915–14/2–1985*. Suomalainen lakimiesyhdistys 1985 s. 251–273.
- Saarenpää, Ahti: *Tasajaon periaate*. *Juridica* 1980.
- Saarenpää, Ahti: *Teesejä ennakkoperinnöstä*. Teoksessa *perintö- ja vero-oikeutta*. Lakimiesliiton koulutuskeskuksen julkaisusarja n:o 30. Suomen lakimiesliiton kustannus 1980 s. 50–62.
- Saarenpää, Ahti: *Välitilojen ongelmia – näkökohtia osituksen ja perimyksen suhteesta*. Teoksessa *Artikla ry:n 10-vuotisjuhlajulkaisu*. Artikla 1989 s. 211–229.
- Saarenpää, Ahti: *Perintö ja jäämistö: jakosäännösten ja jakoon vaikuttavien säännösten tulkintoja*. *Pandecta* 1994.
- Siltala, Raimo: *Johdatus oikeusteoriaan*. Helsingin yliopisto, oikeustieteellinen tiedekunta 2001.
- Siltala, Raimo: *Oikeustieteen tieteenteoria*. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2003.
- Tuori, Kaarlo: *Kriittinen oikeuspositivismi*. WSLT 2000.
- Välimäki, Pertti: *Pesänjakaja*. Alma Talent 2021.
- Wirilander, Juhani: *Osituksen ongelmia*. Teoksessa *uusinta jäämistöoikeutta*. Suomen lakimiesliiton kustannus 1978 s. 154–176.

Virallislähteet

Lvk 1935:2. Ehdotus perintö- ja testamenttilainsäädännön uudistamiseksi.

Lvk 1935:6. Ehdotus laiksi maanviljelijöiden osittamisen edellytyksistä ja kuolinpesän jaosta eräissä tapauksissa, jolloin pesään kuuluu maanviljelijöiden perusteluineen.

Lvk 1938:5. Ehdotus hallituksen esitykseksi eduskunnalle perintölaiksi sekä siihen liittyvä lainvalmistelukunnan mietintö.

Lvk 1955:1. Ehdotus hallituksen esitykseksi eduskunnalle perintö- ja testamenttilaiksi.

KKO:n lausunto 1941. Korkeimman oikeuden lausunto esitysehdotuksesta perintölaiksi 1.11.1941.

SOU 1925:43. Lagberedningens förslag till revision av ärvdabalken II. Förslag till lag om arv. Justitiedepartementet 1925.

SOU 1988:110. Makes arvsrätt, dödsboförvaltare och dödförklaring. Slutbetänkande av Ärvdabalksutredning. Justitiedepartementet 1998.

Oikeustapaukset

Korkein oikeus

KKO 1968 II 63

KKO 1992:197

KKO 1994:52

KKO 1996:5

KKO 2010:57

KKO 2011:105

Hovioikeudet

Rovaniemen HO 10.5.1995 S 93/458.

Itä-Suomen HO 1.6.1995 S 94/652

Helsingin HO 21.11.1996 S 95/1782

Helsingin HO 7.4.2005 S 03/1255

Helsingin HO 28.2.2007 S 06/2508

Turun HO 9.2.1996 S 95/758

Turun HO 11.2.2004 S 03/1302.

Vaasan HO 10.9.2008 S 07/627

Ruotsin korkein oikeus

NJA 1939 s. 532

NJA 1996 s. 428

Lyhenteet

AL	avioliittolaki (234/1929)
ElatusL	laki lapsen elatuksesta (704/1975)
HO	hovioikeus
KKO	korkein oikeus
Lvk	lainvalmistelukunnan julkaisu
MK	maakaari (540/1995)
NJA	Nytt Juridiskt Arkiv (Ruotsin korkeimman oikeuden ratkaisukokoelma)
PerVL	perintö- ja lahjaverolaki (378/1940)
PK	perintökaari (40/1965)
SOU	Statens offentliga utredningar

1 Johdanto

1.1 Tutkielman tausta

Lahja on testamentin ohella yksi käytetyimpiä jäämistösuunnittelun keinoja.¹ Toisin kuin testamenttimääräykset, jotka tulevat voimaan vasta testaattorin kuoltua, lahja siirtyy luovutushetkellä sen saajalle. Lahjansaajan ei tarvitse odottaa minkään määräyksen voimaantuloa, minkä vuoksi lahja on omistajanvaihdoksen kannalta usein testamenttia varmempi keino luovuttaa omaisuutta.² Lahjan oikeusvaikutukset eivät kuitenkaan lakkaa lahjanantajan kuolemaan. Perillisille annettu lahja voidaan tulkita tiettyjen edellytysten täytyessä perittävän antamaksi ennakkoperinnöksi. Ennakkoperintöön liittyy omat epävarmuustekijänsä. Ennakkoperintö ei ole perinnön lisäksi saatavaa omaisuutta, vaan ikään kuin perinnön etumaksua, jonka vaikutukset tulee tasata perittävän kuoleman jälkeen.³

Annetulla ennakkoperinnöllä on myös vaikutusta leskeksi jäävän tasinkoon. Annettu ennakkoperintö vähentää sen antajan omaisuuden säästöä. Ennen perinnönjakoa toimitettavassa osituksessa myös leskeksi jäävän tasinko vähenee ennakkoperinnön johdosta.⁴ Tämän vuoksi avioliittolakiin (AL 234/1929) on säädetty ennakkoperintövastike AL 94 a §, johon vetoamalla leskellä on annetusta ennakkoperinnöstä huolimatta oikeus siihen tasinkoon, jonka hän olisi saanut, jos ennakkoperintöä ei olisi annettu. AL 94 a §:n 1 momentin mukaan jommankumman puolison avio-oikeuden alaisesta omaisuudesta annettu ennakkoperintö on vähennettävä ensiksi kuolleen puolison jälkeen. Säännöksen tarkoitus on eliminoida avio-oikeuden alaisesta omaisuudesta annetun ennakkoperinnön vaikutus puolison avio-osaan, ja tätä kautta leskeksi jäävän tasinkoon.⁵

Avioliiton purkautumisen ja perimyksen välillä on merkittävä yhteys. Kun ennakkoperintö otetaan huomioon jo osituksessa, se kasvattaa sekä lesken tasinkoa että perillisille jäävää osuutta. AL 94 a §:n soveltaminen edellyttää, että kyse on perintökaaren (PK 40/1965) 6 luvussa

¹ Lahjoilla voidaan muun muassa ehkäistä perintöverotuksen progressiivinen kasvu, vaikka lahjoja verotetaan yhtä ankarasti kuin perintöä. Ks. lahjaverotuksen suhteesta perintöverotukseen lisää mm. Puronen: Lahjaverotuksen ala s. 76–77. Myös Kolehmainen – Räbinä: Jäämistösuunnittelu I s. 315–316.

² Testamenttiin liittyy epävarmuustekijöinä esimerkiksi sen kaavamainen muoto sekä täytäntöönpanoon liittyvät ongelmat. Ks. testamentin epävarmuustekijöistä lisää mm. Kolehmainen – Räbinä: Jäämistösuunnittelu I s. 79–81. Ks. tulkintaongelmista lisää mm. Aarnio – Kangas: Suomen jäämistöoikeus. 2, Testamenttioikeus s. 108 ss.

³ Aarnio: Ennakkoperintö s. 19.

⁴ Lohi: Ennakkoperinnöstä s. 69.

⁵ Helin: Avio-oikeus ja sen suoja s. 39.

määritellystä ennakkoperinnöstä. PK 6 luvun 1 §:n 1 momentin mukaan, mitä perittävä eläessään on antanut rintaperilliselle⁶, on ennakkona vähennettävä tämän perinnöstä, ellei muuta ole määrätty tai olosuhteisiin katsoen otaksuttava tarkoitettuna. Samaisen momentin mukaan myös muulle perilliselle annettu ennakko voidaan katsoa ennakkoperinnöksi, jos perittävä on siitä erikseen ennakkoa annettaessa määrännyt tai olosuhteiden perusteella voidaan katsoa niin tarkoitettuna. Säännösten taustalla on oletuksena, ettei perittävä ole halunnut lopullisesti suosia lahjoituksella ketään perillisistä muiden kustannuksella.⁷ Ennakkoperintösäännökset turvaavat sen, ettei ennakkoa saanut perillinen pääse muita perillisiä parempaan asemaan, jos perittävä ei ole näyttänyt tarkoituksenmukaista suosimista.

Vaikka AL 94 a § on avioliittolain vastikesäännös, sitä tulee tulkita systemaattisesti PK 6 luvun valossa. Mikäli luovutus ei olisi PK 6 luvun mukaan ennakkoperintöä, ei sitä voida myöskään AL 94 a §:n soveltamisen kannalta pitää ennakkoperintönä.⁸ Lisäksi laskennalliset lisäykset tehdään systemaattisesti PK 6 luvun laskusääntöjen mukaan. Lesken tasinkoa ei voida turvata perillisten kustannuksella, vaan AL 94 a §:n soveltamisen tulee myös ajaa perillisten yhdenvertaista lopputulosta. Kyse ei ole vain teknisestä yhteydestä, vaan laskennallisissa lisäyksissä on aina pohdittava myös perillisten asemaa.⁹

Jäämistöä jaettaessa on annetuista ennakoista huolimatta pyrittävä samaan lopputulokseen kuin lakimääräistä perimysjärjestystä soveltamalla olisi saavutettu, jos ennakko olisi edelleen perittävän jäämistössä.¹⁰ Ennakkoperintösäännöstö ei aina turvaa täydellistä tasavertaisuutta,¹¹ eikä säännöksiä voida soveltaa kaavamaisesti ja täydelliseen tasajakoon pyrkien.¹² Jos joku perillisistä tai useampi perillinen on saanut perintöosaansa suuremman ennakkoperinnön, eikä perittävän omaisuuden säästö riitä tasaamaan sekä leskelle kuuluvaa tasinkoa että kaikille

⁶ PK 6:10:n mukaan, mitä ennakkoperintösäännöksissä on säädetty rintaperillisestä, on vastaavasti sovellettava ottolapseen tai tämän jälkeläiseen. Rintaperilliseksi katsotaan kyseistä säännöstä tarkemmin lueteltuina myös puolisoien yhteinen lapsi, tunnustettu lapsi, lapset, joiden osalta tuomioistuimien vahvistanut isyyden, kihlalapset eräin edellytyksin, väkisinmaaten siitetyt lapset ja adoptiolapset tietyin edellytyksin sekä edellä mainittujen lasten sijaantuloperillinen. Aarnio – Kangas: Suomen jäämistöoikeus. I, Perintöoikeus s. 78.

⁷ Lvk 1935:2 s. 112. Vrt. Suosiolahja, jonka tarkoitus on suosia lahjansaajaa muiden perillisten kustannuksella. Suosiolahjaa oteta perintöosia määrättäessä huomioon tasaavana tekijänä. Ks. lisää suosiolahjan tunnusmerkeistä mm. Aarnio – Kangas: Suomen jäämistöoikeus. I, Perintöoikeus s. 409–411 sekä Kolehmainen: Suosiolahja – suosimistarkoitus ja sen toteennäyttäminen s. 287 ss.

⁸ Lohi: Ennakkoperinnöstä s. 71–72.

⁹ Saarenpää huomauttaa, että ennakkoperinnön vähentäminen osituksessa ja perinnönjaossa ovat kuitenkin toisistaan erossa pidettäviä asioita. Ennakkoperintöön vetoaminen osituksessa ei sido perinnönjaossa. Saarenpää: Väli tilojen ongelmia s. 212–220.

¹⁰ SOU 1925:43 s. 266, Lvk 1935:2 s. 112 ja Lvk 1938:5 s. 77–78.

¹¹ Lohi: Ennakkoperinnöstä s. 29.

¹² Saarenpää: Teesejä ennakkoperinnöstä s. 52.

perillisille yhtä suuria jako-osia, on täydellinen tasajako mahdotonta. Leski joutuu ylisuuren ennakkoperinnön vuoksi tinkimään täysimääräisestä tasingostaan.¹³

Ylisuuresta ennakkoperinnöstä johtuva puute jaetaan yksinkertaisimmillaan perillisten kesken niin, että ylisuuren ennakon saanut perillinen jätetään huomioimatta, ja loppu jäämistö jaetaan tasan jäljelle jäävien perillisten kesken.¹⁴ Kun ennakkoperintö huomioidaan ennen perinnönjakoa toimitettavassa osituksessa, muodostuu ongelmaksi, miten ylisuuren ennakkoperinnön puute jaetaan lesken ja perillisten kesken. Vaikka perinnönjakoa ei toimitettaisikaan, on aina varmistettava, ettei ennakkoperinnön lisääminen osituslaskelmaan ole ollut ylisuuri perillisten osuuksien kannalta ja osituslaskelma täten virheellinen.¹⁵

Mikäli perittävän avio-oikeuden alainen omaisuus ei riitä turvaamaan lesken tasinkoa, voidaan osituksessa AL 94 a §:n 2 momentin mukaan ottaa huomioon myös muuta perittävän omaisuutta eli vapaata omaisuutta. Perintökaaren tai avioliittolain säännökset eivät anna suoraa vastausta siihen, mitä omaisuutta voidaan ottaa huomioon ja missä määrin. Osituksessa ei voida huomioida kaikkea perittävän omaisuutta vain lesken etua ajatellen, vaan myös perillisten etu on pidettävä mielessä. Liialliset vapaan omaisuuden lisäykset voivat myös vähentää lesken tasinkoa. Tavoite on päästä mahdollisimman lähelle sitä tilannetta, kuin ennakkoperintöjä ei olisi koskaan annettu. Mitä enemmän ennakkoperintöjä on annettu, sitä haastavampaa mahdollisimman tasavertaisen lopputuloksen tavoittelemine on.

1.2 Tutkimuskysymys, aiheen rajaus ja työn kulku

Ennakkoperintökysymyksiä on tutkittu aikoinaan melko vähän,¹⁶ eikä näin vuosikymmenten jälkeenkään voida sanoa, että tutkimuksellisuutta aiheesta olisi saavutettu yhtään enempää. Vaikka monia tulkintaongelmia on oikeuskirjallisuudessa pyritty jo ratkaisemaan, ennakkoperintökysymykset koetaan silti haastavina etenkin laskelmien osalta. Erityisen haastavaksi ennakkoperintökysymykset muodostuvat, kun ennakkoperintö huomioidaan

¹³ Pahimmassa tapauksessa leski ei saa ollenkaan tasinkoa. Vrt. Rintaperillisillä on aina oikeus saada vähintään lakiosansa, olipa annettu ennakkoperintö kuinka suuri tahansa. PK 7:3:n mukaan lakiosaa määrättäessä pesän varoihin on lisättävä perittävän antama ennakkoperintö. Lisäksi PK 6:1.2 turvaa myös rintaperillistä, sillä kyseisen momentin mukaan, mikäli ennakon koko arvoa ei voida vähentää perittävän jälkeen, loppuosa vähennetään lesken kuoleman jälkeen. Lesken turvana on ainoastaan AL 103.2 §, johon vetoamalla hän voi kieltäytyä maksamasta tasinkoa perillisille.

¹⁴ Lvk 1935:2 s. 185 sekä Lvk 1955:1 s. 83.

¹⁵ Lohi: Ennakkoperinnöstä s. 76.

¹⁶ Myötäjäissäännöstöstä irtaantumisen jälkeen ennakkoperintösäännökset eivät tulleet laajemman tarkastelun kohteeksi, vaikka ne sisälsivät tulkintaongelmia. Aarnio: Ennakkoperintö s. 18.

osituslaskelmassa.¹⁷ Suurimmat tulkintaongelmat kytkeytyvät kuitenkin perintökaaren soveltamiseen ja systematiikkaan, sillä perintökaaren säännökset eivät anna näihin suoria tulkintaohjeita.¹⁸ Kangas on jo miltei 30 vuotta sitten todennut sekä avioliittolain että perintökaaren olevan vanhentuneita ja kokonaisuudistuksen tarpeessa.¹⁹ Tämän tutkielman tavoitteena on arvioida ennakkoperintösäännösten tulkintaongelmia ja monimutkaisia ennakkoperintölaskelmia ja sitä, toteuttavatko ne iäkkyydestään huolimatta tarkoituksensa.

Tutkielma käsittelee ennakkoperinnön vaikutuksia lesken saaman tasingon määrään. Tutkimuskysymys on kaksiosainen, sillä ennakkoperinnön määrittelemisellä on liitántä AL 94 a §:ään. Koska leski voi vedota AL 94 a §:ään vain annetun ennakkoperinnön osalta,²⁰ on ensimmäinen tutkimuskysymys se, mikä PK 6 luvun mukaan katsotaan ennakkoperinnöksi. Tutkielman alkuun luvussa 2 käsitellään lahjainstituution ja ennakkoperintösäännösten tunnusmerkkejä sekä välittömyyden vaatimusta. Kolmannessa luvussa tuodaan esiin muut seikat, jotka vaikuttavat luovutuksen ennakkoperintöluonteeseen. Yksinään luovutus ei voi olla ennakkoperintöä, vaan ennakkoperintöluonteeseen vaikuttavat myös ennakonsaajan perillisasema, lainsäätäjän tarkoitus ja etenkin perittävän määräys ja olosuhteet. Kolmannen luvun lopuksi pohditaan sitä, onko perittävän määräykselle asetettu jotain rajoja.

Toinen tutkimuskysymys on, mitkä laskennalliset keinot ovat mahdollisia lesken tasingon turvaamiseksi. Luvussa 4 tuodaan alkuun esiin osituslaskelmassa yleisesti huomioitavan omaisuuden ja AL 94 a §:n vastikejärjestelmän tarkoitus. Luvun alkuun pohditaan myös ennakkoperinnön arvonmääritykseen liittyviä tulkintaongelmia. Tämän jälkeen käydään läpi vaiheittain, miten ennakkoperintö laskennallisesti lisätään osituslaskelmaan ja miten avio-osuudet, tasinko ja perillisten osuudet muodostuvat. Laskelmien tarkoituksena on tuoda esiin, mitä omaisuutta ja mistä omaisuudesta annettuja ennakkoperintöjä voidaan ottaa osituksessa huomioon, jotta leski saa mahdollisimman lähelle sen tasingon, joka hänelle kuuluisi, jos ennakkoperintöjä ei olisi annettu.

¹⁷ Näin Aarnio – Kangas: Suomen jäämistöoikeus. I, Perintöoikeus s. 773 av 8. Myös Saarenpää: Teesejä ennakkoperinnöstä s. 50.

¹⁸ Näin luonnehtinut Saarenpää: Teesejä ennakkoperinnöstä s. 51.

¹⁹ Kangas: Kaikella on aikansa s. 1079.

²⁰ Ennakkoperinnön huomioiminen osituslaskelmassa edellyttää aina osituspuolen vaatimusta. Annettuja ennakkoperintöjä ei siis oteta automaattisesti huomioon. Saarenpää: Teesejä ennakkoperinnöstä s. 61 sekä Lohi: Ennakkoperinnöstä s. 55.

Tutkielman taustatietona perittävä ja leski ovat olleet avioliitossa²¹ ja avioliitto on päätynyt perittävän kuolemaan. Osapuolten välillä toimitetaan jäämistöositus.²² Leskellä on vähemmän avio-oikeuden alaista omaisuutta perittävään verrattuna, jolloin perittävä suorittaa avio-osan puuttuvan suorituksen leskelle tasinkona. Leskellä on avio-oikeus perittävän omaisuuteen joko kokonaan tai osittain. Kaikissa laskelmissa ja yleisesti tutkielmassa käytetään ensiksi kuolleesta puolisoista termiä perittävä ja eloon jääneestä puolisoista termiä leski. Termiä perilliset käytetään perittävältä jääneistä perillisistä, olivat he puolisoiden yhteisiä rintaperillisiä tai muita perittävän perillisiä. Tutkielmassa ei keskitytä toissijaisiin perillisiin.²³ Laskelmien esimerkkitalanteet hahmotellaan vaiheittain niin, että perillisistä yhdelle tai useammalle on annettu ennakkoperintöä. Suurin osa laskelmien omaisuuseristä pyritään pitämään samansuuruisina, jotta ne olisivat vertailukelpoisia keskenään.

Tutkielmassa tarkastellaan lesken asemaa²⁴ sekä ainoastaan ennakkoperinnön vaikutuksia jäämistöosituksessa. Leski ei ole itse perillisen asemassa.²⁵ Huomiotta jäävät täten perittävän tekemät mahdolliset muut määräykset, kuten testamenttimääräykset, sillä ne ovat ensisijaisia ennakkoperintösäännöksiin nähden.²⁶ Lähtökohtaisesti ennakkoperintösäännöksiä ei sovellettaisi, jos perittävä on tehnyt testamentin.²⁷ Perittävä voi myös aina määrätä, että ennakkoperinnön saaneen tulee palauttaa mahdollinen ylisuuri osa ennakkoperinnöstä takaisin jäämistöön. Tutkielma on rajattu käsittelemään tilanteita, joissa ennakkoa saanut perillinen ei ole velvollinen palauttamaan mahdollista ylisuurta osaa ennakosta takaisin jäämistöön.

²¹ Samaa sukupuolta olevat ovat voineet 1.3.2017 alkaen solmia avioliiton ja aiemmin parisuhteensa rekisteröineiden on ollut mahdollista muuttaa parisuhteensa avioliitoksi. Täten se, mitä tutkielmassa todetaan avioliitosta, koskee myös rekisteröidystä parisuhteesta annetun lain (950/2001) 8.1 §:n mukaan rekisteröidyssä parisuhteessa olevia samaa sukupuolta olevia henkilöitä. Kolehmainen – Rabinä: Jäämistösuunnittelu I s. 9 av 3.

²² Vaikka lainsanamuodosta ei käy selvästi ilmi, on vakiintuneesti oikeuskirjallisuudessa katsottu, että AL 94 a §:ää voidaan soveltaa vain, kun ositusperusteena on toisen puolison kuolema. Näin mm. Helin: Avio-oikeus ja sen suoja s. 50, Aarnio – Kangas: Suomen jäämistöoikeus. I, Perintöoikeus s. 355 sekä Lohi: Ennakkoperinnöstä s. 73.

²³ Toissijaisiksi perillisiksi katsotaan PK 3:1.2:n mukaan ensiksi kuolleen puolison isä, äiti, veli tai sisar tai veljen tai sisaren jälkeläiset. Toissijaisten perillisten perintöoikeus on yleensä lykätty toteutettavaksi vasta lesken kuoleman jälkeen, jolloin he saavat puolet lesken pesästä, tai jos leski kuolee perillisittä, koko lesken pesän. Aarnio – Kangas: Suomen jäämistöoikeus. I, Perintöoikeus s. 114.

²⁴ AL 94 a § ei ole vain lesken suojanormi, vaan sitä voidaan myös soveltaa myös kahden perillistahon välillä toimitettavassa osituksessa. Lohi: Aviovarallisuus-oikeus s. 526 av 51. Kaikki tutkielmassa käytetyt esimerkit pätevät myös tilanteisiin, joissa säännökseen vetoaisivat leskeltä jääneet perilliset. Tässä tutkielmassa keskitytään vain lesken asemaan.

²⁵ PK 3:1.1:n mukaan leski saa perillisen aseman, jos perittäväällä ei ollut rintaperillisiä. Tässä tutkielmassa ei keskitytä siihen, millainen vaikutus ennakkoperinnöllä olisi PK 3 mukaisessa jaossa.

²⁶ Ks. lisää Saarenpää: Tasajaon periaate s. 225, Saarenpää: Perintö ja jäämistö s. 147 ja 173–174.

²⁷ Ks. lisää tilanteista, joissa ennakkoperintösäännökset ja testamenttimääräykset voivat kuitenkin vaikuttaa rinnakkain. Mm. Lohi: Ennakkoperinnöstä s. 22–24.

Tutkielman tarkoituksena on tarkastella yksinomaan ennakkoperintösäännösten soveltuvuutta, kun muita määräyksiä ei ole annettu. Tavoitteena on muodostaa selkeä yhteenveto siitä, millainen luovutus katsotaan PK 6 luvun valossa ennakkoperinnöksi eli millaisiin luovutuksiin leski voi vedota AL 94 a §:n nojalla. Toiseksi tutkielmassa pyritään löytämään ne laskennalliset keinot, joilla lesken tasinko voidaan joko kasvattaa täysimääräiseksi tai minimoida mahdollisimman paljon ylisuuresta ennakkoperinnöstä aiheutunutta tappiota. Lopuksi arvioidaan nykyisen sääntelyn mahdollisia tulkinnallisia haasteita.

1.3 Tutkimusmenetelmät

Vaikka ennakkoperintösäännökset on alkujaan säädetty tasajaon periaatteen turvaamiseksi, ne ovat jääneet tulkinnanvaraisiksi ja lisänneet vain tulkintaongelmia.²⁸ Tutkimuskysymysten kannalta tulkinnanvaraista on ensinnäkin se, mikä PK 6 luvun nojalla katsotaan ennakkoperinnöksi ja toiseksi, millaiset laskentatavat AL 94 a §:n ja PK 6 luvun nojalla ovat mahdollisia. Lähestymistapa tutkimuskysymyksiä kohtaan on laintulkinnallinen ja systematisoiva. Tutkielmassa käytetään tutkimusmenetelmänä lainoppia²⁹ eli oikeusdogmatiikkaa, ja tutkimuskohteena on voimassa oleva oikeus. Lainoppi koostuu väitteistä, mitkä oikeusnormit kuuluvat voimassa olevaan oikeuteen sekä näiden oikeusnormien sisällön tulkitsemisesta, oikeusperiaatteiden punnitsemisesta sekä niiden yhtensovittamisesta.³⁰ Ilman lainopin sisältämää tulkintaa ei olisi mahdollista saada selville oikeusnormin sisältöä.³¹

Tulkinnat pohjautuvat vallitsevan oikeuslähdeopin rajaamaan lähdeaineistoon.³² Oikeuslähdeopin tarkoitus on erotella oikeuslähteistä oikeudellinen tieto ja perustella sillä kannanotto käsillä olevaan oikeuskysymykseen *de lege lata* eli voimassa olevan oikeuden mukaan.³³ Oikeuslähdeoppi sääntelee oikeuslähteitä, niiden käyttöä ja keskinäistä järjestystä.³⁴ Oikeuslähdeoppiin kuuluvat oikeuslähdenormit määrittävät, miten oikeuslähteitä tulee tulkita,

²⁸ Saarenpää on todennut, että voidaan puhua ns. normipulasta, jossa tulkinta-aukkoja on paljon ja oikeuslähteitä vähän. Saarenpää: Tasajaon periaate s. 14–15.

²⁹ Lainoppi on saanut alkunsa 1100-luvun Bolognan yliopistosta. Glossaattorit ja kommentaattorit tekivät roomalaisen oikeuden koonnokseen, Corpus Iuris Civilis -teokseen reunahuomautuksia, joissa he tulkitivat, selittivät ja yhtenäistivät kohteena olevaa lakitekstiä, tai muuta oikeuslähdeaineistoa. Hirvonen: Mitkä menetelmät? Opas oikeustieteen metodologiaan s. 36. Myös Siltala: Oikeustieteen tieteenteoria s. 152–154.

³⁰ Hirvonen: Mitkä menetelmät? Opas oikeustieteen metodologiaan s. 22.

³¹ Hirvonen: Mitkä menetelmät? Opas oikeustieteen metodologiaan s. 36–38.

³² Siltala: Johdatus oikeusteoriaan s. 17.

³³ Vrt. *De lege ferenda* -tutkimus puolestaan perustuu tulkintoihin, millainen tuleva lainsäädäntö voisi olla. mm. Kolehmainen: Tutkimusongelma ja metodi lainopillisessa työssä s. 108.

³⁴ Näin mm. Tuori: Kriittinen oikeuspositivismi s. 174.

punnita ja systematisoida.³⁵ Tulkinnan on oltava yhdenmukainen niin lainsäädännön kuin lainvalmistelun kanssa.³⁶ Lainoppi vastaa tuomarin näkökulmaa lain tulkinnasta, sillä se tuottaa perusteltuja systematisointi- ja tulkintakannanottoja, jotka vastaavat ylimpien tuomioistuinten käsitystä voimassa olevan oikeuden sisällöstä.³⁷

Lainoppiin ei kuitenkaan sisälly soveltamiselementtiä, kuten lain soveltajalla, vaan voidaan puhua tyyppitapausten tarkastelusta. Tulkinta rakennetaan lain soveltajan tulkintaidean mukaan, mutta mahdolliset ilmenneet tulkintaongelmat voidaan jättää avoimiksi, eikä lopullista tulkintaa ole välttämätöntä heti muodostaa.³⁸ Karkeasti lainoppi voidaan jaotella vallitsevaan lainoppiin, joka heijastaa tuomarin näkökulmaa, ja vaihtoehtoiseen, kriittiseen tai poliittiseen lainoppiin, joka pyrkii parhaaseen mahdolliseen tulkintaan voimassa olevasta oikeudesta, vaikka se ei vastaa voimassa olevaa oikeuskäytäntöä.³⁹ Tutkielmassa käytetään vallitsevaa lainoppia eli keskitytään siihen, millainen oikeustila tällä hetkellä on.

Hyvät perustelut nojautuvat sekä vahvasti velvoittaviin että heikosti velvoittaviin lähteisiin.⁴⁰ Laki on vahvasti velvoittava oikeuslähde, jota ei voida sivuuttaa.⁴¹ Tutkimuskysymysten kannalta yleisin tulkintaperuste pohjautuu lainsäädännön kielelliseen ilmaisuun.⁴² Jos lain sanamuoto on selvä eikä lain sanamuodon tulkinnassa ole havaittavissa epäselvyyksiä, se vastaa aukottomasti tutkimuskysymyksiin. Perintökaaren ennakkoperintösäännökset sisältävät kuitenkin paljon tulkinnanvaraa, jolloin tulkitseminen yksinomaan lain sanamuodon mukaan voi olla haastavaa. Joskus vain säännöstä tulkitsemalla ei vielä varmuudella selviä vastausta oikeusongelmaan, joten on tulkittava lainsäätäjän tarkoitusta ja oikeuskäytäntöä sekä oikeuskirjallisuudessa esitettyjä tulkintoja.

Lainvalmistelutyöt ja tuomioistuinratkaisut ovat heikosti velvoittavia oikeuslähteitä. Ne eivät ole sitovia, mutta niiden perustelematon sivuuttaminen saattaa johtaa päätöksen muuttumiseen ylemmässä oikeusasteessa.⁴³ Jos lainsäätäjän tarkoitus voidaan riidattomasti todentaa, sillä voi

³⁵ Hirvonen: Mitkä metodit? Opas oikeustieteen metodologiaan s. 41.

³⁶ Siltala: Johdatus oikeusteoriaan s. 17.

³⁷ Siltala: Johdatus oikeusteoriaan s. 18.

³⁸ Aarnio: Laintulkinnan teoria s. 56–57.

³⁹ Siltala: Johdatus oikeusteoriaan s. 18.

⁴⁰ Oikeuslähteet voidaan jaotella vahvasti velvoittaviin, heikosti velvoittaviin ja sallittuihin oikeuslähteisiin. Aarnio: Laintulkinnan teoria s. 221.

⁴¹ Lain soveltajalle seuraa vahvasti velvoittavan oikeuslähteen sivuuttamisesta sanktio. Aarnio: Laintulkinnan teoria s. 220.

⁴² Kolehmainen: Tutkimusongelma ja metodi lainopillisessa työssä s. 118.

⁴³ Hirvonen: Mitkä metodit? Opas oikeustieteen metodologiaan s. 42.

kuitenkin olla vahvan oikeuslähteen arvo.⁴⁴ Lainvalmistelulla on olennainen merkitys tulkintaongelmien tarkastelussa.⁴⁵ Oikeuskäytännöllä ei puolestaan tutkimuskysymysten kannalta ole suurta painoarvoa. Ennakkoperinnön määrittämiseen on muutamia vakiintuneita linjoja, jotka korkein oikeus on ennakkopäätöksissään vahvistanut. Näitä ennakkotapauksia käytetään tutkielmassa tulkinta-apuna.⁴⁶ Korkeimman oikeuden ennakkotapausten vähyyden vuoksi tutkielmassa käytetään myös muutamia hovioikeuden ratkaisuja. Tavallisesti vain ylimpien tuomioistuinten ratkaisut katsotaan ennakkopäätöksiksi, mutta hovioikeuden ratkaisu voi yhtä lailla olla ennakkopäätös, jos ratkaisu on jäänyt pysyväksi.⁴⁷ Keskeisimmät ennakkoperintölaskelmiin kohdistuvat tulkintaongelmat, joita tutkielmassa esitetään, eivät ole olleet korkeimman oikeuden ratkaistavana, vaan ne kuuluvat pesänjakajan toimivaltaan.⁴⁸

Sallittuina oikeuslähteinä voidaan pitää esimerkiksi oikeuskirjallisuutta, jonka painoarvo tutkielmassa on lähinnä perusteluja vahvistava.⁴⁹ Aiempaa tulkintaa jo melko iäkkäissä teoksissa tutkimuskysymyksiin liittyen ovat esittäneet mm. Aulis Aarnio, Markku Helin, Urpo Kangas, Tapani Lohi, Ahti Saarenpää ja Juhani Wirilander. Pääpaino tutkielmassa on näillä vanhoilla teoksilla, sillä niissä esitetyt tulkinnat ovat lähellä perintökaaren ja avioliittolain säätämistä. Tulkintaongelmat ovat ajan saatossa lisääntyneet, ja vanhemmat teokset eivät ota välttämättä näihin kantaa. Uudempaa oikeuskirjallisuutta käytetään vahvistamaan aiemmin esitettyjä tulkintoja sekä tuomaan myös esiin tulkintoja uudemmissä tulkintaongelmista.

Tulkinnan lisäksi lainoppi myös jäsentelee eli systematisoi voimassa olevaa oikeutta. Systematisointi ja tulkinta ovat ikään kuin vuorovaikutuksessa keskenään.⁵⁰ Systematisoinnilla lainoppi pyrkii hahmottamaan kokonaiskuvan oikeudellisista järjestelyistä ja niiden välisistä keskinäisuuhteista.⁵¹ Laskennallisten lisäysten osalta AL 94 a §:ää tulee tulkita sen

⁴⁴ Aarnio: Laintulkinnan teoria s. 225–226.

⁴⁵ Lainvalmistelusta lähdeaineistona tarkemmin luvussa 1.4.

⁴⁶ Tuomioistuinten ratkaisut voidaan ottaa mukaan pro-argumentteihin, jos ei ole esitettävissä seikkoja, joiden nojalla ratkaisu menettää merkityksensä. Aarnio: Laintulkinnan teoria s. 222.

⁴⁷ Olennaista ennakkopäätökselle on tuoda esille oikeussääntö tai periaate, jota tapaukseen on sovellettu. Aarnio: Laintulkinnan teoria s. 231.

⁴⁸ Mikäli kuolinpesän osakkaiden kesken tulee erimielisyyksiä toimituskysymysten, kuten vastikekysymysten ja ennakkoperintöväitteiden osalta, tuomioistuin määrää kuolinpesään pesänjakajan, jonka toimivaltana on ratkaista nämä kysymykset. Vasta, jos kuolinpesän osakkaat ovat tyytymättömiä pesänjakajan ratkaisuun, he voivat nostaa moitekanteen, jolloin asia siirtyy tuomioistuimen ratkaistavaksi. Välimäki: Pesänjakaja s. 2. Saarenpää on aikoinaan todennut, että pesänjakajajärjestelmä ”siivilöi osan potentiaalisista jäämistöriidoista pois”, jolloin oikeuskäytännön määrä jää vähäiseksi. Saarenpää: Tasajaon periaate s. 34.

⁴⁹ Hirvonen: Mitkä menetit? Opas oikeustieteen metodologiaan s. 42–43.

⁵⁰ Aarnio: Laintulkinnan teoria s. 301.

⁵¹ Oikeus on järjestelmä, joka muodostaa kokonaisuuden. Husa – Mutanen – Pohjolainen: Kirjoitetaan juridiikkaa: ohjeita oikeustieteellisten kirjallisten töiden laatijoille s. 20–21.

systemaattisen yhteyden vuoksi PK 6 luvun mukaan. Koska ennakkoperinnöllä on samankaltaisuutta kuolemanvaraislahjojen kanssa, voidaan ennakkoperintösäännöksiin hakea tulkinta-apua myös perintökaaren kuolemanvaraislahjoihin liittyvistä säännöksistä. Muutamassa tapauksessa ennakkoperintösäännöksiin haetaan tulkinta-apua PK 7 luvun lakiosasäännöksistä, sillä ennakkoperintökysymykset ovat myös läsnä lakiosaa koskevissa kysymyksissä. Systematiikka rajaa aiheeseen liittyviä kysymyksiä ja vastauksia, mutta ei kuitenkaan lyö lukkoon sitä, miten yksittäisiä oikeussäännöksiä tulee tulkita.⁵²

On syytä korostaa, että lainopin avulla tutkimuskysymyksiin saadaan näkökulma, ei yksittäistä tutkimustulosta.⁵³ Lainoppia käyttämällä saadaan selville tietoa oikeusjärjestyksen sisällöstä tai säännösten soveltamiskäytännöistä, jolloin saadaan vastaus siihen, kuinka voimassa olevan oikeuden mukaan oikeusongelmassa tulisi toimia.⁵⁴

1.4 Lähdeaineistosta

1.4.1 Ruotsin oikeuden ja lainvalmisteluaineiston merkitys

Ennakkoperintösäännökset juontavat juurensa Keski-Eurooppaan Saksaan, Itävaltaan ja Sveitsiin, josta ne ovat juurtuneet 1920-luvulla Ruotsiin. Suomalainen perintökaari on pitkälti muotoutunut vuoden 1734 lain mukaan sisältäen viitteitä ruotsalaisiin ja germaanisiin oikeuslähteisiin.⁵⁵ Perusratkaisuiltaan ja tasajaon periaatteen kannalta suomalainen ennakkoperintösäännöstö on samanlainen kuin Ruotsin säännöstö.⁵⁶ Ruotsalaisen lainvalmisteluaineiston yhteyttä suomalaiseen perintökaareen on luonnehdittu näkyväksi ja kiistattomaksi.⁵⁷ Ennakkoperintöön liittyviin kysymyksiin voidaan hakea tulkintaa Ruotsin ennakkoperintöjärjestelmästä ja oikeuskäytännöstä soveltuvin osin.⁵⁸ Muissa maissa ei ole

⁵² Aarnio: Laintulkinnan teoria s. 301.

⁵³ Aarnio: Oikeussäännösten systematisointi ja tulkinta s. 35.

⁵⁴ Kolehmainen: Tutkimusongelma ja metodi lainopillisessa työssä s. 111. Myös Husa – Mutanen – Pohjolainen: Kirjoitetaan juridiikkaa: ohjeita oikeustieteellisten kirjallisten töiden laatijoille s. 20.

⁵⁵ Lvk 1935:2 s. 39. Myös Aarnio – Kangas: Suomen jäämistöoikeus. I, Perintöoikeus s. 772–773.

⁵⁶ Järjestelmien välillä on myös eroavaisuuksia. Suomen perintökaari sallii, että esimerkiksi ylisuuret koulutus- ja kasvatuskustannukset voidaan määrätä ennakkoperinnöksi, kun taas ruotsalaisen säännöstön mukaan mahdollisuutta ei ole. SOU 1925:43 s. 276. Myös Saarenpää: Tasajaon periaate s. 96–97.

⁵⁷ Vuosien 1927–1935 aikana säännöstöjä valmisteltiin yhteisesti, joten Suomen perintökaaren säätäminen oli virallista lakiyhteistyötä. Saarenpää: Tasajaon periaate s. 86.

⁵⁸ Jos mailla on yhteistä lainsäädäntöä ja samanlainen tulkintatraditio, voidaan näitä tulkintoja käyttää asiayhteydestä riippuen sallittuina oikeuslähteinä. Aarnio: Laintulkinnan teoria s. 235.

havaittu samansisältöistä ennakkoperintöjärjestelmää.⁵⁹ Tämän vuoksi oikeusvertaileva aineisto pohjautuu tutkielmassa ruotsalaiseen lainvalmisteluun ja oikeuskäytäntöön.

Tärkeä Ruotsin järjestelmää heijastava lähde on heidän lainvalmisteluaineisto Statens offentliga utredningar (SOU) 1925:43, joka tarjoaa iäkkyystään huolimatta perustan useimpien tulkintojen lähtökohdaksi.⁶⁰ Suomalaisen lainvalmistelukunnan ehdotuksessa vuodelta 1935 huomataan, että ylisuurta ennakkoperintöä koskevat laskusäännöt järjestetään samalla tavalla kuin Ruotsissa.⁶¹ Suomalaisessa lainvalmistelussa ei kuitenkaan pureuduta kaikista monimutkaisimpiin tilanteisiin, joihin ruotsalainen lainvalmistelu tarjoaa esimerkkejä.⁶² Koska suomalaisessa lainvalmistelussa on tukeuduttu Ruotsin malliin, on perusteltua, että tutkielmassa myös haetaan ruotsalaisesta lainvalmistelusta tulkinta-apua, mikäli suomalaisissa oikeuslähteissä tulkintoja ei avata tarkemmin.⁶³

Vaikka lainsäädäntö ei olisi kaikilta osin yhteistä, voi Ruotsin oikeus ilmaista sellaisen perustellun kannan, jolla on merkitystä Suomen oikeuden ymmärtämiselle. Ruotsin oikeus on otettu perintökaaren säätämisen pohjaksi. Jollei perintökaaren esitöistä ilmene vastaperusteluja, voidaan olettaa, että lainsäätäjä on hyväksynyt saman lainsäädännöllisen järjestelyn kuin Ruotsissa. Vaikka jokin Ruotsin oikeudessa esitetty tulkintaratkaisu ei olisi täysin linjassa Suomen oikeuden kanssa, ratkaisulla voi olla kuitenkin painoarvoa siihen, millaiset tulkinnat ovat mahdollisia.⁶⁴ Lopullinen tulkinta on kuitenkin perusteltava suomalaisen oikeuslähdemateriaalin pohjalta.⁶⁵

1.4.2 Perintökaaren lainvalmisteluaineiston pirstaleisuus

Nykyinen perintökaari on säädetty vuonna 1965. Voidaan huomata, että lain säätäminen on kestänyt useita vuosia aina ensimmäisestä vuonna 1935 julkaistusta lainvalmisteluaineistosta alkaen. Lainvalmisteluaineiston sisältö on vaihdellut vuosien aikana käytännössä laidasta laitaan, eivätkä perintökaaren esityöt muodosta yhtenäistä kokonaisuutta. Kyseessä on

⁵⁹ Lohi on painottanut, että vertailumaan lainsäädännön olisi oltava lähes identtinen kuin Suomessa, jotta aineistosta olisi hyötyä laskusääntöjen esittämisessä. Lohi: Ennakkoperinnöstä s. 6. Mm. Kolehmainen on todennut, että esimerkiksi Norjassa ja Tanskassa ei ole käytössä ennakkoperintöolettamaa. Kolehmainen: Suosiolahja – suosimistarkoitus ja sen toteennäyttäminen s. 283 av 1.

⁶⁰ Lohi: Ennakkoperinnöstä s. 5.

⁶¹ Lvk 1935:2 s. 185–187.

⁶² SOU 1925:43 s. 460 ss. sisältää esimerkkejä, kun ennakkoperintöjä on annettu useampia.

⁶³ Näin tulkinnut myös Lohi: Ennakkoperinnöstä s. 34.

⁶⁴ Aarnio: Laintulkinnan teoria s. 235.

⁶⁵ Aarnio: Laintulkinnan teoria s. 236.

pikemminkin yksi suomalaisen lainvalmisteluhistorian pitkäkestoisimmista lainvalmistelun kausista.⁶⁶ Täten tulkinta, joka nojautuu yksinomaan lain esitöihin, kohtaa vaikeuksia. Vain harvassa tapauksessa tulkintalauseen voidaan rakentaa esitöistä toiseen siirtyen ja saumattomasti tukeutuen.⁶⁷

Tärkeimpänä suomalaisena perintökaaren lainvalmistelutyönä voidaan pitää lainvalmistelukunnan ehdotusta perintö- ja testamenttilainsäädännön uudistamiseksi vuodelta 1935.⁶⁸ Saarenpää on luonnehtinut Ehdotusta ”hyvin optimistisessä hengessä laadituksi säännöstöksi”, sillä Ehdotus rakentuu pitkälti olettamuksille ja teoreettisen tasajaon periaatteen varaan ilman poikkeuksia varten säädettyä säännöksiä.⁶⁹ Tätä käsitystä vahvistaa myöhemmin laaditussa lainvalmisteluaineistossa esitetty kanta siitä, että tasavertaisuuden periaate on ensisijainen.⁷⁰ Ehdotus jätti paljon varaa tulkinnolle tasajaon periaatteen soveltamisen kannalta.⁷¹

Hyvä esimerkki pirstaloituneesta perintökaaren lainvalmisteluaineistosta on lainvalmistelukunnan vuoden 1938 Esitysehdotus.⁷² Esitysehdotus täydensi Ehdotuksen tulkintoja, mikä näkyi siinä, että kolme neljänestä Ehdotuksen kaikista säännöksistä koki muutoksia ja lisäyksiä. *Saarenpään* tulkinnan mukaan mitään mainintaa ennakkoperintöolettaman kumoutumisesta olosuhteiden perusteella ei ole Esitysehdotuksessa.⁷³ Lisäksi erona on myös ylisuuren ennakkoperinnön aiheuttaman vajauksen tasaaminen, joka poikkesi niin Ehdotuksen kuin Ruotsin mallista.⁷⁴ Muun muassa näiden esimerkkien valossa on todettu, että Esitysehdotusta ei voida katsoa Ehdotuksen jatkeeksi, sillä se sisältää niin paljon muutoksia. Niiden on todettu olevan kilpailevia järjestelmiä. Ristiriitaista oli, että Esitysehdotuksessa todettiin, ettei tarkoituksena ollut laatia

⁶⁶ Lainvalmistelu on kestänyt neljä vuosikymmentä, ja sitä on leimannut sodat ja yhteiskunnan muutokset. Ensimmäiset lainvalmisteluaineistot sisältävät paljon säännöskohtaisia perusteluja, kun viimeisimmät aineistot sisältävät vain yleisperusteluja. Esityöt ovat Saarenpään mukaan pirstoutuneita ja vajavaisia. Saarenpää: Tasajaon periaate s. 8–9.

⁶⁷ Saarenpää: Tasajaon periaate s. 144–145.

⁶⁸ Lvk 1935:2. Vakiintuneen tavan mukaan tästä käytetään nimitystä Ehdotus. Nimitys on lähtöisin vuoden 1938 Esitysehdotuksesta. Saarenpää: Tasajaon periaate s. 90.

⁶⁹ Saarenpää: Tasajaon periaate s. 95.

⁷⁰ Ehdotus laiksi maanviljelystilojen osittamisen edellytyksistä ja kuolinpesän jaosta eräissä tapauksissa, jolloin pesään kuuluu maanviljelystila, perusteluineen. Lvk 1935:6 s. 16.

⁷¹ Saarenpää: Tasajaon periaate s. 95.

⁷² Ehdotus hallituksen esitykseksi eduskunnalle perintölaiksi sekä siihen liittyvä lainvalmistelukunnan mietintö. Lvk 1938:5. Lainvalmistelukunnan esitysehdotuksesta käytetään vakiintuneesti termiä Esitysehdotus. Lvk 1938:5 s. 55.

⁷³ Saarenpää: Tasajaon periaate s. 101 av 58.

⁷⁴ Esimerkiksi Saarenpää on todennut, että Esitysehdotuksen kirjoittajat eivät olisi ymmärtäneet lisäysmenetelmän sisältöä täysin. Saarenpää: Tasajaon periaate s. 112–113.

uutta järjestelmää.⁷⁵ Säännöksiin tehtiin kuitenkin tasajaon periaatteen kannalta systemaattisia ratkaisuja.⁷⁶ Esimerkiksi tasajaon periaatetta tarkennettiin lisäämällä maininta siitä, että kukin lapsi saa yhtä suuren osan, ja merkitys on ennakkoperinnön kannalta myös tärkeä.⁷⁷ Ennakkoperintösäännösten kannalta painotettiin tarkemmin myös sen arvokkuuden luonnetta ja että saatua hyötyä ei lueta ennakkoperinnöksi.⁷⁸ Esitysehdotus kuitenkin paikkaa Ehdotuksen ”puutteet” tuomalla esiin vahvasti muun muassa ruotsalaisen lainvalmistelun reaali- ja ideaalikollaatioidean.⁷⁹

Vuoden 1941 korkeimman oikeuden lausuntoa⁸⁰ voidaankin pitää niin sanottuna vedenjakajana Ehdotuksen ja Esitysehdotuksen sekä lainvalmistelukunnan vuoden 1955 lakiehdotuksen välillä. KKO:n lausunto oli kuitenkin enemmän Ehdotusta puoltava. Sen katsottiin olevan enemmän käytännöllisille tarpeille rakentuva, liikaa teoreettisuutta välttävä ja toteuttaa pohjoismaisen lainsäädännön yhtenäisyyttä paremmin.⁸¹ Etenkin ylisuuren ennakkoperinnön laskujen osalta puollettiin Ehdotuksessa esitettyä mallia.⁸² *Saarenpää* kuitenkin toteaa, että lausunto ei kuitenkaan helpottanut lainsäätäjän työtä, vaan kahden kilpailevan lakiehdotuksen rinnalle oli saatu kolmas mietintö: ”lakiehdotus vailla säännöksiä”.⁸³

Korkeimman oikeuden lausunto ohjasi kuitenkin nykyisen perintökaaren teille, jota edelsi vielä muun muassa lainvalmistelukunnan vuoden 1955 ehdotus perintö- ja testamenttilaiksi.⁸⁴ Vuoden 1955 ehdotuksessa vahvistettiin edelleen Ehdotuksessa puollettua ennakkoperintöolettamaa sekä Ehdotuksessa ja korkeimman oikeuden lausunnossa vahvistettua ylisuuren ennakkoperinnön laskutapaa. Ainoastaan ajatus arvokkaasta omaisuudesta oli säilytetty Esitysehdotuksen perusteluista.⁸⁵ Vuoden 1955 ehdotus sisälsi myös aikaisempiin ehdotuksiin verrattuna paljon laskuesimerkkejä.

⁷⁵ Lvk 1938:5 s. 56.

⁷⁶ Saarenpää: Tasajaon periaate s. 101.

⁷⁷ Lvk 1938:5 s. 57–58.

⁷⁸ Lvk 1938:5 s. 79–80. Tässä on toisaalta yhteys vuoden 1734 lakiin, jossa ennakkoperinnöksi katsottiin arvokas lahja. Näin myös Saarenpää: Tasajaon periaate s. 101 av. 58.

⁷⁹ Reaalikollaatio pohjautuu ajatukselle, että perillinen on velvollinen palauttamaan perintöosaansa ylimääräisen omaisuuden, kun taas ideaalikollaation mukaan palautusvelvollisuutta ei ole, vaan perillisen saama omaisuus katsotaan jo hänen etukäteen saamana perintönä, joka otetaan perillisen perintöosan vähennyksenä. Kyseessä on kaksi eri menettelytapaa, joilla molemmilla saavutetaan tilanne ikään kuin ennakkoperintöjä ei olisi annettu. Lvk 1938:5 s. 77–79 ja s. 87–90.

⁸⁰ KKO:n lausunto esitysehdotuksesta perintölaiksi 1.11.1941

⁸¹ KKO:n lausunto 1941 s. 274.

⁸² KKO:n lausunto 1941 s. 68–69.

⁸³ Saarenpää: Tasajaon periaate s. 111.

⁸⁴ Ehdotus hallituksen esitykseksi eduskunnalle perintö- ja testamenttilaiksi. Lvk 1955:1.

⁸⁵ Lvk 1955:1 s. 27–29.

Hajanaisesta lainvalmisteluaineistosta huolimatta lainvalmistelusta saadaan merkittävää tulkinta-apua tutkimuskysymyksiin, kunhan edellä esitetty huomioidaan. Esityöt, joihin keskitytään tarkemmin, ovat vuoden 1935 ehdotus, korkeimman oikeuden lausunto vuodelta 1941 sekä vuoden 1955 ehdotus, sillä ne sisältävät konkreettisia ennakkoperintösäännöksiä sisältäviä tulkintoja. Vaikka Esitysehdotusta on pidetty suurimmaksi osaksi muista irrallisena, on siinä ennakkoperinnön määrittämisen kannalta nykyisen perintökaaren mukaisia tulkintaohjeita, joita voidaan hyödyntää.

2 Ennakkoperinnön määrittäminen

2.1 Liittymä lahjainstituutioon

2.1.1 Vastikkeettomuus

Terminä *ennakkoperintö* saattaa olla harhaanjohtava.⁸⁶ Kyseessä ei ole oma saantotyyppinsä⁸⁷, vaan kyse on omistajanvaihdoksen kannalta aina lahjaoikeustoimesta.⁸⁸ Ennakkoperintö on kuitenkin puhtaasti jäämistöoikeudellinen instituutio, sillä annetulla lahjalla on jäämistöoikeudellisia, tasaavia vaikutuksia.⁸⁹ Jotta luovutus voidaan katsoa ennakkoperinnöksi, on sen täytettävä lahjaoikeustoimen kriteerit.⁹⁰ Ennakkoperinnöksi ei tällöin katsota luovutusta, jonka perillinen saa sijaantuloperimystä koskevien säännösten nojalla, jolloin saanto perustuu suoraan perimysjärjestykseen ja lakiin.⁹¹ Perintökaari ei tarkemmin sääntele lahjan muotoa, vaan se määräytyy lahjaoikeustoimea koskevien säännösten perusteella.⁹²

Oikeustoimet jaetaan tavallisesti elävien kesken solmittaviin oikeustoimiin eli oikeustoimiin *inter vivos* ja oikeustoimiin, joiden oikeusvaikutukset on kytketty toisen sopimusosapuolen kuolemaan eli oikeustoimiin *mortis causa*.⁹³ Lahjaoikeustoimi sijoittuu näiden kahden ryhmän väliin.⁹⁴ Luovutushetkellä lahjoitusta käsitellään tavanomaisena varallisuus oikeudellisena ja vain sellaisena luovutuksena. Sen pätevyuden edellytyksenä ei ole myöhemmin toteutuva perimystilanne.⁹⁵ Luovutus pysyy tavallisena lahjana, mikäli muut ennakkoperintösäännösten edellytykset eivät täytyisi. Mikäli lahja täyttää ennakkoperinnön tunnusmerkit, lahjalla on vaikutuksia sen antajan kuoleman jälkeen.

Ennakkoperinnön tarkempi lahjaluonteisuuden määrittely on jäänyt myös oikeuskirjallisuudessa vähälle.⁹⁶ PK 6:1.1 alkaa sanoin ”Mitä perittävä on eläessään antanut–”,

⁸⁶ Saarenpää: Tasajaon periaate s. 169.

⁸⁷ Maakaaren (MK 540/1995) 1:1 mukaan saantotyyppejä ovat kauppa, vaihto ja lahja.

⁸⁸ Saarenpää: Tasajaon periaate s. 226–227. Myös Kangas: Perhevarallisuus oikeus s. 435.

⁸⁹ Aarnio: Perintöoikeus s. 313.

⁹⁰ Mikkola: Perittävän tekemät lahjoitukset ja niihin liitetyt määräykset: määräämisvallan rajoista ja mahdollisuuksista s. 313.

⁹¹ Kangas: Perhe- ja jäämistöoikeuden perusteet s. 642.

⁹² Aarnio: Perintöoikeus s. 312–313. Myös Mikkola: Perittävän tekemät lahjoitukset ja niihin liitetyt määräykset: määräämisvallan rajoista ja mahdollisuuksista s. 314.

⁹³ Saarenpää: *Inter vivos* ja *mortis causa*. Näkökohtia kuoleman vaikutuksesta oikeustoimiin, s. 251 ss. Lahjaoikeustoimen oikeusvaikutukset ulottuvat myös *post mortem* suojellessaan ensiksi kuolleen puolison perillisten lisäksi lesken perillisiä. Kangas: Lahja s. 194.

⁹⁴ Aarnio – Kangas: Suomen jäämistöoikeus. I, Perintöoikeus s. 750.

⁹⁵ Saarenpää: Tasajaon periaate s. 177. Myös Aarnio: Perintöoikeus s. 313.

⁹⁶ Saarenpää: Tasajaon periaate s. 227.

jolloin sana *antaminen* viittaisi oikeustoimen lahjanluonteeseen. Sanan *mitä* perusteella voidaan tulkita, että kyseinen säännös ei tee myöskään eroa erilaisten lahjojen välillä.⁹⁷ Lahjana voidaan antaa niin kiinteää kuin irtainta omaisuutta tai omistajanvaihdoksen kannalta kyse voi olla myös kaupasta tai vaihdosta. Vain mielikuvitus rajaa lahjaoikeustoimen toteuttamistapaa.⁹⁸ Tämän vuoksi parempi termi ennakkoperinnölle lahjan sijaan olisi vastikkeeton antaminen tai vastikkeeton luovutus,⁹⁹ koska saantotyyppistä riippumatta ennakkoperintö antaa jonkin etuuden sen saajalle.

Etuden saaminen edellyttää luovutuksen joko täyttä tai osittaista vastikkeettomuutta.¹⁰⁰ Täysi vastikkeettomuus tarkoittaa sitä, ettei lahjansaajaa kohtaan ole velvoittavia ehtomääräyksiä.¹⁰¹ Tällöin lahjaoikeustoimi voidaan usein määritellä yksipuoliseksi.¹⁰² Yksipuolisuuden käsitettä voidaan tulkita tässä tutkielmassa niin, ettei lahjansaaja joudu antamaan lahjanantajalle esimerkiksi rahaa tai muuta vastiketta saadusta lahjasta. Luovutuksen vastikkeettomuus on arvioitava luovutuksen aikaan vallinneiden olosuhteiden perusteella.¹⁰³

Lahjanantaja voi myös liittää lahjaan pätevällä tavalla ehtoja, jolloin lahjaoikeustoimi muuttuu viimeistään molemminpuolisesti velvoittavaksi sopimukseksi.¹⁰⁴ Yksinkertaisimmillaan perillinen on voinut ostaa esimerkiksi kiinteistön perittävältä lahjanluontoiseen hintaan maksamalla vain puolet sen arvosta. Ennakkoperinnöksi katsotaan vain maksetun vastikkeen ylittävä osa lahjan arvosta.¹⁰⁵ Tulkintaa on kuitenkin haastettu sillä näkemyksellä, että kauppa saantomuotona merkitsisi ennakkoperintöolettaman kumoutumista.¹⁰⁶ PK 6:1.1 kuitenkin antaa tulkintavaraa olosuhteiden painottamiselle. Lainvalmistelutöissä ja oikeuskirjallisuudessa ei ole poissuljettu mahdollisuutta, että alihintaisen kaupan vastikkeettoman osuuden voi katsoa ennakkoperinnöksi.¹⁰⁷

⁹⁷ SOU 1925:43 s. 268–269. Myös Rautiala: Perintö ja testamentti s. 78.

⁹⁸ Aarnio – Kangas: Suomen jäämistöoikeus. I, Perintöoikeus s. 778.

⁹⁹ Norri: Perittävän tahdon tulkinnasta s. 342.

¹⁰⁰ Aarnio – Kangas: Suomen jäämistöoikeus. I, Perintöoikeus s. 751.

¹⁰¹ Kangas: Lahja s. 42.

¹⁰² Tarkemmin yksipuolinen oikeustoimi tarkoittaisi sitä, ettei toinen puoli, tässä lahjansaaja, olisi ilmaissut tahtoaan. Tätä vastaan puhuu kuitenkin sopimusoikeuden näkökulma siitä, että lahjansaajan on esimerkiksi mahdollista aina torjua lahja tai ottaa se vastaan, jolloin se edellyttää tietyllä tasolla lahjansaajan tietoisuutta ja kumoa yksipuolisuuden käsitteen. Hakulinen: Velvoiteoikeus s. 166.

¹⁰³ Mikkola: Perittävän tekemät lahjoitukset ja niihin liitetyt määräykset: määräämisvallan rajoista ja mahdollisuuksista s. 316.

¹⁰⁴ Kangas: Lahja s. 95.

¹⁰⁵ Kangas: Perhevarallisuus oikeus s. 388.

¹⁰⁶ SOU 1925:43 s. 269. Myös Saarenpää: Tasajaon periaate s. 235 ja Rautiala: Perintö ja testamentti s. 78.

¹⁰⁷ SOU 1925:43 s. 269. Myös Rautiala: Perintö- ja testamentti s. 78

Oleennaista lahjanluontoiselle luovutukselle on epäsuhteellisuus luovutetun omaisuuden arvon ja maksetun korvauksen välillä.¹⁰⁸ Tärkeää on myös, että lahjansaajan saama etuus on varallisuusarvoinen ja voi vaikuttaa perillisten keskeiseen suhteeseen.¹⁰⁹ Kyse voi olla siitä, että perillinen on käyttänyt vastikkeetta perittävän omaisuutta tai ei korvaa saamaansa etua esimerkiksi kunnossapitotöillä.¹¹⁰ On myös huomioitava, että lahjaa ei voida pitää ennakkoperintönä, mikäli sen omaisuuden arvo nousisi lahjan antamisen jälkeen.¹¹¹

Mikäli vastike on riittävän suuri, se ei täytä enää vastikkeettomuuden luonnetta, eikä sitä voida katsoa edes osaksikaan lahjana.¹¹² Laista ei löydy kuitenkaan yksiselitteistä säännöstä, mikä voidaan katsoa ”tarpeeksi” suureksi vastikkeeksi.¹¹³ Esimerkiksi perintö- ja lahjaverolain (PerVL 378/1940) 18.3 §:n mukaan luovutusta pidetään verotuksen kannalta lahjanluontoisena, mikäli siitä maksettu vastike on alle $\frac{3}{4}$ oikeustoimen käyvästä arvosta.¹¹⁴ Oikeuskirjallisuudessa on katsottu, ettei kyseinen tulkinta kuitenkaan ole toimiva muun muassa käyvän arvon periaatteen ja sukupolvenvaihdokseen liittyvien verohuojennussäännösten vuoksi ennakkoperintöjen kohdalla.¹¹⁵ Lahjaveron määrääminen ei siis yksinään voi olla lahjanluontoisuuden arvioinnin lähtökohtana. Kyse on lopulta olosuhteiden perusteella ratkaistavasta asiasta.

2.1.2 Lahjanlupauksen sitovuus

Tarkemmin lahja koostuu lahjanlupauksesta, jolla lahjanantaja ilmaisee tahtonsa, sekä lahjan täyttämistä.¹¹⁶ Pätevä lahjanlupaus synnyttää sen antajalle velvollisuuden täyttää lupaus, ja saajalla on oikeus vaatia tämän lupauksen täyttämistä.¹¹⁷ PK 17:2:n mukaan lahjanlupaukseen, jota ei ole täytettävä antajan eläessä, on sovellettava, mitä testamentista on säädetty. Lahjanlupaus, jota perittävä ei ole eläessään täyttänyt, olisi pätevä perittävän kuoleman jälkeen

¹⁰⁸ Kangas: Perhe- ja jäämistöoikeuden perusteet s. 643.

¹⁰⁹ Saarenpää: Tasajaon periaate s. 228.

¹¹⁰ Tästä lisää luvussa 2.2.3.

¹¹¹ Lohi: Ennakkoperinnöstä s. 9. Vrt. Testamentilla tällainen järjestely on mahdollista. Kangas: Perhevarallisuus oikeus s. 435.

¹¹² Ks. KKO 1994:52, jossa kauppahinta oli vastannut käypää arvoa luovutus hetkellä. Kiinteistökauppa ei ollut lahjanluontoinen, joten sitä ei voitu ottaa ennakkoperintönä huomioon.

¹¹³ Kangas: Perhevarallisuus oikeus s. 388.

¹¹⁴ Ks. lisää lahjanluonteisten kauppajen verotuksesta mm. Ossa: Perintö- ja lahjaverotus. Polku: Omaisuuden lahjoittaminen ja lahjaverotus → Lahjanluontoinen kauppa.

¹¹⁵ Käyvän arvon vuoksi lahjaverotuksessa käytetään liian alhaisia arvoja. Sukupolvenvaihdokseen liittyvien verohuojennussäännösten johdosta lahjaveroa ei välttämättä mene lainkaan. Aarnio – Kangas: Perhevarallisuus oikeus s. 388.

¹¹⁶ Lohi: Voiko täyttämätön lahjanlupaus olla ennakkoperintöä? s. 1069.

¹¹⁷ Lahjanlupaus on sitova ainoastaan, kun se on tehty lahjanlupauslaissa (LahjaL 625/1947) säädetyllä tavalla kirjallisena. Suullinen tai muotovapaa lahjanlupaus ei ole pääsääntöisesti sitova. Kangas: Lahja s. 79–81.

vain, jos hän on tehnyt sen testamentin muotovaatimusten mukaan. Muussa muodossa annettu lahjanlupaus voisi olla kielletty kuolemanvaraislahja, ellei lahjanlupaus täytä lahjaoikeustointa koskevia edellytyksiä.¹¹⁸

Jos perittävä on antanut eläessään sitovan lahjanlupauksen, mutta ei ole täyttänyt sitä, on tarkasteltava, voidaanko täyttämätöntä lahjanlupausta tulkita lupauksensaajan saamana ennakkoperintönä. LahjaL 1 §:n mukaan lahjanlupaus lähtökohtaisesti sitoo lupauksen antajaa. Ennakkoperintösäännökset ja lainvalmistelu eivät kuitenkaan anna suoraa vastausta siihen, voidaanko täyttämätön lahjanlupaus katsoa PK 6:1:ssä tarkoitetuksi luovutukseksi.¹¹⁹

Vaikka termeinä lahja ja lahjanlupaus eroavat, ei lahjanlupauksesta ja lahjasta voida kuitenkaan puhua eri oikeustoimina. Kyseessä on sopimus oikeustoimen täyttämisestä samoin kuin missä tahansa muussakin oikeustoimessa.¹²⁰ Lahjansaaja voi vaatia täyttämättömän lahjanlupauksen täyttämistä jäämistöstä.¹²¹ Tilanne on käytännössä vastaava, jos lahja olisi annettu perittävän eläessä. Perittävän omaisuutta on tällöin siirtynyt vastikkeetta lahjansaajalle ennen osituksen ja perinnönjaon toimittamista. Olisi kohtuutonta ajatella, että perittävän eläessään antama lahja ja annettu lahjanlupaus, joka täytetään kuitenkin perittävän jäämistöstä ennen perintöosien määräämistä, olisivat eri asemassa keskenään.¹²²

Koska ennakkoperintösäännökset eivät anna tähän vastausta, tulkintaa voidaan hakea PK 7 luvun lakiosasäännöksistä. PK 7:3:ssa on eroteltu, ettei lakiosaa määrättäessä pesän varoista ole vähennettävä lahjanlupauksena annettua sitoumusta, mutta perittävän antama ennakkoperintö on vähennettävä. *Saarenpään* mukaan on perusteltua olettaa, että lakiosasäännöksissä tehty erottelu osoittaa, ettei lahjanlupausta voida ottaa myöskään ennakkoperintönä huomioon. Koska ennakkoperinnöissä ei ole tehty erottelua, kyseiset säännökset soveltuisivat *Saarenpään* mukaan vain täytettyihin lahjoihin.¹²³ *Lohi* on puolestaan huomauttanut, että lakiosasäännösten laskutavat eroavat ennakkoperinnön laskutavoista, jolloin pelkästään säännösten

¹¹⁸ Lahjanlupaus voi olla sitova, jos kysymys on muusta kuin lahjan jäämistöoikeudellisista vaikutuksista. Jos lahjanlupaus koskee jäämistöä, se on kielletty. Ks. lisää Kangas: Lahja s. 120–126. Myös Saarenpää: *Inter vivos ja mortis causa* s. 268.

¹¹⁹ Saarenpää on myös todennut, ettei PK 6:1 poissulje ennakkoperinnöksi katsomisen mahdollisuutta. Hän on kuitenkin vahvasti sitä mieltä, ettei täyttämätöntä lahjanlupausta voida pitää ennakkoperintöä. Saarenpää: *Perintö ja jäämistö* s. 150 av 378.

¹²⁰ Lohi: Voiko täyttämätön lahjanlupaus olla ennakkoperintöä? s. 1069.

¹²¹ Lahjanlupaus täytetään jäämistöstä heti velkojen maksamisen jälkeen ennen perintöosien määräämistä. Saarenpää: *Inter vivos ja mortis causa* s. 251.

¹²² Näin pohtinut myös Lohi: Voiko täyttämätön lahjanlupaus olla ennakkoperintöä? s. 1072.

¹²³ Saarenpää: *Perintö ja jäämistö* s. 150.

eroavaisuudesta ei voida tehdä varmaa johtopäätöstä.¹²⁴ Turun hovioikeus on myös tapauksessa Turun HO 9.2.1996 S 95/758 katsonut sitovan lahjanlupauksen ennakkoperinnöksi. Perusteltua on tämän vuoksi katsoa, että täyttämätön lahjanlupaus voidaan katsoa ennakkoperinnön määrittämisen kannalta lahjaksi, jonka perillinen saa perittävältä. Lahjanlupauksen täyttämisen jälkeen lahjansaaja saa kuitenkin perillisen jäämistöstä etuuden, joka voidaan rinnastaa perittävän eläessään antamaksi lahjaksi.¹²⁵

Kun lahjanlupaus on täytetty, lahjansaajasta tulee lahjan kohteena olevan omaisuuden omistaja tai muun oikeuden haltija lahjan saamishetkellä.¹²⁶ Lahjanantaja on sidottu tähän oikeustoimeen. Lahjanantajalla ei ole oikeutta saada antamaansa lahjaa takaisin, vaikka se olisikin tarkoitettu ennakkoperinnöksi vain ennakon saajalle.¹²⁷ Jos lahjansaaja kuolee ennen perittävää, lahjan arvo otetaan huomioon sijaisperillisen perintöosaa määrättäessä PK 8:1 §:n mukaan. Irtaimen lahjan peruuttaminen on mahdollista ainoastaan LahjaL 5 §:n mukaan, ja kiinteän lahjan osalta peruuttaminen onnistuu MK 4:2.2 mukaan. Lahjaoikeustoimi ei myöskään peruunnu, vaikka lahjanantaja kuolisi, vaan tällöin lahja katsotaan lahjansaajan saamana ennakkoperintönä ja lahja saa oikeusvaikutuksensa *mortis causa*.¹²⁸

2.2 Ennakkoperintösäännösten rajat

2.2.1 Tavanomaiset lahjat

PK 6:4 mukaan sellaisesta tavanomaisesta lahjasta, jonka arvo ei ole epäsuhteessa antajan oloihin, ei ole tehtävä vähennystä rintaperillisen perinnöstä. Jo vuoden 1734 lain perintökaaren 12:9:n mukaan on todettu, että perintöosuuksia määrättäessä on otettava huomioon vain arvokas lahja. Mikä tahansa lahja ei tuohonkaan aikaan ole ollut ennakkoperintöä. Myöhemmin ennakkoperinnön arvokkuutta on perintökaaren lainvalmisteluaineistossa entisestään korostettu.¹²⁹ Tavanomaiseksi lahjaksi on katsottu esimerkiksi olosuhteisiin nähden kohtuullinen joululahja.¹³⁰ PK 6:4:n sanamuodon mukaan perittävän olosuhteet tavanomaisen

¹²⁴ PK 6 luvun laskennallisen lisäysmenetelmän johdosta turvataan tasavertaisuus, eikä lähtökohtaisesti ennakkoa saaneen tule palauttaa osuutta, kun taas PK 7 luvun lakiosasäännöstö luo lahjansaajalle palautusvastuun. Ks. järjestelmien eroavaisuuksista tarkemmin Lohi: Voiko täyttämätön lahjanlupaus olla ennakkoperintöä? s. 1069–1076

¹²⁵ Samaan johtopäätökseen on päätenyt Lohi: Voiko täyttämätön lahjanlupaus olla ennakkoperintöä? s. 1077.

¹²⁶ Kangas: Perhe- ja jäämistöoikeuden perusteet s. 642.

¹²⁷ Kangas: Perhe- ja jäämistöoikeuden perusteet s. 644.

¹²⁸ Kangas: Perhe- ja jäämistöoikeuden perusteet s. 642–643.

¹²⁹ Lvk 1935:2 s. 112, Lvk 1938:5 s. 78, KKO:n lausunto 1941 s. 66 sekä Lvk 1955:1 s. 27–29.

¹³⁰ SOU 1925:43 s. 277.

lahjan tulkinnassa ratkaisevat. Ei ole määritelty tarkemmin, milloin lahja on tavanomainen tai milloin se on arvokas.¹³¹

Oikeuskirjallisuudessa on todettu yhtenä tulkinta-apuna, että lahjojen verovapauden rajaa voisi myös pitää tavanomaisuuden rajana.¹³² Painoarvo säännöksessä annetaan kuitenkin lahjanantajan olosuhteille, joten pelkkä verovapauden raja ei tuo ilmi tavanomaisuutta. Esimerkiksi perheiden väliset varallisuustasot voivat poiketa, jolloin toiselle perheelle 5 000 euron arvoinen lahja voi olla tavanomainen, eikä sitä tule ottaa ennakkoperintönä huomioon, kun taas toiselle perheelle 5 000 euron arvoinen lahja voi olla jo merkittävä.¹³³ Esimerkiksi Helsingin HO 7.4.2005 S 03/1255 tapauksen mukaan lahjoitetun taulun arvo sen antamishetkellä oli 12 000 euroa, joka katsottiin tavanomaiseksi lahjaksi. Vaikka taulun arvo perinnönjaon toimittamishetkellä oli noussut 60 000–80 000 euroon, pesänjakaja oli pitänyt taulua edelleen tavanomaisena, sillä kuolinpesään kuului arvokas koti-irtaimisto ja käteisvaroja lähes 1 miljoonan euron verran. Hovioikeus katsoi, että taulu tuli arvostaa sen antamishetken mukaan, jolloin kyseessä oli tavanomainen lahja. Hovioikeus linjasi kuitenkin, että 20 000 euroon asti lahja olisi voitu katsoa tavanomaiseksi lahjaksi.

Tulkinnanvaraista on, tuleeko olosuhteiden arviointiperusteeksi ottaa perittävän luovutushetkinen varallisuustilanne vai kuolinhetkinen varallisuustilanne.¹³⁴ Pääsääntönä on katsottu, että lahjan luovutushetkinen arvo otetaan huomioon, jolloin lahjan tulee olla lahjan täyttämishetkellä epäsuhteessa antajan oloihin.¹³⁵ Tätä ei pidä pitää ehdottomana tulkintana, sillä perittävän varallisuusolot voivat muuttua, jolloin muutoin tavanomainen lahja näyttää poikkeavalta suhteessa jäämistöön.¹³⁶ Arviointi on lopulta aina tapauskohtaista. On punnittava, kuinka arvokas lahja on perittävän varallisuusoloihin kokonaisuutena katsoen.¹³⁷

2.2.2 Elatus-, kasvatus- ja koulutuskustannukset

PK 6:2.1:n mukaan vanhemmille lapsen elättämisestä sekä kasvattamisesta ja kouluttamisesta aiheutuneita kustannuksia ei ole katsottava lapsen saamaksi ennakkoperinnöksi. Säännös on linjassa PerVL 19.2 §:n kanssa, jonka mukaan elatus-, kasvatus- ja koulutuskustannuksista ei

¹³¹ Aarnio – Kangas: Suomen jäämistöoikeus. I, Perintöoikeus s. 794.

¹³² Kangas: Perhe- ja jäämistöoikeuden perusteet s. 643.

¹³³ Kangas: Perhe- ja jäämistöoikeuden perusteet s. 643.

¹³⁴ Saarenpää: Tasajaon periaate s. 229.

¹³⁵ PK 6:5:n mukaan omaisuus arvostetaan myös pääsääntöisesti luovutushetken mukaan.

¹³⁶ Rautiala: Ositus s. 199. Myös Saarenpää: Tasajaon periaate s. 229–230.

¹³⁷ Kuten Aarnio ja Kangas ovat todenneet, tämän täsmällisemmin asiaa ei ole mahdollista ilmaista. Aarnio – Kangas: Suomen jäämistöoikeus. I, Perintöoikeus s. 794.

suoriteta lahjaveroa. Lapsen elatuksesta annetun lain (ElatusL 704/1975) 3.1 §:n mukaan lapsella on oikeus saada elatusta vähintään 18 ikävuoteen asti. Voidaan täten tulkita, että vanhemman suorittamat elatus- ja kasvatuskulut lapsen täytettyä 18 vuotta eivät ole enää PK 6:2.1:ssa tarkoitettuja kuluja. Kyseessä on tällöin muu lapsen saama etuus, jonka voidaan katsoa olevan ennakkoperintöä.

Kuten tavanomaisen lahjan tulkinnassa, koulutuskustannuksia tulee tulkita perheen olosuhteet huomioiden. PK 6:2.2 mukaan, mikäli lapsen kouluttamiseen on perheen olot huomioiden laitettu erityisiä kustannuksia, voidaan niistä tehdä olosuhteisiin nähden kohtuullinen vähennys. Lain sanamuodon mukaan vähennys voitaisiin tehdä vain koulutuksen kustannuksista, ei elatus- tai kasvatusmenoista. Koulutusmenoiksi voidaan kuitenkin katsoa myös opintomenojen lisäksi koulutuksen aikaiset elinkustannukset.¹³⁸

On tulkinnanvaraista, mikä osa koulutuskustannuksista katsotaan erityisiksi. ElatusL:n 3.2 §:n mukaan vanhemman velvollisuus on vastata lapsen koulutuksesta aiheutuvista kustannuksista 18 ikävuoteen saakka ja sen jälkeen vain, jos ne katsotaan kohtuullisiksi.¹³⁹ Jos vanhemmat ovat toteuttaneet tämän lakimääräisen velvollisuuden olosuhteisiin nähden kohtuullisesti, ei sen täyttäminen oikeuta vetoamaan PK 6:2.2:een.¹⁴⁰ Mikäli lapsen koulutukseen ja koulutuksenaikaisiin elinkustannuksiin on hänen täytettyään 18 vuotta pantu perheen oloihin nähden huomattavia kustannuksia, nämä voidaan katsoa ennakkoperinnöksi. Kuitenkaan koko koulutukseen käytettyä summaa ei oteta ennakkoperintönä huomioon, vaan momentti jättää harkinnanvaraa sekä kustannusten että vähennysten suuruutta arvioitaessa.¹⁴¹

Kohtuullisuutta arvioidaan myös koko perheen oloihin nähden. Itä-Suomen hovioikeuden tapauksen 1.6.1995 S 94/652 mukaan perillisen isä työskenteli lääkärinä ja äiti kotona, jolloin perheen oloihin nähden 12 000 markan koulutusavustusta tuli pitää kohtuullisena, sillä isä oli hyvätuloinen. Helsingin hovioikeuden tapauksessa 21.11.1996 S 95/1782 pelkästään se, että perittävä on testamentissa ilmoittanut käyttäneensä tietyn summan perillisen koulutukseen, ei ollut riittävä näyttö. Oikeuskäytännöstä ja oikeuskirjallisuudesta voidaan tulkita, että raja kohtuuttomien koulutuskustannusten huomioimisessa ennakkoperintönä on korkea ja lisäksi

¹³⁸ Ks. KKO 1996:5, jossa korkein oikeus päätyi ottamaan koulutuskustannusten lisäksi lapsen lukioajan elinkustannukset huomioon ElatusL 3.2 §:n mukaisina koulutuskustannuksina.

¹³⁹ Elatusvelvollisuuden sisällöstä laajemmin mm. teoksessa Kaisto – Oulasmaa: Lapsen elatus. Elatusavun vahvistaminen ja muuttaminen.

¹⁴⁰ Aarnio – Kangas: Suomen jäämistöoikeus. I, Perintöoikeus s. 796.

¹⁴¹ Aarnio: Ennakkoperintö s. 25.

edellyttää paljon näyttöä. Yksinään se seikka, että esimerkiksi molemmilla lapsilla on ollut mahdollisuus kalliiseen yliopistokoulutukseen, mutta vain toinen haluaa valita sen ja toinen valitsee vähemmän maksaman ammattikoulutuksen, ei johda siihen, että kalliimman koulutuksen valinneen koulutusmaksuja katsottaisiin ennakkoperinnöksi.¹⁴²

2.2.3 Saadut hyödyt

PK 6:1:n sanamuoto jättää tulkinnanvaraa sen osalta, mitä ennakkoperintö voi olla. Vastikkeettomuuden tulee vain perustua perittävänsä tahtoon.¹⁴³ Jos saatu etuus olisi osittain vastikkeellinen, vastikkeeton osa voidaan ottaa ennakkoperintönä huomioon samoin kuin lahjanluontoisissa kaupoissa.

Korkein oikeus on pohtinut ennakkotapauksissa KKO 1992:197 sekä KKO 2010:57 asumisoikeuden tuottamaa etuutta ennakkoperintönä huomioimisena. Ennakkotapauksen KKO 1992:197 mukaan perillisistä B oli vuodesta 1978 lähtien asunut satunnaisesti ja muuttanut pysyvästi vuonna 1983 tilalle, jossa oli noin 350 neliömetrin asuinrakennus hänen käytössään. Kevästä 1987 lähtien hän säilytti asuinrakennuksessa myös liiketoimintaansa liittyneitä tavaroita. B maksoi perittävänsä asumisestaan vain lämmityskulut ja vähäisiä korjauslaskuja, mutta asumisesta ja irtaimiston käyttämisestä hän ei ollut maksanut mitään rahakorvausta. Hänen läsnäolollansa oli ollut merkitystä perittävänsä asumiseen sekä myöhemmin kiinteistön huollon ja kunnossapidon kannalta. KKO tulkitsi nämä olosuhteet huomioon ottaen, ettei B:n saama etuus ollut täysin vastikkeeton, jolloin sitä ei voitu katsoa ennakkoperintönä.

Ennakkotapauksessa KKO:2010:57 perillinen O oli asunut vuodesta 1993 vuoteen 1999 perittävänsä omistamassa asunnossa maksamatta rahallista korvausta. He olivat sopineet asiasta seuraavasti: perhe asuu asunnossa vastikkeettomasti siihen saakka, kun heidän vuokranmaksukykynsä paranee ja O sitoutuu huolehtimaan kiinteistöstä ja huoltotöistä sekä maksaa huoneiston lämmityksen, sähkön ja vesimaksun. Perittävä oli lisäksi määrännyt, että O:n ennakkoperinnöksi on katsottava se etuus, jonka tämä on saanut voidessaan asua asunnossa maksamatta vuokraa. Painoarvo tapauksessa oli kuitenkin perittävänsä tekemällä testamenttimääräyksellä siitä, että perillinen oli saanut ennakkoperintöä. KKO antoi kuitenkin selvän oikeusohjeen siitä, että asumisetu voidaan katsoa ennakkoperinnöksi, jos perillisen muu panos ei vastaa asunnon käypää vuokraa. Ratkaisun perusteella voidaan tulkita, että uusiakin

¹⁴² Aarnio: Ennakkoperintö s. 24.

¹⁴³ Aarnio – Kangas: Suomen jäämistöoikeus. I, Perintöoikeus s. 778.

ennakkoperinnön muotoja voi olla, kunhan siihen vetoava näyttää toteen, että perillinen on saanut merkittävän edun.¹⁴⁴

Saatuna etuutena voidaan myös nähdä velan anteeksianto.¹⁴⁵ Perillinen on tällöin saanut etuuden, kun hän ei ole maksanut velkaansa takaisin perittäville. Jotta tällainen etuus voidaan katsoa ennakkoperinnöksi, perittävän tulee olla itse aktiivisesti mukana lahjan täyttämässä. Luopumistahdonilmaisu velan anteeksiannosta tulee olla selvä ja riidaton. Myös vanhentunut velka voidaan samalla tavalla katsoa ennakkoperinnöksi, jos perillinen ei ole esimerkiksi maksanut velkojaan takaisin ja velka on vanhentunut ennen perittävän kuolemaa tai kuoleman jälkeen. Vanhentuneen velan tulee täyttää vastikkeettomuuden piirteet ja perittävän lahjoittamistarkoituksen on oltava ilmeinen.¹⁴⁶ Vaasan hovioikeuden tapauksen 10.9.2008 S 07/627 mukaan vanhentunut velka voidaan kuitenkin ottaa lähtökohtaisesti vain rintaperillisen osalta huomioon ennakkoperintönä. Jos perittävän luopumistahdonilmaisu ei ole vanhentuneen velan osalta selkeä, velkaa käsitellään normaalina kuolinpesän saatavana, johon ei sovelleta ennakkoperintöä koskevia säännöksiä.¹⁴⁷ Lisäksi, jos perillinen esimerkiksi vapautuisi velkavastuustaan perittävää kohtaan sen vuoksi, että mahdollisuus velan täytäntöönpanoon lakkaa ulosottokaaren (705/2007) 2:24:n perusteella, velkaa ei voida pitää saajansa ennakkoperintönä.¹⁴⁸

2.3 Välittömyysvaatimus – perittävältä perilliselle

Ennakkoperintö tulee lain sanamuodon mukaan siirtyä perittävältä perilliselle.¹⁴⁹ Tätä kutsutaan välittömyysvaatimukseksi.¹⁵⁰ Välittömyysvaatimuksesta henkilösuhteessa perittävä – perillinen ei ole ollut tarkoitus pitää tiukasti kiinni. Poikkeaminen johtaa juurensa AL 94 a §:stä. Koska leskeä suojataan avio-oikeuden alaisesta omaisuudesta annetulla ennakkoperinnöllä osituksessa, on perintökaareissa poikettu välittömyyden vaatimuksesta myös tässä suhteessa ja aviovarallisuusjärjestelmän rajoissa.¹⁵¹ Perittävän asemasta poikkeava säännös on PK 6:1.2, jonka mukaan myös lesken avio-oikeuden alaisesta omaisuudesta antama ennakkoperintö on vähennettävä ensiksi kuolleen puolison jälkeen. Tämä on linjassa AL 94 a

¹⁴⁴ Näin myös: Aarnio – Kangas: Suomen jäämistöoikeus. I, Perintöoikeus s. 774.

¹⁴⁵ Lohi: Ennakkoperinnöstä s. 8 ss, Rautiala: Perintö ja testamentti, s. 78 sekä Saarenpää: Tasajaon periaate, s. 227 ss.

¹⁴⁶ Lohi: Vanhentunut velka ennakkoperintönä s. 398.

¹⁴⁷ Aarnio – Kangas: Suomen jäämistöoikeus. I, Perintöoikeus s. 774.

¹⁴⁸ Aarnio – Kangas: Suomen jäämistöoikeus. I, Perintöoikeus s. 778.

¹⁴⁹ Myös Aarnio on tulkinnut näin. Aarnio: Perintöoikeus s. 312.

¹⁵⁰ Saarenpää: Tasajaon periaate s. 184.

¹⁵¹ Lvk 1935:2 s. 114. Myös Saarenpää: Tasajaon periaate s. 186.

§:n tarkoituksen kanssa. Välittömyysvaatimukseen on myös poikkeava säännös PK 9:1, jonka mukaan puolison avio-oikeuden alaisesta lapsipuolelle tai tämän rintaperilliselle annettu ennakkoperintö vähennetään toisen puolison jälkeen. Säännöksen tarkoitus on ollut nähdä perimystapahtuma laajempänä oikeudellisena kokonaisuutena, joilla varaudutaan kummankin vanhemman jälkeiseen perimystilanteeseen.¹⁵²

PK 6 lukuun kirjatut poikkeukset välittömyysvaatimuksesta eivät ole tyhjentävät. Välittömyyden vaatimusta ei voida tarkastella liian kapeasti, lain sanamuotoon tukeutuen. Tällöin voisi olla riski ennakkoperintösäännösten kiertämiselle ja riski kohtuuttomille ratkaisuille. Välittömyysvaatimuksen on henkilösuhteen lisäksi oltava myös saantotapahtumassa. Saantotapahtumaa on arvioitava kokonaisuutena.¹⁵³ Jos perittävä esimerkiksi maksaa rintaperillisensä lainan pois, tällainen maksu voi täyttää ennakkoperinnön tunnusmerkit, vaikka perittävä ei suoraan maksa velkaa rintaperilliselle vaan kolmannelle osapuolelle.¹⁵⁴ Olennaista on kokonaisuutena tarkastella sitä, kuinka velan maksu näyttäytyy suhteessa vallinneisiin olosuhteisiin.

Samaa välittömyyden vaatimusta voidaan pohtia vakuutusmaksujen osalta. On yleistä, että perittävä on ottanut esimerkiksi henkivakuutuksen kuolemansa varalle. Perittävä maksaa vakuutusyhtiölle vakuutusmaksuja elinaikanaan, ja kun perittävä kuolee, henkivakuutuksesta maksetaan korvaus perittävän määrämälle edunsaajalle. Edunsaaja on usein läheinen henkilö, kenen toimeentulo halutaan turvata, mutta edunsaaja voi olla kuka tahansa. Mikäli perittävä määräisi yhden rintaperillisistä vakuutuksen edunsaajaksi, on luonnollista ajatella, että tämä rintaperillinen saa merkittävän edun saadessaan vakuutuskorvauksen perittävän kuoleman jälkeen, ja rinnastuu lahjansaajaksi.¹⁵⁵ Toisaalta vakuutuskorvaus maksetaan vasta perittävän kuoltua, eikä perittävän eläessä, jota PK 6:1.1:n sanamuoto puoltaisi. Koska perittävä ei maksa vakuutusmaksuja eläessään suoraan rintaperilliselle, on pohdittava, voidaanko ja jos voidaan, niin miltä osin tällaiset vakuutusmaksut voidaan ottaa ennakkoperintönä huomioon.

Suomen oikeudessa ei ole otettu kantaa siihen, miten tällainen edunsaajamääräys näyttäytyy ennakkoperintösäännösten valossa.¹⁵⁶ Oikeuskirjallisuudessa esitetty tulkinta pohjautuu

¹⁵² Saarenpää: Tasajaon periaate s. 185–186.

¹⁵³ Saarenpää: Tasajaon periaate s. 195.

¹⁵⁴ Aarnio – Kangas: Suomen jäämistöoikeus. I, Perintöoikeus s. 774.

¹⁵⁵ Näin henkivakuutusjärjestelyn ovat ymmärtäneet Lohi: Pesänjako, vastike ja lahjansaajan palautusvastuu s. 145 ja Kolehmainen – Rabinä: Jäämistösuunnittelu I s. 259–261.

¹⁵⁶ Ainoastaan lakiosasäännöstö puoltaa vakuutusmaksujen huomioon ottamista. PK 7:4:n mukaan perittävän suorittamat vakuutusmaksut voidaan lukea pesän varojen lisäykseksi lakiosaa laskettaessa.

Ruotsin oikeuskäytännössä ratkaistuun tapaukseen,¹⁵⁷ jossa asiaan on otettu kantaa rintaperillisen lakiosaoikeuden yhteydessä.¹⁵⁸ Ruotsin tapauksessa vakuutuskorvausta ei tullut pitää ennakkoperintönä, ellei perittävä vakuutuksenottajana ollut nimenomaisesti niin määrännyt tai käynyt olosuhteista ilmi.¹⁵⁹ Ratkaisun pohjalta ei voida kuitenkaan tehdä suoraa päätelmää, että vakuutuskorvaus olisi mahdollista ottaa samoin edellytyksin ennakkoperintönä huomioon Suomessa.¹⁶⁰ Mahdollisuutta on syytä tarkastella laajemmin.

Vakuutusmaksut on Suomessa luontevampaa katsoa suksessiiviseksi lahjaksi eli perittävä antaa eläessään useita suorituksia, jotka muodostavat yhdessä kokonaisuuden.¹⁶¹ Perittävän voidaan katsoa antaneen elinaikana vakuutusmaksut ikään kuin peräkkäisinä lahjoina, joiden saajaksi on määrätty perillinen. Yhtä lailla sellainen talletus voi kiistatta olla ennakkoperintö, jonka perittävä tekee perillisen hyväksi ehdolla, että perillinen saa talletuksen vasta tietyn ajan päästä.¹⁶² Ei ole täten ainakaan ehdotonta estettä sille, etteikö vakuutusmaksuja voitaisi katsoa ennakkoperinnöksi.¹⁶³ Jos perittävä on määrännyt edunsaajamääräyksen peruuttamattomaksi,¹⁶⁴ voidaan lahjan käsitettä pitää entistä varmempana.¹⁶⁵ Tällöin välittömyyden vaatimus perittävän ja perillisen välillä on entistä tiiviimpi ja puoltaa ennakkoperinnöksi katsomista. Jos edunsaajamääräys puolestaan peruutetaan tai edunsaajamääräyksen saanut luopuu korvauksesta ehdoitta, ja vakuutuskorvaus siirtyy perilliselle, pohjautuu suoritus suoraan vakuutuslainsäätelyyn.¹⁶⁶ Samalla tavalla kuin

¹⁵⁷ Myös perintökaaren ja vakuutuslainsäätelyn välillä on sekä Suomessa että Ruotsissa systeemi yhteys ja ne sisältävät samankaltaisuuksia. Siksi tulkintaa voidaan hakea Ruotsin tapauksesta, etenkin, kun Suomessa kysymykseen ei olla otettu kantaa tuomioistuimissa. Kangas: Suomen henkivakuutuslaki s. 44 ss.

¹⁵⁸ Aarnio ja Kangas huomauttavat, että Ruotsin lakiosasäännöstö poikkeaa Suomen säännöstöstä siinä suhteessa, että Ruotsissa ylisuuria henkivakuutusmaksuja ei oteta huomioon lakiosaa laskettaessa. Tämä ero on kuitenkin heidän mukaansa tässä kontekstissa niin vähäinen, ettei se vaikuta ennakkoperintöluonteen arviointiin. Aarnio – Kangas: Suomen jäämistöoikeus. I, Perintöoikeus s. 775.

¹⁵⁹ Ks. NJA 1996 s. 428, jossa henkivakuutuksen edunsaaja ei ollut velvollinen pitämään saamaansa vakuutuskorvausta ennakkoperintönään, ellei vakuutuksenottaja ollut nimenomaisesti toisin määrännyt, tai että olosuhteista olisi voitu päätellä, että se on ollut vakuutuksenottajan tarkoitus.

¹⁶⁰ Rautiala on todennut suoraan Ruotsin mallin pohjalta, että vakuutusmaksuja voidaan pitää ennakkoperintönä. Rautiala: Perintö ja testamentti s. 79.

¹⁶¹ Kangas: Suomen henkivakuutuslaki s. 364.

¹⁶² Aarnio – Kangas: Suomen jäämistöoikeus. I, Perintöoikeus s. 775.

¹⁶³ Näin myös Kolehmainen – Rabinä: Jäämistösunnittelu I s. 271.

¹⁶⁴ Vakuutuslainsäätely (543/1994) 47.2 §:n mukaan vakuutuksenottaja voi antaa edunsaajalle kirjallisen sitoumuksen, jonka mukaan edunsaajamääräys pidetään voimassa. Edunsaajamääräystä ei voi muuttaa tai peruuttaa ilman sen henkilön suostumusta, jolle sitoumus on annettu.

¹⁶⁵ Kangas on suhtautunut ennakkoperintösäännösten soveltamiseen henkivakuutusmaksujen kohdalla ainoastaan, jos perittävä on eläessään antanut peruuttamattoman edunsaajamääräyksen. Kangas: Suomen henkivakuutuslaki s. 362–365. Ks. Myös Ruotsin tapaus NJA 1939 s. 532, jossa peruuttamaton edunsaajamääräys on katsottu ennakkoperinnöksi.

¹⁶⁶ Kangas: Perhe- ja jäämistöoikeuden perusteet s. 642.

sijaantulomääräysten osalta, ei pelkästään lain nojalla saatua omaisuutta voida katsoa perittävän antamaksi ennakkoperinnöksi.

Välittömyysvaatimuksen osalta on myös tarkasteltava olosuhteita. Varsin yleistä on siirtää yritysomaisuutta tai maatila sukupolvenvaihdoksella seuraavan sukupolven määräysvaltaan mahdollisimman edullisesti ja ajoissa. Koska luovutuksen tarkoituksena on, että saaja jatkaa elinkeino- tai yritystoimintaa, ei voida olettaa perittävän tarkoittaneen suosia saajaa. Lisäksi yritystoiminnan jatkaja saattaisi joutua kohtuuttomaan tilanteeseen, kun hänen pitäisi korvata kanssaperillisille luovutuksesta saamaansa etua, mikä heikentäisi taas yritystoiminnan jatkamisen edellytyksiä.¹⁶⁷ Lähtökohtaisesti sukupolvenvaihdostarkoituksessa luovutettua omaisuutta ei voida sen olosuhteiden ja luovutustarkoituksen vuoksi katsoa ennakkoperinnöksi.¹⁶⁸

Jos perittävä lahjoittaa omaisuutta rintaperillisen omistamalle yhtiölle, on pohdittava, voidaanko rintaperillisen yhtiö samaistaa rintaperilliseksi. Samalla tavalla voidaan pohtia sitä, voiko perittävän yhtiön antaman lahjan rinnastaa perittävän antamaksi lahjaksi. Oikeuskirjallisuudessa on katsottu, ettei samaistusta tällaisessa tilanteessa voida täysin kieltää, sillä se johtaisi jälleen säännösten kiertämiseen.¹⁶⁹ Osakeyhtiöiden kohdalla samaistus tarkoittaisi sitä, että yhtiön oikeussubjektius sivuutetaan ja yhtiötä sekä sen määräävää osakkeenomistajaa pidetään PK 6 luvun mukaisena saajana.¹⁷⁰ Pelkästään luovutusmuoto ei tällaisessa tilanteessa puolla ennakkoperintöolettaman kumoutumista, kuten sukupolvenvaihdoksen kohdalla, koska kyseessä on puhdas lahja. Toisaalta perittävä on eri oikeussubjektin kautta tarkoituksella antanut lahjan, jolloin hän todennäköisemmin on halunnut suosia lahjansaajaa, mikä puhuu ennakkoperintöolettaman kumoutumisen puolesta. Jotta perittävän tai perillisen yhtiö voidaan samaistaa niin, että ennakkoperintösäännökset soveltuvat, on heidän asemaa yhtiöissä tarkasteltava.¹⁷¹ Lahjansaajan tai lahjanantajan on tällaisessa tilanteessa käytettävä määräysvaltaa yhtiössä, tai muuten hän on kolmas taho, johon

¹⁶⁷ Immonen – Lindgren: Onnistunut sukupolvenvaihdos s. 22.

¹⁶⁸ Aarnio – Kangas: Suomen jäämistöoikeus. I, Perintöoikeus s. 786–787.

¹⁶⁹ Kangas: Lahja s. 226. Myös Lohi: Ennakkoperinnöstä s. 12.

¹⁷⁰ Kolehmainen: Osakeyhtiön ja sen osakkeenomistajan samastaminen perintökaaren ennakkoperintö- ja lakiosasäännöksiä sovellettaessa s. 617.

¹⁷¹ Muiden yhtiömuotojen osalta punninta tulee tehdä samalla tavalla olosuhteet huomioiden.

ennakkoperintösäännökset eivät sovellu. Perittävä ei voi määrätä, että kolmannelta taholta saatu tai kolmannelle taholle annettu lahja olisi ennakkoperintöä.¹⁷²

¹⁷² Kolehmainen: Osakeyhtiön ja sen osakkeenomistajan samastaminen perintökaaren ennakkoperintö- ja lakiosasäännöksiä sovellettaessa s. 617.

3 Ennakkoperintöluonteeseen vaikuttavat seikat

3.1 Perimysjärjestys ja sijaantulo-oikeus

Ennakkoperintönä voidaan ottaa huomioon vain perilliselle annettu ennakko.¹⁷³ Vaikka luovutus täyttäisi tämän tutkielman luvussa 2 esitetyt edellytykset, luovutus ei voi tulla missään olosuhteissa huomioon otetuksi ennakkoperintönä, jos luovutuksensaajan ei ole mahdollista tulevaisuudessa olla edes sijaantulomääräysten nojalla perillisasemassa suhteessa luovutuksenantajaan.¹⁷⁴ Esimerkiksi perittävän tuttavan, serkun, avopuolison tai yleistestamentin saajan saama luovutus ei voi tulla huomioiduksi ennakkoperintönä, koska he eivät voi koskaan olla perillisen asemassa.¹⁷⁵ Tarkemmin voidaan puhua presumptiivisesta perillisestä.¹⁷⁶ Ennakkoperintöä voi olla ainoastaan luovutus, joka on annettu PK 2 luvussa luetelluille ensimmäiseen, toiseen tai kolmanteen parenteeliin kuuluville henkilölle.¹⁷⁷

Lähtökohtaisesti perittävän antama ennakko katsotaan ennakkoperinnöksi sellaisen perillisen osalta, joka on perittävän kuolinhetkellä perillisasemassa. Ennakkoperinnön huomioon ottamista ei estä kuitenkaan se, että ennakonsaaja ei ole ennakon luovutushetkellä ollut vielä perillisasemassa.¹⁷⁸ Oikeuden voi muodostaa joko ensisijaisen perillisen kuolema ennen perittävää tai se, että ensisijainen perillinen luopuu perinnöstä. Jos rintaperillisiä ei ole, heidän sijaan tulevien perillisten saamat lahjat voidaan ottaa ennakkoperintönä huomioon. Esimerkiksi lapsenlapselle annettu lahja voi tulla ennakkoperintönä huomioon vain, jos muut PK 6 luvun edellytykset täyttyvät ja lapsenlapsen vanhempi, joka olisi perittävän rintaperillinen, luopuisi perinnöstä tai olisi kuollut ennen perittävää.¹⁷⁹

¹⁷³ Lohi: Ennakkoperinnöstä s. 11.

¹⁷⁴ Kangas: Perhevarallisuus-oikeus s. 389. Aarnio on määritellyt perillisen asemaa kattavasti mm. sillä, että kyse on perittävän kuoleman jälkeisestä tilanteesta, perillinen elää perittävän kuolinhetkellä, perillinen on relaatiossa perittävään PK 2-4 lukujen nojalla eikä vallitse olosuhteita, joiden nojalla perillisen asema mitätöitäisiin, kuten se, että perillinen on luopunut perinnöstä tai hän on PK 15 luvun perusteella tehty perinnöttömäksi. Ks. lisää perillisen aseman yleisistä ja erityisistä edellytyksistä Aarnio: Perillisen oikeusasemasta s. 44–59.

¹⁷⁵ Jos yleistestamentinsaaja ei ole perillisasemassa, ja vaikka hänet katsotaan kuolinpesän osakkaaksi, ei hänen saama etuus voi koskaan olla PK 6 luvussa tarkoitettua ennakkoperintöä. Lohi on katsonut, että jos perinnönjaon osapuolten voidaan katsoa muodostavan rintaperillisiä muistuttavan henkilöjoukon, voi olla kuitenkin perusteet katsoa, että testamentilla on rinnastettu esimerkiksi kasvattilapsi muiden lasten kanssa samaan asemaan ja annettu lahja tulisi katsoa ennakkoperinnöksi. Tämä täytyisi kuitenkin ilmetä perittävän tarkoituksesta tai olosuhteista hyvin selkeästi. Lohi: Yleistestamentinsaajalle annetun lahjan huomioon ottaminen perinnönjaossa s. 540.

¹⁷⁶ Aarnio: Ennakkoperintö s. 19.

¹⁷⁷ Vaikka leski voisi olla PK 3 luvun mukaan perillisen asemassa, lesken saamia lahjoja voida kuitenkin katsoa ennakkoperinnöksi. Lohi: Ennakkoperinnöstä s. 11.

¹⁷⁸ Lohi: Ennakkoperinnöstä s. 11.

¹⁷⁹ Saarenpää: Teesejä ennakkoperinnöstä s. 55 av 13.

PK 6:8 mukaan, jos perillinen, joka on kuollut ennen perittävää, on saanut ennakkoperintöä, on ennakko vähennettävä hänen jälkeläistensä perintöosista.¹⁸⁰ Perittävän rintaperillisen saama lahja voidaan täten ottaa huomioon rintaperillisen sijaan tulevan perillisen perintöosan vähennyksenä.¹⁸¹ Kuitenkaan sijaan tulleiden perillisten ei tule saada pienempää osaa jäämistöstä kuin heille olisi ollut tuleva ennakon saajan elässä.¹⁸²

3.2 Tarkoituksena tasavertaisuuden turvaaminen

Ajatus perillisten tasavertaisuudesta kumpuaa PK 23:8:een säädetyistä oikeusohjeista, jonka mukaan ”jokaiselle perilliselle on annettava osa kaikenlaatuisesta omaisuudesta”. Koska tämän oikeusohjeen ei katsottu turvaavan perillisten tasavertaisuutta tarpeeksi hyvin, on sen tueksi säädetty muun muassa ennakkoperintösäännökset, jotka turvaavat normaalia perinnönjakoa paremmin tasavertaisuuden.¹⁸³ Annettu ennakkoperintö lasketaan perittävän jäämistöön ikään kuin sitä ei olisi koskaan annettu, ja perinnönjako toimitetaan tämän pohjalta.¹⁸⁴

Jo vuoden 1734 lain perintökaaren 12:9:ssä on todettu, että vanhempien antama arvokas lahja lapselle on otettava huomioon perintöä jaettaessa. Kyseinen säännös on pitänyt sisällään ajatuksen niin tasavertaisuuden turvaamisesta kuin omaisuuden palauttamisesta jakoon. Vuoden 1734 naimiskaaren mukaan, jos perillinen sai vanhemmilta käyttöoikeuden omaisuuteen, jommankumman vanhemman kuollessa myötäjäiset palautettiin pesään ja otettiin huomioon osituksessa ja perinnönjaossa.¹⁸⁵ Vielä tuohon aikaan ennakkoperintö sisälsi myötäjäistyypin vivahteen. Nykyisen perintökaaren kohdalla yhteys myötäjäisiin katkaistiin,¹⁸⁶ eikä perillisen tarvitse palauttaa hänen saamaansa lahjaa, jos siitä ei ole erikseen määrätty.¹⁸⁷ Luovutus on lähtökohtaisesti lopullinen, ja se luetaan ennakkoperintöosan

¹⁸⁰ Koska perinnöstä luopumista pidettiin harvinaisena tilanteena, ei sitä varten säännökseen ehdotettu tällaista lisäystä. Säännöstä on tarpeen kuitenkin tulkita myös perinnöstä luopumista koskeviin tilanteisiin. Lvk 1935:2 s. 114.

¹⁸¹ Ks. KKO 1968 II 63, jossa korkein oikeus linjasi, että lahjanantajalla ei ollut oikeutta saada antamaansa lahjaa takaisin, vaikka se oli tarkoitettu vain omalle perilliselle, vaan lahja tuli vähentää kuolleen perillisen jälkeläisten osuuksista.

¹⁸² Ks. luku 4.3.2 tarkemmin sijaan tulleiden perillisten osuuksista.

¹⁸³ Saarenpää: Tasajaon periaate s. 14.

¹⁸⁴ Säännös juontaa juurensa roomalaisesta oikeudesta kehittyneestä collatiojärjestelmästä. Sen mukaan perittävän eläessään antamat lahjat otettiin huomioon hänen kuoltuaan toimitettavassa perinnönjaossa jäämistöpääoman lisäyksinä, jos jäämistö tuli jaettavaksi useamman lakimääräisen perillisen kesken. Kangas: Lahja s. 223.

¹⁸⁵ Ajatus on kuitenkin ollut se, että jos lapselle on annettu jotain omaksi, sitä ei ole ollut tarkoitus tuoda takaisin jakoon. Rautiala: Perintö ja testamentti s. 75.

¹⁸⁶ Ennakkoperinnön yhteys myötäjäisiin katkaistiin avioliittolain tullessa voimaan vuonna 1930. Saarenpää: Tasajaon periaate s. 173–174. Lisäksi yhteyden katkeaminen näkyi vuoden 1935 ehdotuksessa toteamalla, että ennakkoperintönä annettu omaisuus on lopullisesti siirtynyt sen saajalle. Lvk 1935:2 s. 113.

¹⁸⁷ Tämä linjattiin jo vastoin lain sanamuotoa oikeuskäytännössä ennen kuin myötäjäiset virallisesti erotettiin ennakkoperinnöstä. Saarenpää: Tasajaon periaate s. 173–174.

vähennykseksi, vaikka luovutus olisi sen saajan perintöosaa suurempi. Vain jos perittävä on PK 6:6:n mukaan erikseen määrännyt lahjan antamishetkellä lahjan palauttamisesta, on määräystä noudatettava.

Ennakkoperintösäännökset rakentuvat ajatukselle olettamasta, ettei perittävä ole halunnut suosia rintaperillistään toisten kustannuksella.¹⁸⁸ PK 6:1.1 sisältää positiivisen ennakkoperintöolettamana. Lähtökohtana on, että rintaperillisen saama lahja oletetaan ennakkoperinnöksi. Lain esitöiden mukaan, jos perittävä on tehnyt ”erikoisia taloudellisia uhrauksia” jonkun perillisenä hyväksi, on tämä omiaan järkyttämään perillisten keskinäistä yhdenvertaisuutta. Jos perinnönjaossa ei otettaisi huomioon sitä, mitä rintaperilliselle on aikaisemmin annettu, tämä rintaperillinen olisi saanut ilman perittävän esittämää tarkoituksellista suosimista enemmän kuin muut perilliset.¹⁸⁹

Kankaan mukaan ennakkoperintösäännösten taustaolettamat ovat sisäisesti ristiriitaisia. Järjestelmää puolletaan *Kankaan* mukaan sillä, että perittävän antama lahja johtaa yhden perillisen suosimiseen toisen kustannuksella, mikäli lisäystä ei tehdä. Toisaalta *Kangas* toteaa, että lahjan laskennallista lisäämistä koskevat olettamukset ovat käänteiset, sillä niiden mukaan suosimista ei oleteta tarkoitetun.¹⁹⁰ Perusteluja ei voida pitää kovin johdonmukaisina, sillä *Kangas* ei ota huomioon sitä, että olettamukset astuvat voimaan silloin, kun perittävä ei ole määrännyt mitään. Kyseenalaista on toki se, ovatko olettamukset aina perittävän tahtoa sivuavia.¹⁹¹

Ennakkoperintösäännösten tarkoituksena on puhtaasti tasajaon periaate. Jos perittävä ei ole erikseen määrännyt tai olosuhteista ei ilmene suosimistarkoitusta, rintaperillisen saama etuus olisi perillisten tasavertaisuutta loukkaava, eikä perittävän oletetun tarkoituksen mukainen. Jos laskennallista lisäystä ei tehtäisi, tämä johtaisi väistämättä siihen, että yhtä perillisistä olisi suosittu vastoin perittävän oletettua tarkoitusta. Sen sijaan, kun perittävän määräyksestä tai olosuhteista ilmenee suosimistarkoitus, tämä määräys on ensisijainen olettamaan nähden ja vähennystä ei tehdä. Ennakkoperintöolettamukset suojaavat muita perillisiä sellaisilta luovutuksilta, joiden ei ole ollut tarkoitus suosia lahjansaajaa. *Saarenpää* on myös todennut, että lainsäätäjän perustelut ovat erinomaisen selkeät. Hän on perustellut kantaansa sillä, että

¹⁸⁸ SOU 1925:43 s. 266. Myös *Saarenpää*: Tasajaon periaate s. 203. *Saarenpää* on todennut, että ”koko PK 6 luku rakentuu määrättyssä mielessä oletuksille”.

¹⁸⁹ Lvk 1935:2 s. 112.

¹⁹⁰ *Kangas*: Lahja s. 225.

¹⁹¹ Ruotsissa ehdotettiin ennakkoperintöolettamista luopumista, koska sen ei katsottu vastaavan perittävän todellista tarkoitusta. Ks. SOU 1988:110 s. 197. Tämä jäi kuitenkin vain ehdotukseksi, eikä tullut voimaan. *Kolehmainen*: Suosiolahja – suosimistarkoitus ja sen toteennäyttäminen s. 283 av 1.

ennakkoperintöoletta on tarpeellinen tasajaon periaatteen turvaamiselle, jos perittävä ei ole antanut erillistä määräystä siitä, että hän haluaa suosia tai olosuhteista ei ilmene muuta.¹⁹² Kyse on olettamasta, joka voidaan aina kumota esittämällä näyttöä vastaan esimerkiksi siitä, että perittävä on nimenomaan halunnut suosia perillistä.¹⁹³

Lainsäätäjän tarkoituksena ei ole ollut katsoa kuitenkaan kaikkea perittävän antamaa omaisuutta ennakkoperinnöiksi. Kyseessä voidaan sanoa kyseessä olevan tietoinen lainsäätäjän valinta.¹⁹⁴ Kun perittävä antaa omaisuutta muulle perilliselle kuin rintaperilliselle, on todennäköisempää, että hän on halunnut suosia häntä.¹⁹⁵ Tällöin puhutaan negatiivisesta ennakkoperintöolettamasta. Negatiivinen ennakkoperintöoletta tarkoittaa sitä, ettei muulle kuin rintaperilliselle annettua lahjaa lähtökohtaisesti katsota ennakkoperinnöksi. Lainsäätäjän tarkoitus on ollut olettaa, että mitä kaukaisempi sukulaissuhde on, sitä todennäköisemmin perittävä on halunnut suosia perillistä, eikä annetun lahjan vaikutuksia tule tasata myöhemmin.¹⁹⁶

Jotta ennakkoperinnön vaikutus ei jää vain perillisten kesken perinnönjaossa vähennettäväksi, on lain esitöissä haluttu ehkäistä myös leskeksi jäävän puolison epäedulliseksi muodostuvaa ositusta. Ennakko voidaan vähentää jo osituksessa.¹⁹⁷ Tällöin leski saa sen, mitä hänelle osituksessa kuuluisi, jos ennakkoperintöä ei olisi annettu, ja jokainen perillinen saa sen osan, joka heille lakimääräisen perimysjärjestyksen mukaan kuuluisi. *Saarenpää* on todennut, että käsitettä ennakkoperintö tulee lähtökohtaisesti käyttää vain, jos perillisten keskeistä tasa-arvoa on lahjaluonteisin etuuksin loukattu.¹⁹⁸ Koska ositus ja perinnönjako ovat erillisiä prosesseja, voidaan sanoa, ettei perillisten tasavertaisuuden arviointi vaikuta lesken oikeuteen vedota AL 94 a §:ään. Perittävä on myös voinut esimerkiksi antaa samalla kertaa kaikille perillisille yhtä suuren ennakkoperinnön, jolloin mitään suosimistarkoitusta ei ole ollut.¹⁹⁹ Luovutus ei perillisten keskinäisessä suhteessa ole ennakkoperintöä, mutta luovutus on voinut kuitenkin

¹⁹² Saarenpää: Perintö ja jäämistö s. 173.

¹⁹³ Saarenpää: Tasajaon periaate s. 204.

¹⁹⁴ SOU 1925:43 s. 272–273 sekä Lohi: Ennakkoperinnöstä s. 15.

¹⁹⁵ Lvk 1935:2 s. 112.

¹⁹⁶ Lvk 1935:2 s. 112.

¹⁹⁷ Lvk 1935:2 s. 113–114.

¹⁹⁸ Saarenpää: Tasajaon periaate s. 227.

¹⁹⁹ Kangas: Perhevarallisuusosoikeus s. 389. Ks. Turun HO 11.2.2004 S 03/1302, jossa kaikki rintaperilliset saivat samanaikaisesti yhtä suuren lahjan, jolloin perittävä ei suosinut ketään perillisistä. Lahjaa ei voitu pitää ennakkoperintönä perillisten keskinäisessä suhteessa.

vähentää avio-oikeuden alaista omaisuutta. Jos luovutus täyttää muut PK 6 luvun edellytykset, tämä voidaan AL 94 a §:n nojalla katsoa ennakkoperinnöksi.

Leskellä on katsottu olevan mahdollisuus AL 94 a §:n nojalla vedota myös ainoan rintaperillisen saamaan ennakkoperintöön.²⁰⁰ Tulkintaa puoltaa myös positiivinen ennakkoperintöoletta.²⁰¹ Voidaan siis katsoa, ettei perillisten keskinäisellä tasavertaisuudella ole merkitystä lesken vedotessa ennakkoperintövastikkeeseen. Annetulla ennakkolla on kuitenkin vaikutus avio-oikeuden alaisen omaisuuden vähenemiseen. Jotta AL 94 a §:n tarkoitus toteutuisi, on luovutuksen tarkoitusta peilattava siihen, onko perittävä tarkoittanut vähentää luovutuksella myös lesken tasinkoa. Korkein oikeus on ennakkotapauksessa KKO 2010:57 todennut, että lesken suojaamisen tarpeeseen ei vaikuta se, kuinka monta rintaperillistä perittäväällä on, sillä ositus ja perinnönjako ovat erillisiä prosesseja. Vaikka ennakkoperintöä ei vähennettäisi perinnönjaossa, voidaan se ottaa kuitenkin lähtökohtaisesti osituksessa AL 94 a §:n nojalla huomioon.

3.3 Perittävän tahdonvaltaisuuden merkitys

3.3.1 Perittävän antama ennakkoperintömääräys

Jotta luovutus katsotaan ennakkoperinnöksi, sen on vastattava perittävän tarkoitusta.²⁰² Tarkoitus voidaan olettaa tai se voi ilmetä joko perittävän määräyksestä tai olosuhteista.²⁰³ PK 6:1.1:n mukaan ennakkoperintöolettamia sovelletaan ”ellei muuta ole määrätty”. Yksi ennakkoperintöjärjestelmän tärkeimmistä piirteistä on sen dispositiivisuus eli tahdonvaltaisuus. Perittävä voi määrätä siitä, onko hänen antamansa lahja ennakkoperintöä vai ei.²⁰⁴ Perittävän määräys on ensisijainen olettamiin nähden.²⁰⁵ Määräyksellään hän voi kumota ennakkoperintöolettaman ja tarkoituksenmukaisesti suosia jotain perillistä.²⁰⁶ Perittävä voi joko

²⁰⁰ SOU 1925:43 s. 463.

²⁰¹ Lohi: Ainoalle rintaperilliselle annettu lahja s. 91.

²⁰² Lohi: Ennakkoperinnöstä s. 13.

²⁰³ Mikkola on todennut, että perittävän olisi hyvä ottaa kantaa lahjan ennakkoperintöluonteen lisäksi myös siihen, miksi se sitä on tai miksi se ei ole. Lisäksi olisi hyvä ottaa kantaa omaisuuden arvostamiseen. Mikkola: Perittävän tekemät lahjoitukset ja niihin liitetyt määräykset: määräämisvallan rajoita ja mahdollisuuksista s. 323.

²⁰⁴ Vrt. Lakiosasäännökset ovat pakottavaa oikeutta. Perittävä ei voi vaikuttaa siihen, mitkä hänen antamansa lahjat otetaan huomioon rintaperillisten lakiosia laskettaessa. Lohi: Perusasioita ennakkoperinnöstä ja lakiosasta s. 142.

²⁰⁵ Saarenpää: Tasajaon periaate s. 205. Myös Kangas: Lahja s. 228–233.

²⁰⁶ Perittävän tulisi selkeästi ilmaista määräyksessään, onko tarkoituksena hänen omien etujen turvaaminen vai lahjansaajan suosiminen. Pelkästään se, että perittävä antaa lahjan parantaakseen lahjansaajan taloudellista asemaa verrattuna muihin ei vielä merkitse, että kyse olisi suosiolahjasta. Mikäli perittävä ei selvitä olosuhteita luovutuksen taustalla, on mahdotonta todentaa perittävän tarkoitusta. Mikkola: Perittävän tekemät lahjoitukset ja niihin liitetyt määräykset: määräämisvallan rajoista ja mahdollisuuksista s. 318.

määrätä vastoin positiivista ennakkoperintöolettamaa, että rintaperilliselle annettu lahja ei ole ennakkoperintöä, tai hän voi antaa vastoin negatiivista ennakkoperintöolettamaa ennakkoperintömääräyksen, jolla hän määrää, että muulle kuin rintaperilliselle hänen antamansa lahja on ennakkoperintöä. Mikään ei estä perittävää myöskään määräyksellä vahvistamaan olettamien soveltamista.²⁰⁷

Ennakkoperintömääräys on luonteeltaan kuolemanvaraismääräys, sillä perittävä määrää siitä, millaisia oikeusvaikutuksia hänen antamalla lahjalla on hänen kuolemansa jälkeen. PK 9:1:n mukaan jäämistöstä määrääminen edellyttää testamentin muotoa. Lisäksi PK 17:2:n mukaan kuolemanvaraislahjaan on sovellettava sitä, mitä testamentista on säädetty. Lain tulkinnasta kuolemanvaraislahjojen tulkinta on sinänsä selvä.²⁰⁸ PK 6 luvussa ei ole kuitenkaan säännöstä siitä, että ennakkoperintömääräys on annettava testamentin muodossa. Lakiin olisi itse asiassa mahdotonta sisällyttää erityistä muotomääräystä, jonka noudattamatta jättämisestä aiheutuisi oikeustoimen pätemättömyys.²⁰⁹ Laissa tarkoitettu ennakkoperintömääräys voidaan siis antaa lähtökohtaisesti vapaamuotoisesti.²¹⁰ Ainoa selkeä muotomääräys on PK 6:3:ssa. Sen mukaan perittävän on määrättävä testamentilla, jos rintaperillisen elatukseen, kasvatukseen ja koulutukseen on laitettu erityisiä kustannuksia ja tämä on otettava ennakkoperintönä huomioon.

Ennakkoperintömääräykselle on myös ajallisia rajoitteita. Määräyksen ajallisesta yhteydestä PK 6 luku sisältää PK 6:1.1:n osalta selvän tulkintaohjeen. Säännös rajaa, että muulle kuin rintaperilliselle annetun lahjan osalta vähentäminen on tehtävä vain, jos omaisuutta annettaessa on niin määrätty, kun taas rintaperillisten osalta aikarajaa ei ole annettu, mikä tarkoittaa, että määräyksen voi tehdä milloin tahansa perittävän elinaikana.²¹¹ Toinen lainsäätäjän tarkoittama ajallinen määräys on PK 6:6:n sanamuodossa, jonka mukaan ennakon saaja ei ole velvollinen palauttamaan erotusta, mikäli perittävä ennakkoa annettaessa ei ole niin määrännyt.

Perittävän määräämisvaltaa on myös osin rajattu. Määräämisvalta rajoittuu luovutuksiin, joita tämän tutkielman 2 luvun perusteella voidaan pitää ennakkoperintönä. Perittävä ei voi sitovalla tavalla määrätä, että esimerkiksi perillisen saama tavanomainen lahja on otettava huomioon

²⁰⁷ Kangas: Lahja s. 230.

²⁰⁸ Kyseisiä ennakkoperintömääräyksen ja testamentin rinnasteisia oikeusvaikutuksia puoltanut myös mm. Lohi: Perusasioita ennakkoperinnöstä ja lakiosasta s. 147.

²⁰⁹ Kangas: Lahja s. 230–231. Myös Aarnio – Kangas: Suomen jäämistöoikeus. I, Perintöoikeus s. 768.

²¹⁰ Näin mm. SOU 1925:43 s. 267 ss., KKO:n lausunto 1941 s. 83 ss. sekä Rautiala: Perintö ja testamentti s. 77–78 sekä Saarenpää: Tasajaon periaate s. 206 ss.

²¹¹ Näin myös mm. Saarenpää: Tasajaon periaate s. 210 ss. sekä Kangas: Lahja s. 229 ss.

ennakkoperintönä.²¹² Perittävä ei voi myöskään antaa pätevää ennakkoperintömääräystä siitä, että lahja tulisi esimerkiksi serkun tai avopuolison vähennettäväksi ennakkoperintönä.²¹³ Perittävä voi kuitenkin määrätä, että sukupolvenvaihdostarkoituksessa annettu etuus on otettava huomioon ennakkoperintönä, vaikka sitä ei olosuhteiden perusteella lähtökohtaisesti ennakkoperinnöksi katsottaisi.²¹⁴

Koska ositus ja perinnönjako ovat erillisiä prosesseja, voidaan pohtia, voiko ennakkoperintömääräyksen tehdä ainoastaan ositukseen liittyen. Lesken tasingon määrän turvaamiseksi perittävä voisi määrätä, että lahjaa ei pidetä perinnönjaossa ennakkoperintönä, mutta se otetaan huomioon osituksessa.²¹⁵ Tällainen määräys on epävarma, koska AL 94 a § sanamuodon mukaan ennakko on vähennettävä sen saajan perinnöstä. Toisaalta ennakkoperintösäännöstö rakentuu perittävän tahdonvaltaisuuden pohjalle, jolloin kyseinen määräys voisi olla mahdollinen. Kyse AL 94 a §:ään vetoamisessa on siitä, että leski saa avio-oikeuden alaisesta annetun ennakkoperinnön määrän ”takaisin” osituksessa. Perittävä voisi määrätä, että hänen tarkoituksenaan on suosia yhtä perillistä muiden perillisten keskinäisessä suhteessa, mutta ei halua luovutuksen heikentävän lesken tasinkoa. Määräyksen voidaan katsoa olevan tällöin mahdollinen. Osittaista määräystä puoltaa myös se, että omaisuuden arvostamiskysymyksestä on myös mahdollista määrätä erikseen ositukseen ja perinnönjakoon.²¹⁶ Lohi on hyväksynyt ajatuksen osittaisesta määräyksestä, mutta hän on kuitenkin varoittanut ns. sekatyypisistä määräyksistä ja suosittelee asian järjestämistä varmemmin testamentin kautta.²¹⁷

Vain perittävä voi tehdä päätöksen ennakkoperinnöstä. Jos perittävä on kykenemätön määräämään omaisuudestaan, ei kukaan muu, edes edunvalvoja, voi antaa perittävän puolesta sitovasti lahjoja. Ainoastaan valtuutettu, jonka perittävä on edunvalvontavaltakirjassa valtuuttanut edunvalvojakseen, voi antaa perittävän puolesta lahjoja. Edunvalvontavaltuutuksesta annetun lain (648/2007) 18 §:n mukaan valtuutettu ei saa lahjoittaa

²¹² Aarnio – Kangas: Suomen jäämistöoikeus. I, Perintöoikeus s. 794.

²¹³ Määräysvalta rajoittuu siis kolmanteen parenteliin. Kangas: Lahja s. 230. Myös Aarnio – Kangas: Suomen jäämistöoikeus. I, Perintöoikeus s. 341.

²¹⁴ Ks. Rovaniemen HO 10.5.1995 S 93/458, jossa perittävä oli määrännyt, että sukupolvenvaihdostarkoituksessa luovutettu omaisuus oli otettava huomioon ennakkoperintönä.

²¹⁵ Lohi: Aviovarallisuus-oikeus s. 499–500. Vrt. SOU 1925:43 s. 268: Ruotsissa on omaksuttu kanta, että yksittäinen luovutus on joko ennakkoperintöä tai ei. Esimerkiksi sellainen järjestely, että se katsottaisiin ennakkoperinnöksi vain osituksessa, mutta ei perinnönjaossa on vieras heille.

²¹⁶ Ks. luku 4.2.

²¹⁷ Lohi: Ennakkoperinnöstä s. 72. Myöhemmissä teoksissa Lohi on ollut sallivampi kyseiselle määräykselle. Ks. Lohi: Ainoalle rintaperilliselle annettu lahja s. 108–112. Myös Lohi: Aviovarallisuus-oikeus s. 527.

muuta valtuuttajan omaisuutta kuin sitä, mitä on valtakirjassa yksilöity. Valtuutettu ei saa antaa edes tavanomaisia lahjoja, ellei niitä ole erikseen kirjattu.²¹⁸ Vaikka ennakkoperinnön antamiselle olisi perusteltu aihe, kuten aiempien lahjoitusten kompensointi, ei tämä oikeuta valtuutettua antamaan perittävän puolesta lahjoja.²¹⁹ Valtuutettu voi lahjoittaa perittävän puolesta ainoastaan edunvalvontavaltakirjaan erikseen kirjattuja lahjoituksia ja määrätä niiden ennakkoperintöluonteen vain, jos niin on kirjattu.²²⁰

3.3.2 Ennakkoperintömääräyksen muuttaminen

Kun perittävä antaa määräyksen ennakkoperinnöstä, hän antaa määräyksen jäämistön jakotavasta. Olettamasta määrääminen on jäämistön laskennallisen suuruuden määrittämistä koskeva toimi.²²¹ Mahdollisuus määräyksen muuttamiseen liittyy ennakkoperintöjärjestelmän dispositiivisuuteen ja siihen, ettei perittävä ole sidottu kerran antamaansa tahdonilmaisuu. Tulkintaa ennakkoperintömääräyksen muuttamisesta voidaan hakea testamenttia koskevista säännöksistä, sillä testamentti on yleinen tapa määrätä jäämistöstä. PK 10:5:n mukaan testamentin tekijä voi peruuttaa tai muuttaa määräystä. Säännöstä laajemmin tulkittuna perittäväällä on mahdollisuus muuttaa jäämistönsä jakotapaa kuolemaansa saakka. Täten ennakkoperintömääräyksiä ei voida myöskään pitää yhteen tahdonilmaisuu sitovana.²²²

Saarenpää on todennut varovaisesti, että mikäli perittävä haluaa muuttaa rintaperilliselle annetun lahjan ennakkoperintöluonnetta, jälkikäteisen määräämistoimen tulisi tapahtua testamentin muodossa.²²³ Asiaan on kuitenkin suhtauduttu vapaammin myöhemmässä oikeuskirjallisuudessa.²²⁴ Rintaperilliselle annetun lahjan kohdalla ennakkoperintöä koskevan määräyksen muuttaminen on vapaamuotoista ja ainoa edellytys on, että se on tehtävä perittävän eläessä. Jos muulle kuin rintaperilliselle annetun lahjan antamishetkellä ei ole ollut määräystä lahjan ennakkoperintöluonteesta, lain oikeusohje on hyvin selvä: perittävä ei voi enää jälkikäteen sellaista määräystä tehdä vapaamuotoisesti.

²¹⁸ Antila: Edunvalvontavaltuus s. 110.

²¹⁹ Helin: Edunvalvojan päätösvallan rajoista s. 1079.

²²⁰ Aarnio – Kangas: Suomen jäämistöoikeus. I, Perintöoikeus s. 776.

²²¹ Aiemmin on vielä katsottu, että ennakkoperintöolettamasta voisi määrätä vain testamentilla, mutta myöhemmin lainsäätäjät on sallinut sen vapaamuotoiseksi. Kangas: Lahja s. 232.

²²² Näin myös Kangas: Lahja s. 232. Testaattorikin voi muuttaa tahtoaan laatimalla aina uuden päivitetyn testamentin, joten lahjanantajalla on myös mahdollista muuttaa tahtoaan.

²²³ Saarenpää: Tasajaon periaate s. 214.

²²⁴ Kangas: Lahja s. 229, Saarenpää: Perintö ja testamentti s. 174 ja Lohi: Ennakkoperinnöstä s. 14

3.3.3 Perittävän tietämättömyyden merkitys

Lainvalmistelussa painotetaan perittävän oletettua tarkoitusta. On syytä huomata, ettei olosuhteiden perusteella voida kumota positiivista ennakkoperintöolettamaa esimerkiksi sen vuoksi, ettei perittävä ole tiennyt ennakkoperintöjärjestelmästä. Tämä voi olla varsin tavallista, sillä ennakkoperintö on käsitteenä hankalasti ymmärrettävä.

Merkitystä ei ole sillä, millaiseksi luovutus on nimetty.²²⁵ Ratkaisevaksi on katsottu se, onko perillinen saanut jonkin merkittävän etuuden. *Lohi* on sillä kannalla, että tietämättä aikaan saatu vastikkeeton varallisuudensiirto tulee lähtökohtaisesti ottaa huomioon saajansa ennakkoperintönä.²²⁶ Voidaan lähteä *argumentum a minore ad maius* -päätelmästä, jonka mukaan, jos perittävän tietoisesti perillisen hyväksi tehty varallisuussiirto oletetaan ennakkoperinnöksi, sitä suuremmalla syyllä perittävän ymmärtämättömyyttään tehty luovutus katsotaan ennakkoperinnöksi.²²⁷ *Lohi* kuitenkin huomauttaa, että aineellisen oikeudenmukaisuuden toteuttamisellakin on rajansa eikä lahjoituksia koskevan säännösten tulkintaa pidä laajentaa liikaa.²²⁸

Ennakkoperintöolettamien merkityksen voidaan sanoa tässä merkityksessä korostuvan. Perillisten keskinäinen yhdenvertaisuus tai lesken oikeus tasinkoon ei voi vaarantua vain siksi, että perittävä ei ole ymmärtänyt vastikkeettoman luovutuksen vaikutuksia *mortis causa*.²²⁹ Jos perittävä on tietämättömyyttään suosinut jotain rintaperillistä, eikä olosuhteista käy muuta ilmi, tulee tämän etuuden vaikutus tasata. On tarkoituksenmukaista, että ennakkoperintöolettamien ovat olemassa juuri tällaisten tilanteiden varalta. Aina voidaan pohtia sitä, mikä perittävän oletettu tarkoitus on oikeasti ollut, mutta tämän voidaan olettaa ratkeavan lähtökohtaisesti olosuhteiden perusteella.

3.3.4 Olosuhteiden merkitys

Ennakkoperintöolettamien pysyvyys riippuu siitä, voidaanko perittävän oletetusta tarkoituksesta saada olosuhteet huomioon ottaen riittävä varmuus. Joitain epäselviä tapauksia joudutaan tulkitsemaan perittävän kokonaiskäyttäytymisellä: mihin hän on luovutuksella ja siihen

²²⁵ Lohi: Ennakkoperinnöstä s. 8.

²²⁶ Lohi: Ennakkoperinnöstä s. 142.

²²⁷ Aarnio: Oikeussäännösten tulkinnasta s. 108.

²²⁸ Lohi Ennakkoperinnöstä s. 142–143.

²²⁹ Lohi: Ennakkoperinnöstä s. 141–142.

mahdollisesti liittyvillä muilla oikeustoimilla pyrkinyt.²³⁰ Jos perittävä on antanut esimerkiksi kaikille lapsilleen lahjat ja hän ei ole muuta määrännyt, lahjat voitaisiin katsoa oletettaman mukaan ennakkoperinnöksi. Jos lahjat ovat yhtä suuret, perittävän käytös kuitenkin heijastaa, että hän ei ole suosinut ketään. Olosuhteet kumoavat ennakkoperintöoletettaman.²³¹

Rintaperillisen saaman lahjan ennakkoperintöluonteen tulkinta olosuhteiden perusteella on johdonmukaista. Olosuhteista on käytävä ilmi, ettei perittävä ole suosinut rintaperillistä, jotta olettaja kumoutuisi. Jos perittävä on kokonaiskäyttäytymisellään pyrkinyt siihen, ettei rintaperilliselle annettu lahja vaikuta lesken tasinkoon, voidaan olosuhteiden perusteella katsoa, ettei luovutus ole ennakkoperintöä ja leski ei voi tällöin AL 94 a §:n nojalla vedota luovutukseen. Tapauskohtaista on, millaiset olosuhteet vaatisivat tämän, mutta on perusteltua lähteä siitä näkökulmasta, että olosuhteet voivat myös osoittaa, ettei luovutus ole ennakkoperintöä AL 94 a §:n soveltamisen kannalta.

Kun tarkastellaan muun kuin rintaperillisen saaman lahjan ennakkoperintöluonnetta, on lain sanamuodosta johdettavissa, että lahja ei ole ennakkoperintöä, ellei siitä omaisuutta annettaessa ole määrätty tai olosuhteiden perusteella katsottu niin tarkoitettun. Käytännössä perittävän määräys tai olosuhteet muuttaisivat lahjan ennakkoperinnöksi. Olosuhteiden muutoksena voidaan esimerkiksi pitää sitä, että muu kuin rintaperillinen tulee perillisasemaan rintaperillisen luopuessaan perinnöstä. Tulkinnanvaraista on se, voiko perittävä antaa vastoin lain sanamuotoa jälkikäteisen ennakkoperintömääräyksen, joka tulisi olosuhteiden perusteella tulkittavaksi seikaksi. Lain sanamuoto ei puolla tällaista tulkintaa, vaan ennakkoperintömääräys tulisi tehdä lahjaa annettaessa.

Korkein oikeus on pohtinut olosuhteiden merkitystä ennakkotapauksessa KKO 2010:57. Perittävä oli antanut lahjan lapsenlapselleen X:lle. Rintaperillinen R luopui perittävän kuoleman jälkeen perinnöstä, jolloin sijaantulomääräysten mukaan R:n lapsen X:n lahja voitiin katsoa ennakkoperinnöksi, jos muut edellytykset täyttyivät. Koska lahjansaaja X ei ollut tapauksessa lahjoitushetkellä perillisasemassassa, arvioitavaksi tuli PK 6:1.2 koskien muulle perilliselle annettua lahjaa. Perittävä ei ollut antanut momentin tarkoittamaa ennakkoperintömääräystä lahjaa annettaessa eikä myöhemminkään. Perittävä ei tosin voinut

²³⁰ Aarnio – Kangas: Suomen jäämistöoikeus. I, Perintöoikeus s. 792–793.

²³¹ Aarnio – Kangas: Suomen jäämistöoikeus. I, Perintöoikeus s. 784.

myöskään tietää, että R tulee luopumaan perinnöstä, joten ei voitu olettaa, että perittävä olisi tarkoittanut X:lle tarkoitetun lahjan olevan ennakkoperintöä.

Kangas näyttäisi sallivan PK 6:1.1 luvun perusteella muulle kuin rintaperilliselle annetun lahjan määräämisestä ennakkoperinnöksi vapaamuotoisesti jälkikäteen.²³² *Kangas* on perustellut, että jälkikäteinen määräys voi osana olosuhteita osoittaa lahjanantajan muuttaneen mielensä.²³³ *Lohi* puolestaan toteaa, että lain sanamuoto antaa rajat sille, että ennakkoperintömääräys muulle kuin rintaperilliselle on tehtävä ”omaisuutta annettaessa”.²³⁴ Vallitsee kaksi eri näkemystä, joille kummallekin on vahvat perusteet. *Kankaan* näkemys ei ole täysin virheellinen, vaikka lain sanamuoto on sitä vastaan. *Kangas* toteaa, että lahjanantajan käsitys siitä, mikä on oikein ja kohtuullista, syrjäyttää aina ja kaikissa olosuhteissa ennakkoperintösäännösten soveltamisen.²³⁵ *Kangas* on luonnehtinut ennakkoperintösäännöstöä toissijaisena, ja jos lahjanantaja ei käytä disponointivaltaansa, tällöin ennakkoperintösäännökset soveltuvat.

Lain soveltaminen tulee käyttöön vasta, jos perittävä ei ole muuta määrännyt. Perittävän jälkikäteinen määräys sinänsä heijastaa perittävän kokonaiskäyttäytymistä. Asiaa voidaan pohtia kuvitteellisen esimerkin kautta. Ennakkoperintökysymys tulisi käytännössä pohdittavaksi vasta, jos esimerkiksi lapsenlapsi tulee perillisen asemaan ja on saanut perittävältä lahjan. Lain tarkoittamat olosuhteet viittaisivat käytännössä siihen, mihin ennakkotapauksessa KKO 2010:57 viitataan, eli perillisen tullessa perillisasemaan. Jos vielä perittävän eläessä olosuhteiden muutoksen takia lapsenlapsi tulee perillisasemaan, voi tässä tilanteessa jälkikäteinen vapaamuotoinen määräys olla mahdollinen. Tällöin olosuhteet ovat muuttuneet niin, että lapsenlapsi tulee perillisasemaan, jolloin lahjalla on ennakkoperintönä merkitystä. Voi olla selvää, että perittävä voi haluta olosuhteiden muutoksen vuoksi määrätä toisin kuin lahjaa antaessa.

Perittävä ei voi antaa kuitenkaan jälkikäteistä vapaamuotoista ennakkoperintömääräystä, jos lapsenlapsi puolestaan olisi perillisasemassa jo lahjanantohetkellä, ja olosuhteet eivät enää muuttuisi. Tällöin perittävä vain huonontaisi lapsenlapsen asemaa määräyksellä. Lain selkeän sanamuodon mukaan jälkikäteinen vapaamuotoinen määräys ei ole tällaisissa tapauksissa

²³² ”Negatiivinen tai positiivinen ennakkoperintömääräys lahjan ennakkoperintöluonteesta voidaan antaa milloin tahansa, missä muodossa tahansa, lahjan laadusta ja suuruudesta huolimatta, kunhan vain tahdonilmaisu annetaan tai sen olemassaolo voidaan olosuhteista päätellä.” *Kangas*: Lahja s. 232.

²³³ *Kangas*: Lahja s. 232.

²³⁴ *Lohi*: Ennakkoperinnöstä s. 15.

²³⁵ *Kangas*: Lahja s. 228. Myös *Aarnio – Kangas*: Suomen jäämistöoikeus. I, Perintöoikeus s. 768.

mahdollista,²³⁶ eikä se jätä sinänsä aukkoja sen soveltamiseen. Lain sanamuodosta käy hyvin ilmi tarkoitus siitä, ettei perittävä voi asettaa lahjansaajaa huonompaan asemaan määrämällä myöhemmin vapaamuotoisesti annetun lahjan ennakkoperinnöksi. Tämä on ollut myös lainsäätäjän tarkoitus. Lainvalmistelussa on todettu, että muulle perilliselle annettu lahja tulisi katsoa ennakkoperinnöksi vain poikkeuksellisesti.²³⁷ Täten on perusteltua lähteä siitä tulkinnasta, että jälkikäteinen vapaamuotoinen määräys ei yksinään voi olla olosuhteiden perusteella tulkittava seikka, kun lahja on annettu muulle kuin rintaperilliselle.

²³⁶ Tämä on todettu myös lainvalmistelussa Lvk 1955:1 s. 27.

²³⁷ KKO:n lausunto 1941 s. 67. Myös Lvk 1955:1 s. 27.

4 Ennakkoperintö osituslaskelmassa

4.1 Vastikejärjestelmä lesken suojana

4.1.1 Avio-oikeuden alaisen omaisuuden ja vapaan omaisuuden merkitys

AL 35 §:n mukaan pääsääntönä on, että puolisoilla on avio-oikeus toistensa omaisuuteen, ellei muuta ole määrätty.²³⁸ Avioliiton purkautuessa toimitettavassa osituksessa puolisoitten avio-oikeuden alaiset omaisuudet lasketaan yhteen ja puolitetaan, jolloin saadaan puolisoitten avio-osuuksien määrä.²³⁹ Puoliso saa vaatia toiselta puolisoilta tasinkoa, jotta avio-osuudet ovat lopulta yhtä suuret. Avio-oikeus konkretisoituu vasta ositusperusteen syntymisen jälkeen, jolloin sillä on osituksen lopputulosta määrittävä oikeus.²⁴⁰ Ositus jakautuu laskennalliseen ja reaaliseen vaiheeseen. Tutkielmassa keskitytään laskennalliseen vaiheeseen, jossa selvitetään, mikä on puolisoitten avio-oikeuden alaisen omaisuuden säästö. Reaalinen vaihe koskee sitä, kun tasinko suoritetaan.

Lesken on mahdollista vastikesäännösten avulla saada laskennallisesti takaisin puolisoitten avio-oikeuden alaisesta omaisuudesta annettu ennakkoperintö. Vastikesäännöksellä on merkitystä vain, mikäli leskellä on avio-oikeus perittävän lahjoittamaan omaisuuteen ja ositus tulee toimitettavaksi.²⁴¹ Avio-oikeudesta vapaata omaisuutta ei luonnollisesti osituksessa oteta huomioon määritettäessä avio-osuuksia. Puolisoilla voi olla vapaata omaisuutta, jos se esimerkiksi perustuu suoraan lakiin, kuten tekijänoikeus, tai jos kolmas henkilö on ilmaissut tahdon avio-oikeuden poissulkemisesta, tai jos puolisoit ovat keskenään sopineet avioehtosopimuksella, että he jättävät jonkun omaisuuden pois avio-oikeuden alasta.²⁴²

Annetun ennakkoperinnön kannalta on olennaista siis se, onko ennakkoperintö annettu avio-oikeuden alaisesta omaisuudesta vai avio-oikeudesta vapaasta omaisuudesta.²⁴³ Taustalla on ajatus siitä, että avio-oikeuden alaisesta omaisuudesta annettu ennakkoperintö kuuluisi vielä puolison avio-oikeuden alaiseen omaisuuteen, ja olisi osana avio-osuuksien laskemista, jos

²³⁸ Jos mielivaltainen omaisuuden käyttö ja erillisomistus olisi pääsääntönä, se voisi johtaa taloudellisiin vaikeuksiin tai perheen elintärkeiden etujen vaarantumiseen. Aarnio – Helin: Suomen avioliitto-oikeus s. 117.

²³⁹ Mm. Aarnio – Helin: Suomen avioliitto-oikeus s. 143. Myös Lohi: Aviovarallisuus-oikeus s. 397 sekä Mikkola: Lesken asema jäämistö- ja vero-oikeudessa s. 10.

²⁴⁰ Lohi: Aviovarallisuus-oikeus s. 103.

²⁴¹ Lohi: Ennakkoperinnöstä s. 72 av. 16. Myös Mikkola: Lesken asema jäämistö- ja vero-oikeudessa, s. 13.

²⁴² Aarnio – Helin: Suomen avioliitto-oikeus s. 123–137.

²⁴³ AL 35.3:n mukaan puolisoilla voi olla myös ns. kolmatta omaisuuslajia, joka saattaa vuoroin olla avio-oikeuden alaista ja vuoroin vapaata omaisuutta. Ks. lisää Aarnio – Helin: Suomen avioliitto-oikeus s. 137 sekä Lohi: Aviovarallisuus-oikeus s. 194.

ennakkoperintöä ei olisi annettu. Pääsäännön mukaan ensiksi kuolleen puolison vapaata omaisuutta ja vapaasta omaisuudesta annettua ennakkoperintöä ei oteta huomioon osituslaskelmassa. Poikkeuksen tähän muodostavat muun muassa ennakkoperintövastike AL 94 a §. Säännöksen toisen momentin mukaan perittävän vapaata omaisuutta voidaan käyttää osituslaskelmassa tasaamaan ylisuuren ennakkoperinnön vaikutuksia.²⁴⁴

4.1.2 Ennakkoperintövastikkeen tausta ja tulkinta

Osituksessa pääsääntönä on puolittamisperiaate. Puolittamisperiaatteen mukaan toimiminen olisi kohtuutonta, jos toinen puoliso on vähentänyt avio-oikeuden alaista omaisuutta antamalla siitä ennakkoperintöjä. Puolittamisperiaatteesta poikkeamiseksi avioliittolakiin on säädetty vastikesäännöksiä. Vastikesäännökset ovat laskennallisia sääntöjä, joiden mukaan määräytyy se, missä tilanteissa ja millä tavoin netto-omaisuuden puolittamisperiaatteesta voidaan poiketa.²⁴⁵ AL 94 a §:ää on luonnehdittu eräänlaiseksi vastikesäännökseksi,²⁴⁶ vaikka toisin kuin muut AL 92-95 §:n vastikesäännökset, AL 94 a § rajoittuu vain osituksiin, jotka toimitetaan kuoleman perusteella.²⁴⁷

Ennakkoperintösäännösten soveltuminen aviovarallisuusjärjestelmään aiheutti kiistoja vielä 1960-lukuun asti.²⁴⁸ Eloon jäänyttä puolisoa suojaasi tuota ennen vain AL 92–95 §:n vastikesäännökset, joiden avulla toisen puolison perusteettomasti vähentämä avio-oikeudenalainen omaisuus voidaan kompensoida osituslaskelmassa.²⁴⁹ Ennen perintökaaren säätämistä avioliittolain 94 §:n katsottiin soveltuvan vastikesäännöksenä myös annettuihin ennakkoperintöihin.²⁵⁰ Sen soveltuminen oli kuitenkin epävarmaa, sillä ennakkoperinnön antaminen ei ollut aina säännöksen tarkoittamaa omaisuuden hukkaamista tai tarkoituksellista vähentämistä.²⁵¹ Mikään ei estä puolisoa edelleen vetoamasta AL 94 §:ään annetun ennakkoperinnön osalta, jos se täyttää tämän säännöksen edellytykset. Perintökaaren

²⁴⁴ Lisää vapaan omaisuuden huomioimisesta luvussa 4.4.

²⁴⁵ Helin: Avio-oikeus ja sen suoja s. 31. Myös Aarnio – Helin: Suomen avioliitto-oikeus, s. 178.

²⁴⁶ Helin: Avio-oikeus ja sen suoja s. 39.

²⁴⁷ Helin: Avio-oikeus ja sen suoja s. 50.

²⁴⁸ Saarenpää: Tasajaon periaate s. 185.

²⁴⁹ Aarnio – Helin: Suomen avioliitto-oikeus s. 178.

²⁵⁰ Esitysehdotuksessa meinattiin jo luopua AL 94 a §:stä sillä katsottiin, että AL 94 § palvelee jo tarkoitusta. Lvk 1938:5 s. 87.

²⁵¹ Lvk 1935:2 s. 114. Myös Lohi: Aviovarallisuus-oikeus s. 525.

säättämisen yhteydessä avioliittolakiin lisättiin uusi säännös AL 94 a §,²⁵² jonka tavoitteena oli puolison suojaaminen varmemmin epäedulliselta osituksen lopputulokselta.²⁵³

Mikäli ennakkoperintö on annettu avio-oikeuden alaisesta omaisuudesta, se on omiaan vähentämään sitä, mitä toinen puoliso olisi osituksessa muuten tasinkona saanut. Lainvalmistelun mukaan oletetaan, ettei puoliso, kun hän antaa rintaperilliselle omaisuutta, ole tarkoittanut vähentää sillä toisen puolison osuutta.²⁵⁴ Kun leski vetoaa AL 94 a §:ään, annettu ennakkoperintö PK 6 luvun tapaan laskennallisesti lisätään sen antajan omaisuuden säästöön. Ennakkoperintö otetaan huomioon vastikesäännöksen nojalla, jotta päästään tilanteeseen, joka olisi ollut osituksessa ennen annettua ennakkoperintöä.

AL 94 a §:n avulla pyritään mahdollisimman pitkälle eliminoimaan avio-oikeuden alaisesta omaisuudesta annetun ennakkoperinnön vaikutus puolison avio-osaan.²⁵⁵ Tavoitteena on maksimaalinen päämäärä, joka ilmenee AL 94 a §:n 1 momentin sanamuodosta. Lähtökohtaisesti osituksessa on vähennettävä ennakon koko arvo. Tämä laskutoimitus tulisi suorittaa jokaisen ositustoimituksen alussa, sillä se määrittelee ne puitteet, joihin voidaan enintään pyrkiä.²⁵⁶ Pääsääntönä on täydellinen kompensatio, josta poiketaan ainoastaan, kun joku on saanut ylisuuren ennakkoperinnön ja tappio joudutaan jakamaan perillisten ja lesken kesken. Osituksessa voidaan tällöin AL 94 a §:n 1 momentin mukaan vähentää vain se osa, joka voidaan vähentää ennakkonsaajan perintöosasta. Lesken avio-osan täydestä suojasta joudutaan tällöin tinkimään.²⁵⁷

4.2 Ennakkoperinnön arvostaminen jäämistöosituksessa

Tehtäessä laskennallista lisäystä annetun ennakkoperinnön osalta on olennaista, minkä ajankohdan ja arvon mukaan ennakkoperintö arvostetaan. Esimerkiksi, jos perittävä on antanut ennakkoperintönä arvopapereita, on huomattava ero, minkä ajankohdan ja arvon mukaan ne arvostetaan, sillä niiden arvo voi vaihdella paljon jo lyhyenkin ajanjakson sisällä. Vakiintuneen

²⁵² Kyse on vastikesäännöksestä, joten luontevimmin se sijoittui avioliittolain 92–95 §:n muiden vastikesäännösten joukkoon. Perintökaari on säädetty perillisten etua ajatellen. Säännöksillä on kuitenkin systemaattinen yhteys ja AL 94 a §:ää tulkitaan PK 6 luvun valossa.

²⁵³ Lvk 1935:2 s. 113–114.

²⁵⁴ SOU 1925:43 s. 463. Lvk 1935:2 s. 113–114.

²⁵⁵ Wirilander: Osituksen ongelmia s. 158 ss. Myös Helin: Avio-oikeus ja sen suoja s. 50 ss.

²⁵⁶ Wirilander: Osituksen ongelmia s. 166.

²⁵⁷ Helin: Avio-oikeus ja sen suoja s. 31–32.

käytännön mukaan omaisuuden arvo määrätään sen hetken käyvästä myyntiarvosta.²⁵⁸ Koska ennakon saaja on saanut luovutuksen haltuunsa jo luovutushetkellä, on luonnollista, että hänen jälkeä hoitaa omaisuutta omaan lukuunsa ja saa siitä kertyvän tuoton. Omaisuuden tuotto kuuluu aina sen saajalle, eikä tuottoa voida ottaa ennakkoperintönä huomioon.²⁵⁹ Lisäksi omaisuuden hoitoon liittyvät kustannukset eivät voi koitua ennakkoperinnön arvostamisessa ennakkonsaajan vahingoksi.²⁶⁰

Toinen tulkinnallinen kysymys on se, minkä ajankohdan mukaan omaisuus arvostetaan ositushetkellä, kun leski haluaa annetun ennakkoperinnön osalta vedota AL 94 a §:ään. Arvonmäärityksestä ei ole säännöksiä sen paremmin avioliittolaisissa kuin perintökaressakaan, eikä asiaa ole käsitelty myöskään lainvalmistelutöissä.²⁶¹ Oikeuskirjallisuudessa on vakiintuneesti katsottu, että omaisuuden arvostamisen ajankohta osituksessa on sidottu osituksen toimittamisen hetkeen.²⁶² Koska AL 94 a §:n kohdalla kyse on ennakkoperintövastikkeesta, systemaattisen yhteyden PK 6 luvun ennakkoperintösäännöksiin on katsottu edellyttävän yhtenäistä tulkintaa PK 6:5:n arvostamissäännön kanssa, joka puolestaan puoltaa ennakkoperinnön antamisen hetkeä omaisuuden arvostamisessa.²⁶³ Ennakkoperinnön arvostus sen luovutushetkeen on luontevinta PK 6:5:n tarkoittamalla tavalla,²⁶⁴ vaikka se on ristiriidassa ositushetkisen arvonmäärittämisen kanssa. Koska avioliittolain vastikesäännösten tavoite on puolisoien avio-osien palauttaminen sen suuruisiksi kuin ne olisivat olleet ilman vastikeoikeuteen johtanutta tapahtumaa, olisi perusteltua kuitenkin arvostaa vastikkeet osituksen toimittamishetken arvoihin.²⁶⁵

PK 6:5:n mukaan ennakkoperintö arvostetaan sen vastaanottohetken arvon mukaan, ellei muuta johdu. Lainkohta jättää avoimeksi, mitä muut asianhaarat voivat olla. Käytännössä ne voivat siis sallia muun perusteen omaisuuden arvostamiselle, kuten osituksen toimittamishetken.

²⁵⁸ Omaisuuden arvon voisi määrittää myös esimerkiksi sen hankinta-arvo, tuotto- ja käyttöarvo tai tunne- ja pieteettiä, joista esimerkiksi jälkimmäisen huomioon ottaminen tulisi kyseeseen vain, jos puoliset sopisivat siitä keskenään. ks. lisää omaisuuden arvon perusteista Aarnio – Helin: Suomen avioliitto-oikeus s. 160 ss. sekä Lohi: Aviovarallisuus-oikeus s. 427–451. Käytännössä muusta perusteesta tulee sopia tai kyse on tapauskohtaisesta hankinnasta mutta siihen ei tässä kohtaa pureuduta enempää.

²⁵⁹ Kangas: Perhevarallisuus-oikeus s. 390.

²⁶⁰ Saarenpää: Perintö ja jäämistö s. 142.

²⁶¹ Aarnio – Helin: Suomen avioliitto-oikeus s. 160. Myös Lohi: Aviovarallisuus-oikeus s. 421.

²⁶² Aarnio – Helin: Suomen avioliitto-oikeus s. 161. He ovat puoltaneet tätä käsitystä mm. AL 86.2 §:n omaisuudet tuoton huomioimisen mukaan. Käsitystä omaisuuden arvostamisesta osituksen toimittamisen hetkeen ovat puoltaneet myös mm. Rautiala: Ositus s. 211–212, Kangas: Perhevarallisuus-oikeus s. 201 sekä Lohi: Aviovarallisuus-oikeus s. 422.

²⁶³ Näin Lohi: Aviovarallisuus-oikeus s. 551 sekä Wirilander: Osituksen ongelmia s. 167.

²⁶⁴ Luovutushetkistä arvoa puollettiin lainvalmistelussa KKO:n lausunto 1941 s. 67.

²⁶⁵ Lohi: Aviovarallisuus-oikeus s. 551.

Aiemmin on katsottu, että pelkkä rahanarvon muutos riittäisi poikkeussäännön soveltamiseen,²⁶⁶ mutta myöhemmin oikeuskirjallisuudessa on vakiintuneemmin katsottu, että poikkeus vaatii erityiset olosuhteet.²⁶⁷ Pelkästään se, että perittävä antaa samanaikaisesti eri perillisille samanlaatuista omaisuutta, ei yleensä oikeuta poikkeamaan pääsäännöstä.²⁶⁸

Jos perilliset sen sijaan saavat eri aikoina esimerkiksi saman yhtiön osakkeita, on selkeämpää, että omaisuus arvostetaan poikkeussäännön mukaan.²⁶⁹ Perittävän tarkoituksen voidaan olettaa olevan se, että luovutukset ovat samansuuruisia.²⁷⁰ Ei ole tarkkarajaista, kuinka laaja lainkohdan sallima kohtuullistamissääntö on. Lainkohdan kohtuullisuussääntöä ei kuitenkaan voida tulkita niin lavasti, että siitä tulee lainkohdan yleislauseke ja rajoitetusta kohtuullistamissäännöstä yleinen kohtuullistamissääntö.²⁷¹ Mikäli perilliset saavat eri aikoina perittävältä eri laatuista omaisuutta ja aika lahjoitusten välillä on pitkä, voisi tässä tilanteessa lahjojen saamishetkinen arvostus johtaa kohtuuttomaan lopputulokseen.²⁷² Poikkeussääntö antaa siis mahdollisuuden ottaa huomioon yllättävät omaisuuden arvonmuutokset, voisivat loukata lesken oikeutta tasinkoon. Selvää on, ettei pelkkä pyrkimys täsmällisesti oikeaan tulokseen ole hyväksyttävä peruste poiketa luovutushetkisestä arvosta.²⁷³

Ennakkoperintösäännöksien soveltumiselle ei ole takarajaa. Hyvinkin vanha lahja voi tulla otetuksi huomioon ennakkoperintönä.²⁷⁴ Esimerkiksi tapauksessa Helsingin HO 28.2.2007 S 06/2508 rintaperillinen oli saanut vuonna 1959 vanhemmiltaan 1 500 000 markkaa ja 44 vuotta myöhemmin katsottiin, että rintaperillinen oli saanut jo lakiosansa tämän lahjoituksen johdosta. On selvää, että jos olosuhteista ei ilmene muuta, rintaperillinen on saanut huomattavan edun, vaikka lahjoitus on vanha. *Kangas* on nostanut tämän säännösten ongelmakohdaksi ja ehdottanut, että ennakkoperintöjen huomioimiselle tulisi olla jokin aikaraja.²⁷⁵ Ongelma vanhojen lahjojen kohdalla voidaan katsoa olevan kuitenkin niiden arvostaminen luovutushetken mukaan. Jos lahjan arvo olisi esimerkiksi laskenut kymmeniä tuhansia euroja perittävän kuolinhetkellä, olisi kohtuutonta arvostaa se luovutushetken mukaan. Toisaalta

²⁶⁶ Rautiala: Perintö ja testamentti s. 90.

²⁶⁷ Saarenpää: Perintö ja jäämistö s. 135.

²⁶⁸ Aarnio: Perintöoikeus s. 320. Saarenpää on todennut, että poikkeussääntöä tulee käyttää varoen. Saarenpää: Teesejä ennakkoperinnöstä s. 60.

²⁶⁹ SOU 1925:43 s. 278–279 sekä Lvk 1935:2 s. 113.

²⁷⁰ Aarnio: Perintöoikeus s. 320–321.

²⁷¹ Rautiala: Perintö ja testamentti s. 90.

²⁷² Aarnio: Perintöoikeus s. 321.

²⁷³ Inflaation on katsottu korjaavan tämä. Saarenpää: Teesejä ennakkoperinnöstä s. 60.

²⁷⁴ Aarnio – Kangas: Suomen jäämistöoikeus. I, Perintöoikeus s. 773.

²⁷⁵ Kangas on ehdottanut esimerkiksi 10 vuoden aikarajaa. Kangas: Kaikella on aikansa s. 1083.

omaisuuden arvo on voinut moninkertaistua lahjoitushetkestä, mikä koituisi perillisten kohtaloksi. Ennakkoperinnön arvo voidaan poikkeussäännöksen nojalla arvostaa joko lahjoitushetken, ositusperusteen syntyhetken tai osituksen toimittamisen arvon mukaan riippuen siitä, millaiset olosuhteet ovat käsillä. Näin vanhankin lahjan ottaminen huomioon ei koidu välttämättä ennakkoa saaneen perillisen tai muiden perillisten kohtaloksi, vaan palvelee tasajaon periaatetta. Lisäksi vanhojen lahjoitusten huomioiminen ennakkoperintönä turvaa lesken oikeuden täysimääräiseen tasinkoon riippumatta siitä, milloin lahjoitus on annettu.

Perittävän on mahdollista määrittää ennakolle myös käypää arvoa alempi tai sitä suurempi arvo, tai minkä ajankohdan mukaan omaisuus tulee arvostaa.²⁷⁶ Mikään ei estä perittävää esimerkiksi määräämästä omaisuuden arvoa erikseen ositukseen ja perinnönjakoon, sillä perittävällä on mahdollisuus myös antaa ennakkoperintömääräys vain ositusta ajatellen. Perittävän määräystä arvonmäärityksestä voidaan pitää PK 6:5:n erityisenä asianhaarana. Perittävä voi määrätä omaisuuden arvosta, mutta se on tehtävä lahjoitushetkessä tai myöhemmin testamentin muodossa.²⁷⁷ Voidaan olettaa, että jos perittävä ei ole antanut määräystä lahjan ennakkoperintöluonteesta, ei hän ole ottanut kantaa myöskään omaisuuden arvostamiskysymykseen. *Aarnio* on todennut, että arvostuskysymys on viime kädessä tehtävä perittävän oletetun tarkoituksen mukaisesti. Perittävä voi siis etukäteen ottaa kantaa arvostuskysymykseen.²⁷⁸ *Saarenpää* puolestaan huomauttaa, että kyseisestä tulkinnasta voi kuitenkin tehdä johtopäätökset kumpaan suuntaan tahansa. Perittävän oletettu tarkoitus voi myös tarkoittaa arvostushetkistä pääsääntöä puoltavaa tulkintaa.²⁷⁹ Perittävän tarkoitus voi ilmetä myös siitä, kuinka pitkä aika lahjoituksesta on kulunut ja miten epätodennäköinen arvonmuutos oli lahjaa annettaessa.²⁸⁰

Jos omaisuuden arvo on laskenut ositushetkeen mennessä, PK 6 luvun mukainen tulkinta AL 94 a §:n soveltamisessa olisi lesken edun kannalta parempi vaihtoehto. Jos omaisuuden arvo on noussut, leski voi PK 6:5:n mukaisella tulkinnalla vedota muuhun arvostamishetkeen. Mikäli leski kokee omaisuuden arvostamisen epäoikeudenmukaiseksi AL 94 a §:n nojalla, mikään ei estä häntä vetoamasta AL 94 §:n säännöksiin.²⁸¹ AL 94 §:n ansiosta lesken on mahdollista saada

²⁷⁶ Kangas: Perhevarallisuus-oikeus s. 391.

²⁷⁷ Aarnio: Perintöoikeus s. 319

²⁷⁸ Aarnio: Perintöoikeus s. 319.

²⁷⁹ Saarenpää: Tasajaon periaate s. 357.

²⁸⁰ Aarnio: Perintöoikeus s. 320.

²⁸¹ Tästä lisää luvussa 4.6.

täysi hyvitys ositushetken arvon mukaan, mikäli edellytykset AL 94 §:n soveltamiselle täyttyvät.²⁸²

4.3 Avio-oikeuden alaisesta omaisuudesta annettu ennakkoperintö

4.3.1 Ennakon lisääminen kokonaan tai osittain

Ennakkoperintölaskelmissa käytetty AL 94 a §:n lisäysmenetelmä on kehitetty juuri ositusta ja lesken aseman parantamista varten.²⁸³ Ennakkoperinnön vähentäminen osituksessa on tehtävä saman menettelyn mukaan kuin perinnönjaossa.²⁸⁴ Osituslaskelmassa ennakkoa vastaava määrä lisätään ennakonantajan avio-oikeuden alaisen omaisuuden säästöön, minkä jälkeen ositus toimitetaan tavallisessa järjestyksessä.²⁸⁵

Ennakkoperinnön laskennallinen lisäys edellyttää aina erityistä ennakkoperintölaskelmaa, jossa määritetään kunkin perillisen perintöosan suuruus. Vaikka tässä tutkielmassa on kyse lesken avio-osuuden suuruuden määräytymisestä ja tasingon määrästä, on laskelmissa huomioitava aina myös perillisten jako-osuudet. Mikäli laskelmasta saatu perillisen perintöosa on pienempi kuin hänen saama ennakko, ei ennakkoa voida täysimääräisesti lisätä osituslaskelmassa. Lisäys johtaisi siihen, että perillisten osuuksia vähennettäisiin liikaa ja leskelle turvattaisiin täysi tasinko.

Koska AL 94 a §:n mukaan lähtökohtana on täysimääräinen vastike, on tärkeää, että löydetään suurin mahdollinen summa, joka ennakon saajan osasta voidaan vähentää. Yksinkertaisimmassa ja ihanteellisessa tapauksessa ennakon saajan koko ennakko voidaan vähentää hänelle tulevasta osuudesta. Ositustilanteen perintöosalaskelmassa rintaperillisen perintöosa p saadaan selville, kun lasketaan yhteen perittävän reaalinen jäämistö (P_o), lesken reaalinen jäämistö (L_o) sekä rintaperillisen perintöosa (p), ja tämä jaetaan rintaperillisen jako-osuudella. Kun kyse on osituksesta, laskelmassa n vastaa perillisten lukumäärää ja se tulee

²⁸² Lohi: Ennakkoperinnöstä s. 106.

²⁸³ Lohi: Ennakkoperinnöstä s. 78.

²⁸⁴ PK 6:7:n mukaan saatu ennakkoperintö lisätään laskennallisesti perittävän jäämistöön ikään kuin sitä ei olisi koskaan annettu. AL 94 a § ja PK 6 luvun välillä on systemaattinen yhteys. Lohi: Ennakkoperinnöstä s. 72.

²⁸⁵ Lvk 1935:2 s. 186.

kertoa kahdella. Jos perillisiä on esimerkiksi kolme, on yhden perillisen jako-osuus jäämistöstä $\frac{1}{3}$.²⁸⁶ Perintöosalaskelman kaava on seuraava:²⁸⁷

$$p = \frac{P_o + p + L_o}{2 \times n}$$

AL 94 a §:n kirjoittamisjärjestys on käytännön soveltamiseen nähden päinvastainen. Säännös kertoo ensin vähentämisohjeen perintöosuudesta ja vasta sen jälkeen ositusta koskevan lisäsohjeen, vaikka ositus toimitetaan aina ennen perinnönjakoa.²⁸⁸ Käytännössä järjestys AL 94 a §:n soveltamiselle on kuitenkin seuraava: ensin ennakkoperintö lisätään osituksessa antajan avio-oikeuden alaisen omaisuuden säästöön (AL 94 a.2 §). Tämän jälkeen lasketaan molempien puolisoitten avio-oikeuden alaisen omaisuuden säästöt yhteen ja kun se jaetaan puoliksi, saadaan puolisoitten avio-osat. Lopuksi annettu ennakkoperintö vähennetään ensiksi kuolleen puolison perillisille tulevasta osuudesta (AL 94 a.1 §).²⁸⁹

Esimerkki 1: Perittävällä on kolme rintaperillistä a, b ja c. Perittävän avio-oikeuden alainen omaisuus on 150 000 euroa ja lesken vastaava omaisuus on 50 000 euroa. Perittävä on antanut a:lle 40 000 euron ennakkoperinnön avio-oikeuden alaisesta omaisuudesta. Yllä olevan kaavan mukaan lasketaan perintöosa p, joka voidaan ottaa huomioon laskelmassa, kun ositus toimitetaan.

$$p = \frac{150\,000 + p + 50\,000}{2 \times 3}$$

$$6p = 200\,000 + p$$

$$5p = 200\,000$$

$$p = 40\,000$$

Huomataan, että a:n saama ennakkoperintö on juuri sen suuruinen, että se voidaan hänen jako-osuudestaan vähentää. Osituslaskelma voidaan tehdä käyttämällä tätä summaa laskennallisena lisäyksenä. Perittävän omaisuus on 150 000 euroa, johon lisätään laskennallisesti 40 000 euroa, ja lesken omaisuus on 50 000 euroa. Avio-osuuden suuruudeksi tulee $(150\,000 + 40\,000 + 50\,000) / 2 = 120\,000$ euroa. Leski saa tasinkona 70 000 euroa, joka hänelle ilman annettua ennakkoperintöä

²⁸⁶ Tämä muodostuu siitä, kun lesken osuus on $\frac{1}{2}$ ja perittävän $\frac{1}{2}$ osuus jakautuu kolmelle perilliselle, jolloin yhden perillisen osuus on $\frac{1}{3}$.

²⁸⁷ Laskukaava vastaa ruotsalaisessa lainvalmistelussa esitettyä kaavaa. SOU 1925:43 s. 466.

²⁸⁸ Näin myös Kolehmainen – Råbinä: Jäämistösuunnittelu I s. 329.

²⁸⁹ Kolehmainen – Råbinä: Jäämistösuunnittelu I s. 329–330.

kuuluisikin. Perittävälle jää omaisuutta 80 000 euroa. Perinnönjaossa a ei saisi enää mitään, ja b ja c saisivat molemmat 40 000 euroa.²⁹⁰

Kun yksi perillisistä on saanut niin suuren ennakkoperinnön, ettei perittävän reaalin jäämistö riitä tuomaan tasavertaisuutta perillisten kesken, perillinen on saanut ylisuuren ennakkoperinnön.²⁹¹ Vaikka perittävä ei olisi halunnut suosia ketään perillisistä, perittävän reaalin jäämistö ei välttämättä enää riitä turvaamaan leskelle täydellistä tasinkoa ja perillisten yhdenvertaista asemaa, vaikka se on alun perin ollut perittävän tarkoitus. Kyse on kuitenkin siitä, ettei ylisuuresta ennakkoperinnöstä johtuen laskennallinen lisäys ole pääsäännön mukaisella tavalla mahdollista. On turvauduttava muihin laskennallisiin keinoihin, joilla pyritään saamaan paras mahdollinen ja tasavertainen ratkaisu lesken ja perillisten kannalta.

Esimerkki 2: Perittävällä on kolme rintaperillistä a, b ja c. Perittävän avio-oikeuden alainen omaisuus on 150 000 euroa ja lesken vastaava omaisuus on 50 000 euroa. Perittävä on antanut a:lle 100 000 euron ennakkoperinnön avio-oikeuden alaisesta omaisuudesta. Summista voidaan havaita heti esimerkin 1 perusteella, että perittävän reaalin jäämistö ei riitä antamaan leskelle riittävää tasinkoa sekä b:lle ja c:lle yhtä suuria perintöosia, jonka a on ennakkona jo saanut. Tässä esimerkissä 2 a on saanut ylisuuren ennakkoperinnön. Perintöosalaskelman avulla lasketaan suurin mahdollinen perintöosa p, joka voidaan ottaa huomioon laskelmassa, kun ositus toimitetaan. Esimerkin 1 mukaan suurin mahdollinen perintöosa p on 40 000 euroa. Tämän jälkeen voidaan laskea avio-osuus, tasinko ja perintöosat esimerkin 1 mukaan. Leski saa tasinkona 70 000 euroa, a ei saisi enää mitään ja b ja c saisivat molemmat 40 000 euroa.

AL 94 a §:n 1 momentin mukaan, jollei koko arvoa voida vähentää, vähennetään se määrä, mikä siitä voidaan vähentää. Yllä olevassa esimerkissä puolisoitten avio-osuuden olisi pitänyt olla annettu ennakkoperintö lisättynä 150 000 euroa ja leski olisi ollut oikeutettu 100 000 euron tasinkoon, mikäli perittävällä olisi ollut riittävästä reaalista jäämistöstä takaamaan tämä.²⁹² Mikäli joku perillisistä on saanut ylisuuren ennakkoperinnön, leski joutuu tinkimään tasingostaan esimerkissä 2 esitetyllä tavalla. Samoin perilliset joutuivat tinkimään perintöosistaan. Esimerkissä 2 leski tinkii ylisuuren ennakkoperinnön vuoksi tasingostaan 30 000 euroa.

²⁹⁰ Vastaava esimerkki Lohi: Ennakkoperinnöstä s. 74–75.

²⁹¹ Lohi: Ennakkoperinnöstä s. 76.

²⁹² Jos ennakkoperintöä ei olisi annettu avio-osuus olisi ollut $(150\,000 + 100\,000 + 50\,000) / 2 = 150\,000$.

4.3.2 Perittävä on antanut useamman ennakkoperinnön

Jos annettuja ennakkoperintöjä on useampia, on jokainen näistä lisättävä perintöosalaskelmaan. Havainnollistetaan tätä esimerkillä, jossa on poikkeuksellisesti muihin esimerkkeihin verrattuna neljä rintaperillistä. Kaikkien perillisten optimaaliset perintöosat ovat esimerkissä yhtä suuret.

Esimerkki 3: Perittävällä on neljä rintaperillistä a, b, c ja d. Perittävän avio-oikeuden alainen omaisuus on 70 000 euroa ja lesken vastaava omaisuus on 50 000 euroa. Perittävä on antanut avio-oikeuden alaisesta omaisuudesta a:lle 90 000 euron ennakkoperinnön, b:lle 30 000 euron ennakkoperinnön ja c:lle 10 000 euron ennakkoperinnön.

$$p = \frac{70\,000 + 90\,000 + 30\,000 + 10\,000 + 50\,000}{2 \times 4}$$

$$p = 31\,250$$

Kun kaikki ennakot lisätään perintöosalaskelmaan, huomataan, että a:n saama ennakkoperintö on ollut ylisuuri. Äkkiseltään ajateltuna voitaisiin edellisen esimerkin 2 mukaan ottaa tämä 31 250 euroa a:n perintöosana laskelmassa huomioon. Näyttäisi myös siltä, että ainoastaan a:n ennakkoperintö on ollut ylisuuri. On syytä tehdä kuitenkin perintöosalaskelma varmistamaan, kuinka suuri osa a:n ennakosta voidaan laskelmassa vähentää.

$$p = \frac{70\,000 + p + 30\,000 + 10\,000 + 50\,000}{2 \times 4}$$

$$p = 22\,850$$

Laskelma osoittaa, että suurin ennakko, joka voidaan osituksessa lisätä, on 22 850 euroa. Huomataan, että b:n saama ennakkoperintö on myös ollut ylisuuri. Lasketaan vielä, kuinka suuri osa molempien perillisten osuuksista voidaan vähentää. Merkitään sekä a:n että b:n osuuksia p :llä.

$$p = \frac{70\,000 + p + p + 10\,000 + 50\,000}{2 \times 4}$$

$$p \approx 21\,667^{293}$$

C:n saama ennakko ei ole täten ollut ylisuuri. Käytetään saatua osuutta nyt osituslaskelmassa. Perittävän omaisuus on 70 000 euroa, johon lisätään laskennallisesti a:n ja b:n ennakoina yhteensä 43 334 euroa, sekä c:n saama 10 000

²⁹³ On huomattava, että pyöristäminen tässä vaiheessa näin jyrkästi saattaa hieman virheellistä lopullisia osuuksia.

euron ennakkoperintö. Lesken omaisuus on 50 000 euroa. Avio-osuuden suuruudeksi tulee pyöristettynä 86 667 euroa. Leski saa siis tasinkona noin 36 667 euroa. Perittäväälle jää omaisuutta noin 33 333 euroa. Perinnönjaossa a ja b eivät saisi mitään, c saa noin 11 667 euroa ja d saa noin 21 667 euroa.²⁹⁴

Jokaisen annetun ennakon ylisuuruus on myös tarkistettava suhteessa ennakkonsaajan perintöosaan. Jos perintöosat ovat erisuuruisia, ylisuuren ennakkoperinnön vajeus tulee jakautua todellisten perintöosuuksien mukaisesti.²⁹⁵ Esimerkiksi perittäväällä on kaksi lasta, A ja B, joista B on kuollut ja hänellä on sijaantuloperillisinä kolme lasta Ba, Bb ja Bc. Jos oletetaan, että Ba olisi saanut PK 6 luvun mukaisen ennakkoperinnön, hänen perintöosuus on $\frac{1}{6}$, jolloin perintöosalaskelmassa hänen kohdallaan käytettäisiin perintöosana $\frac{p}{6}$. Mikäli jokin ennako olisi ollut ylisuuri, se osa tulisi jakaa näiden optimaalisten osuuksien mukaan.²⁹⁶

4.3.3 Ylisuuren ennakkoperinnön tappion suhteellinen jakotapa

AL 94 a §:ää säätäessä on otettu huomioon lesken täydestä suojasta tinkiminen. Ylisuuria ennakkoperintöjä ei voida vähentää täysimääräisesti perillisten kustannuksella, jotta leski saisi hänelle kuuluvan tasingon. Lainvalmistelussa ei perustella tarkemmin, miksi perillisten etua on painotettu enemmän kuin lesken tasingon turvaamista. Ruotsalaisessa lainvalmistelussa on vain todettu, ettei vähentäminen yksinomaan ennakkoperinnön saaneen perillisen ja muiden perillisten osuuksista ole perusteltua.²⁹⁷ Esimerkissä 2 osituslaskelmaan laskettiin suurin $p:n$ arvo ja lesken tasingon määräksi saatiin 70 000 euroa ja perillisistä $b:n$ ja $c:n$ osuuksiksi 40 000 euroa. Laskelman taustalla on ajatus tappion suhteellisesta jakotavasta lesken ja perillisten kesken, joka voidaan toteuttaa muutamalla eri laskutavalla. Lopputulos eri laskutapoja käyttämällä on kuitenkin sama.

Tappio on katsottu kohtuulliseksi jakaa siten, että se pienentää sekä lesken avio-osaa, että perillisten perintöosia niiden suuruuden osoittamassa suhteessa.²⁹⁸ Kun perittävän reaalin jäämistö ja lesken omaisuus lasketaan yhteen, lesken osuus on puolet ja perillisten puolet. Jos

²⁹⁴ Vastaava esimerkki Lohi: Ennakkoperinnöstä s. 80–82.

²⁹⁵ Lvk 1935:2 s. 185. Myös Rautiala: Perintö ja testamentti s. 93.

²⁹⁶ Ks. Esimerkkilaskelma, jossa perintöosat ovat erisuuret Lvk 1935:2 s. 185–186. Tätä laskutapaa on puollettu myös myöhemmin KKO:n lausunto 1941 s. 68 sekä Lvk 1955:1. Vrt. Esitysehdotuksessa esitetty esimerkki, jossa suhteelliset perintöosat käsitettiin väärin, ja lopputulos oli eri. Lvk 1938:5 s. 85.

²⁹⁷ SOU 1925:43 s. 464. Lesken asemaa voidaan katsoa samaisen lainvalmistelun mukaan suojaavan ainoastaan säännös, joka Suomen avioliittolaissa on AL 94 §.

²⁹⁸ Lainvalmistelussa on lähdetty siitä, että ylisuuren ennakon tulee vähentää suhteellisesti lesken ja perillisten osuuksia. SOU 1925:43 s. 464. Sitä, miksi tällaiseen järjestelyyn on päädytty, ei olla perusteltu enempää. Lohi: Ennakkoperinnöstä s. 76.

perillisiä on kolme, saa leski aina kolme kertaa niin paljon, kuin yksi perillinen. Kun yksi perillisistä on saanut ylisuuren ennakon, hänet jätetään pois laskuista. Suhdeluku on tällöin 3:1:1.²⁹⁹

Esimerkki 4: Perittävällä ja leskellä on yhteisiä rintaperillisiä a, b ja c. Perittävän avio-oikeuden alainen omaisuus on 150 000 euroa ja lesken vastaava omaisuus 50 000 euroa. Perittävä on antanut a:lle ennakkoperintönä 100 000 euroa, kuten esimerkissä 2. Esimerkissä 1 on laskettu, että korkeintaan 40 000 euron ennakkoperintö voidaan ottaa laskelmassa huomioon, joten a on saanut ylisuuren ennakkoperinnön.

Yksi tapa on laskea suoraan lesken ja perillisten osuudet suhdelukujen mukaan. Ennakkoperintö jätetään silloin kokonaan laskuista pois. Perittävän ja lesken yhteinen omaisuuden säästö on 200 000 euroa. Tästä lesken osuus on $\frac{3}{5}$ eli 120 000 euroa ja b:n ja c:n $\frac{1}{5}$ vastaavat osuudet ovat 40 000 euroa ja 40 000 euroa. Näin jäljelle jäänyt jäämistö on jaettu suhteellisesti lesken ja perillisten kesken.³⁰⁰ Leski saa tasinkoa 70 000 euroa.³⁰¹

Toinen laskutapa olisi jakaa ”liikaa” annettu ennakkoperinnön osa suhteellisinä vähennyksinä. Puolisoiden omaisuuden säästö on ennakkoperintö mukaan lukien 300 000 euroa, joten avio-osuudeksi muodostuu 150 000 euroa. Lesken kuuluisi saada tasinkoa 100 000 euroa. Kunkin perillisen osuus olisi kolmannes 150 000 eurosta eli pyöristettynä 50 000 euroa.

Koska a on saanut ennakkoperintöä 100 000 euroa, liikaa maksettua ennakkoa on 50 000 euroa. Lesken vähennys on $\frac{3}{5} \times 50\,000$ euroa = 30 000 euroa. Rintaperillisistä b ja c saavat ylisuuresta ennakosta johtuen $\frac{1}{5} \times 50\,000$ euroa = 10 000 euron vähennyksen perintöosuuteensa. Rintaperillisten perintöosuuksiksi tulee täten 50 000 euroa – 10 000 euroa = 40 000 euroa ja leski joutuu luopumaan 30 000 euroa tasingostaan perillisten hyväksi. Leski saa tasinkoa 70 000 euroa 100 000 euron sijaan.³⁰²

Lainvalmistelusta kumpuava ensimmäinen esittämäni laskutapa heijastaa tasajaon periaatetta paremmin. Vaikka itse ennakkoperintöä ei laskelmaan lisätä, on kuitenkin ennen sen ylisuuruuden toteamista tarkistettava perintöosalaskelman avulla, että kyseessä on ylisuuri ennakkoperintö. Koska ylisuuren ennakon saaja ei saa laskelmassa enää mitään, on ylimääräistä

²⁹⁹ Huomaa, että lesken osuus ei ole siis $\frac{1}{2}$ ja b:n ja c:n osuudet yhteensä $\frac{1}{2}$. Koska perillisiä on 3 on lesken osuus $\frac{3}{6}$ ja jokaisen perillisen osuus $\frac{1}{6}$. Koska a jätetään pois laskuista, jäljelle jää lesken osuus $\frac{3}{6}$, b:n osuus $\frac{1}{6}$ ja c:n osuus $\frac{1}{6}$. Tästä huomataan, että lesken osuus on suhteessa perillisiin 3:1:1. Osapuolien suhteelliset osuudet normalisoidaan ikään kuin vastaamaan tilannetta, ettei a:n osuus ole enää mukana laskuissa. Tämän vuoksi lesken suhteellinen osuus on $\frac{3}{5}$ ja b:n ja c:n kummankin osuudet $\frac{1}{5}$.

³⁰⁰ Tätä laskutapaa puoltaa Lvk 1935:2 s. 186, Lvk 1955:1 s. 29 sekä Ruotsin lainvalmistelusta SOU 1925:43 s. 465.

³⁰¹ Lvk 1935:2 s. 185–187.

³⁰² Vastaava esimerkki mm. Aarnio – Kangas: Suomen jäämistöoikeus. I, Perintöoikeus s. 803–805.

myös lisätä sitä sinne. Riittävää on laskea vain jäljellä oleva jäämistö suhdelukujen mukaan. Jälkimmäinen laskutapa puolestaan heijastaa lain sanamuotoa paremmin. Tämä on kuitenkin esimerkiksi 4 monimutkaisempi tapa laskea lesken tasinko ja perillisten osuudet, kun ”liikaa” annettu ennakkoperintö jaetaan suhdelukujen mukaan ja saadut osuudet vähennetään alkuperäisistä osuuksista. Jälkimmäinen laskutapa ylimääräisen osuuden jakautumisesta tappioina on olennainen tarkastellessa sitä, kuinka suuri puute lesken tasinkoon ja perillisten osuuksiin muodostuu, kun ennakkoperintöjä on annettu useita.³⁰³ Lopputulos kummallakin laskutavalla on sama. Leski joutuu sietämään oman laskennallisen tasinkonsa vähentymisen rintaperillisen saaman ylisuuren ennakkoperinnön johdosta.

4.4 Vapaa omaisuus tasaavana tekijänä

4.4.1 Vapaa omaisuus perintöosalaskelmassa

AL 94 a §:n 2 momentti sallii myös muun ennakon antajalta jääneen omaisuuden huomioon ottona tasaavana tekijänä. Mikäli avio-oikeuden alaisen omaisuuden säästö ei riitä kattamaan sekä perillisille että leskelle täyttä kompensatiota, on tarkasteltava perittävältä jäänyttä vapaata omaisuutta. Laskennallisia lisäyksiä tehdessä on pidettävä koko ajan mielessä, että saavutettu tilanne vastaisi mahdollisimman hyvin tilannetta, joka olisi ilman annettuja ennakkoperintöjä. Laskennallisia lisäyksiä on tehty liikaa, mikäli jokin perillisistä saavuttaisi niiden myötä paremman aseman kuin ilman annettua ennakkoperintöä, tai leski saisi paremman tasingon perillisten kustannuksella.

AL 94 a §:n 2 momentin sanamuodosta voisi tulkita, että jos perittävältä jää vapaata omaisuutta, se otetaan automaattisesti huomioon osituslaskelmassa. Lainvalmistelutöiden mukaan vapaa omaisuus voidaan ottaa huomioon vain silloin, jos puolison avio-oikeuden alaisesta omaisuudesta annettu ennakko on saajan perintöosaa suurempi.³⁰⁴ Kyseessä on siis ylisuuri ennakkoperintö, jonka vaikutuksia ei voida tasata avio-oikeuden alaisella omaisuudella. Jos perittävältä on jäänyt vapaata omaisuutta, tällä voidaan tasata perillisten osuudet, jotta leskelle taataan avio-oikeuden alaisesta omaisuudesta tasinko. Jos näin ei tehtäisi, avio-osuuden muodostumisen ja tasingon maksamisen jälkeen perilliset jakaisivat keskenään vapaan

³⁰³ Ks. luku 4.4.4.

³⁰⁴ SOU 1925:43 s. 470 ja Lvk 1935:2 s. 187.

omaisuuden. Voisi käydä niin, että leski tinkii tasingostaan, mutta vapaan omaisuuden ansiosta perilliset saavat perintöosuuttaan suuremman perinnön ylisuuresta ennakosta huolimatta.

Vapaa omaisuus otetaan tasaavana tekijänä huomioon vain perintöosalaskelmassa. Vapaa omaisuus jaetaan vain perillisten kesken, jolloin se jaetaan laskelmassa kolmella.³⁰⁵ Käytän alla olevassa esimerkissä samoja summia kuin edellisessä esimerkissä 2 havainnollistamaan, miten vapaan omaisuuden ansiosta leski saakin täyden tasingon.

Esimerkki 5: Perittäväällä on kolme rintaperillistä a, b ja c, joista a on saanut 100 000 euron ennakkoperinnön avio-oikeuden alaisesta omaisuudesta. Perittävän avio-oikeuden alainen omaisuus on 150 000 euroa ja lesken vastaava osuus 50 000 euroa. Perittäväällä on esimerkistä 2 poiketen lisäksi vapaata omaisuutta 150 000 euroa.

Mikäli vapaata omaisuutta ei huomioitaisi, leski tinkisi tasingostaan 30 000 euroa. Perillisille jäisi tasingon maksamisen jälkeen 80 000 euroa sekä vapaata omaisuutta 150 000 euroa. Annettu ennako huomioiden b ja c saisivat 110 000 euroa ja a saisi vielä 10 000 euroa.

Kun vapaa omaisuus lisätään perintöosalaskelmaan, lasketaan, kuinka suuri osa nyt a:n saamasta ennakkoperinnöstä voidaan vähentää.

$$p = \frac{150\,000 + p + 50\,000}{2 \times 3} + \frac{150\,000}{3}$$

$$p = 100\,000$$

Saatu perintöosa on 100 000 euroa, jolloin huomataan, että lisäämällä vapaa omaisuus laskelmaan, a:n saama ennakkoperintö on ollut täsmälleen sen verran, joka voidaan vähentää.

Osituslaskelma tehdään kuten esimerkissä 2. Puolisoiden omaisuuden säästö on ennakkoperintö mukaan lukien 300 000 euroa, joten avio-osuudeksi muodostuu 150 000 euroa. Leski saa tasinkoa 100 000 euroa. Perittävälle jää avio-oikeuden alaista omaisuutta tasingon maksamisen jälkeen 50 000 euroa sekä vapaata omaisuutta 150 000. Perilliset jakavat tämän 200 000 euroa siten, että a ei saa mitään ja b ja c saavat molemmat 100 000 euroa.³⁰⁶

Laskelmasta huomataan, että lesken tasingon määrä voidaan turvata lisäämällä vapaa omaisuus perintöosalaskelmaan. Leski ei edelleenkään saa laskelman mukaan vapaata omaisuutta, vaan sen lisäämisen ansiosta hänelle voidaan taata täysi tasinko avio-oikeuden alaisesta

³⁰⁵ Lohi: Ennakkoperinnöstä s. 85.

³⁰⁶ Vastaava esimerkki Lohi: Ennakkoperinnöstä s. 85–86.

omaisuudesta, kun perilliset saavat yhtä suuret jako-osat vapaan omaisuuden ansiosta. Aina vapaan omaisuuden lisääminen ei tasaa ylisuuren ennakkoperinnön aiheuttamaa tappiota. Leskelle ja perillisille aiheutunut tappio ylisuuresta ennakkoperinnöstä on jaettava jälleen suhteellisesti. Käytetään suurinta mahdollista $p:n$ arvoa laskelmassa, kuten esimerkissä 2.

Esimerkki 6: Perittävällä on kolme rintaperillistä a, b ja c, joista a on saanut 100 000 euron ennakkoperinnön avio-oikeuden alaisesta omaisuudesta. Perittävän avio-oikeuden alainen omaisuus on 150 000 euroa ja lesken vastaava osuus 50 000 euroa. Perittävällä on esimerkistä 5 poiketen vapaata omaisuutta 75 000 euroa. Lasketaan, mikä vaikutus vapaalla omaisuudella nyt on.

$$p = \frac{150\,000 + p + 50\,000}{2 \times 3} + \frac{75\,000}{3}$$

$$p = 70\,000$$

Huomataan, että a:n saama ennakkoperintö on ollut ylisuuri. Lasketaan avio-osuudet ja perillisten osuudet käyttäen saatua summaa. Puolisoiden yhteenlaskettu omaisuuden säästö on $150\,000 + 70\,000 + 50\,000 = 270\,000$ euroa, josta avio-osuus on 135 000 euroa. Leski saa täten tasinkoa 85 000 euroa. Perittävällä jää avio-oikeuden alaista omaisuutta 65 000 euroa sekä vapaata omaisuutta 75 000 euroa eli yhteensä 140 000 euroa. Ennakon saaja a ei saa enää mitään, ja b ja c saavat molemmat 70 000 euroa.³⁰⁷

Laskelma osoittaa sen, että leski saa tasinkoa 15 000 euroa vähemmän, kuin hän ilman annettua ennakkoperintöä olisi saanut. Toisaalta vapaan omaisuuden ottaminen huomioon kasvattaa lesken tasinkoa 15 000 eurolla verrattuna siihen, ettei vapaata omaisuutta oteta huomioon.³⁰⁸

4.4.2 Vapaasta omaisuudesta annetun ennakkoperinnön huomioiminen

Vapaasta omaisuudesta annetut ennakkoperinnöt ovat olleet perittävän vapaata omaisuutta. Jos AL 94 a §:n 2 momentin mukaan vapaa omaisuus voidaan ottaa laskelmassa huomioon, ei ole mitään estettä vapaasta omaisuudesta annettujen ennakkoperintöjen lisäämiselle.³⁰⁹ Perittävän vapaasta omaisuudesta annetut ennakkoperinnöt huomioidaan kuitenkin vain, jos ennakkoperintöä on myös annettu jommankumman puolison avio-oikeuden alaisesta

³⁰⁷ Vastaava esimerkki Lohi: Ennakkoperinnöstä s. 86–87.

³⁰⁸ Jos vapaata omaisuutta ei oteta huomioon leski saa tasinkoa 70 000 euroa, kuten esimerkissä 2.

³⁰⁹ Helin: Avio-oikeus ja sen suoja s. 46. Myös Lohi: Ennakkoperinnöstä s. 91.

omaisuudesta. Pelkästään vapaasta omaisuudesta annettuja ennakkoperintöjä ei huomioida, sillä ne eivät yksinään vaaranna lesken tasinko-oikeutta millään tavalla.³¹⁰

Vapaasta omaisuudesta annetut ennakot otetaan huomioon nimenomaan vain tasausvaikutuksena.³¹¹ Kun vapaasta omaisuudesta annetut ennakkoperinnöt otetaan huomioon, avio-oikeuden alaisesta omaisuudesta ennakon saaneen perillisen laskennallinen perintöosa kasvaa. Tällöin osituslaskelmaan pystytään tekemään suurempi lisäys annetun ennakon osalta, ja avio-osuus ja lesken tasingon määrä vastaavasti kasvavat.³¹² Vapaasta omaisuudesta annetut ennakkoperinnöt huomioidaan samalla tavalla kuin vapaa omaisuus perintöosalaskelmassa.

Esimerkki 7: Perittävällä on kolme rintaperillistä a, b ja c, joista a on saanut 100 000 euron ennakkoperinnön. Perittävän avio-oikeuden alainen omaisuus on 150 000 euroa ja lesken vastaava osuus 50 000 euroa. Esimerkistä 5 poiketen perittävä on antanut b:lle vapaasta omaisuudesta 75 000 euron ennakkoperinnön, jolloin perittävällä on vapaata omaisuutta jäljellä 75 000 euroa.

Jos pelkät avio-oikeuden alaiset omaisuudet ja siitä annetut ennakot otetaan huomioon, a:n saama ennakko on ylisuuri, kuten esimerkissä 2. Kun perittävältä jäänyt vapaa omaisuus otetaan huomioon, lesken tasinko kasvaa 15 000 eurolla, kuten esimerkissä 6.

Esimerkin 6 mukaan a:n saaman ennakkoperinnön osalta voidaan vähentää vain 70 000 euroa. Tätä käytettäessä osituslaskelmassa puolisoiden yhteenlaskettu omaisuuden säästö on a:n ennakko huomioiden 270 000 euroa, avio-osuus 135 000 euroa ja leski saa täten tasinkoa 85 000 euroa. Perittävälle jää tasingon maksamisen jälkeen avio-oikeuden alaista omaisuutta 65 000 euroa ja vapaata omaisuutta 75 000 euroa, eli yhteensä 140 000 euroa. Kun tämä jaetaan perillisten kesken ottaen huomioon jo annetut ennakot 100 000 euroa ja 75 000 euroa, laskennallisen perintöosan suuruudeksi tulee 105 000 euroa. A:n saama ennakko ei ole ollut ylisuuri, sillä hän saisi perinnönjaossa vielä 5 000 euroa. Leski on joutunut tinkimään tasingostaan liikaa.³¹³ Perilliset pääsisivät lesken kustannuksella parempaan asemaan.

Lisätään laskelmaan vapaan omaisuuden lisäksi b:lle vapaasta omaisuudesta annettu 75 000 euron ennakkoperintö. Lisäys tehdään samalla tavalla kuin muuten annetun ennakkoperinnön osalta, mutta lisäys tehdään vapaan omaisuuden sarakkeeseen.

³¹⁰ Lohi: Ennakkoperinnöstä s. 91.

³¹¹ Lohi: Ennakkoperinnöstä s. 96.

³¹² Lohi: Ennakkoperinnöstä s. 91–92.

³¹³ Tällaisesta havainnosta ei tule kuitenkaan tehdä täysin varmoja ositusta koskevia johtopäätöksiä. Tilannetta on kuitenkin tarkasteltava, sillä jos ennakko voidaan vähentää kokonaan, vaikuttaa siltä, että osituksessa voidaan tehdä suurempi lisäys. Etenkin, kun perittävä on myös antanut vapaasta omaisuudesta ennakkoperintöä, on sen vaikutus tarkasteltava. Lohi: Ennakkoperinnöstä s. 93.

$$p = \frac{150\,000 + 100\,000 + 50\,000}{2 \times 3} + \frac{75\,000 + 75\,000}{3}$$

$$p = 100\,000$$

A:n saama ennakkoperintö voidaan vähentää laskelmassa kokonaan. B:n saama ennakko voidaan myös vähentää kokonaan. Kun osituslaskelmassa käytetään lisäyksenä 100 000 euroa, avio-osan suuruudeksi tulee 150 000 euroa ja leski saa tasinkoa 100 000 euroa. Perillisille jää tasingon maksamisen jälkeen avio-oikeuden alaista omaisuutta 50 000 euroa ja vapaata omaisuutta 75 000 euroa. A ei saa enää mitään, sillä hän on saanut 100 000 euroa ennakkona, b saa 25 000 euroa, sillä hän on saanut 75 000 euroa ennakkona ja c:lle jää 100 000 euroa. Näin perillisistä jokainen on saanut 100 000 euroa ja leski on saanut juuri sen tasingon, mikä hänelle kuuluu.³¹⁴

Vapaasta omaisuudesta annetun ennakkoperinnön huomioiminen laskelmassa turvaa lesken tasingon, eikä leski joudu luopumaan osasta tasinkoa perillisten hyväksi. Tärkeää on kuitenkin huomata, ettei kenenkään osalta tehty lisäys ole yli heidän optimaalisen perintöosansa. Laskelmat on varmuuden vuoksi tehtävä uudelleen, mikäli huomataan, että jonkun perillisen osalta on tehty liikaa lisäyksiä.³¹⁵

Voidaan tarkistaa laskemalla, mikä olisi tilanne ilman annettua ennakkoperintöä. Perittävän avio-oikeuden alainen omaisuus olisi 250 000 euroa ja lesken 50 000 euroa. Perittävällä olisi vapaata omaisuutta 150 000 euroa. Avio-osuus olisi $300\,000 / 2 = 150\,000$ euroa. Leski saisi 100 000 euroa tasinkoa ja kukin perillisistä saisi $(150\,000 + 150\,000) / 3 = 100\,000$ euroa. Voidaan varmistua, että lisäys on ollut oikea toimenpide.

4.4.3 Erilaiset puutemallit

Ylisuuren ennakkoperinnön laskemiseen on oikeuskirjallisuudessa esitetty monta tapaa. Esimerkin 4 perusteella, jos avio-oikeuden alaisesta omaisuudesta on annettu ylisuuri ennakkoperintö, on ylisuuri osa yksinkertaista vähentää suhdelukujen mukaan tai käyttämällä perintöosalaskelmasta saatua mahdollisimman suurta osuutta. Vapaan omaisuuden lisääminen laskelmaan ja ylisuuren ennakkoperinnön vaikutusten laskeminen on vaikeampaa. Esimerkiksi *Wirilander* on todennut, ettei esimerkin 4 tapainen laskutapa ota huomioon perillisiä, jotka ovat saaneet ennakkoa ja tulevat saamaan vielä pesästä jako-osuutta.³¹⁶

³¹⁴ Vastaava esimerkki Lohi: Ennakkoperinnöstä s. 92–94.

³¹⁵ Lohi: Ennakkoperinnöstä s. 95.

³¹⁶ Wirilander: Osituksen ongelmia s. 172.

Oikeuskirjallisuudessa on esitetty kyseistä tilannetta varten laskutapa käyttäen optimaalisia osuuksia, mikä vastaa tilannetta, jolloin ennakkoperintöä ei olisi annettu.³¹⁷

Esimerkki 8: Esimerkin 6 omaisuuseriä käyttäen laskutapa olisi seuraava. Osuudet laskettaisiin ikään kuin ennakkoperintöä ei olisi annettu. Kun 100 000 euron ennakkoperintö lisättäisiin perittävän avio-oikeuden alaiseen omaisuuteen, avio-osuudeksi tulisi 150 000 euroa ja leski olisi oikeutettu 100 000 euron tasinkoon. Perillisten osuus olisi 150 000 euroa lisätynä 75 000 euron vapaalla omaisuudella eli 225 000 euroa. Tämä jaettuna kolmella olisi 75 000 euroa perillistä kohti.

Koska a on saanut 100 000 euron ennakkoperinnön, hän on saanut 25 000 euroa ylimääräistä. Tämä puute jaetaan esimerkin 4 mukaan lesken ja perillisten suhteessa 3:1:1. Lesken vähennys tasinkoon on siis 15 000 euroa ja perillisten 5000 euroa ja 5000 euroa. Lesken tasingon määrä olisi 85 000 euroa ja perillisten osuudet 70 000 euroa.

Huomataan, että lopulliset osuudet ovat samat kuin esimerkissä 6. Tästä ei voida tehdä kuitenkaan varmoja johtopäätöksiä laskutavan oikeellisuudesta. *Lohi* on todennut, että laskutapa puutteiden jakamisesta ei saa tukea AL 94 a §:n sanamuodosta. Lisäksi kyseinen laskelma ei välttämättä ota huomioon kaikkia ylisuuria ennakkoperintöjä.³¹⁸ Havainnollistetaan esimerkin 8 laskutapaa hieman poikkeavalla esimerkillä:

Esimerkki 9: Perittävän avio-oikeuden alainen omaisuus on 150 000 euroa ja lesken vastaava osuus 50 000 euroa. Perittävällä on vapaata omaisuutta 43 500 euroa. Hän on antanut avio-oikeuden alaisesta omaisuudesta a:lle 100 000 euroa ja b:lle 75 000 euroa.

Jos laskelma tehtäisiin esimerkin 8 laskutavan mukaan, avio-osuudeksi tulisi 187 500 euroa. Leskelle kuuluisi tasinkoa 137 500 euroa. Perillisten osuus olisi 187 500 euroa lisätynä 43 500 euron vapaalla omaisuudella, eli 77 000 euroa perillistä kohti.

Huomataan, että a:n ennakkoperintö on ollut 23 000 euroa ylisuuri ja B:n ennakkoperintö 75 000 euroa ei ole ollut ylisuuri. Kun a:n ylisuuren ennakon puute jaetaan lesken ja perillisten suhteessa 3:1:1, saadaan lesken tasingon vähennykseksi 13 800 euroa ja perillisten vähennys olisi 4 600 euroa. Kun 77 000 eurosta vähennetään 4 600 euroa, saadaan perillisten osuudeksi 72 400, jolloin huomataankin, että b:n saama 75 000 ennakkoperintö onkin ollut ylisuuri, vaikka alkuperäisen laskelman mukaan se ei ylisuurelta vaikuttanut.

³¹⁷ Aarnio – Kangas: Suomen jäämistöoikeus. I, Perintöoikeus s. 831–832.

³¹⁸ Lohi: Ennakkoperinnöstä s. 98–99.

Esimerkin 9 perusteella, esimerkin 8 tapainen laskutapa ei ole paras mahdollinen.³¹⁹ Kun puutteen jakamisen perusteena käytetään alkuperäisiä jako-osuuksia, se ei anna vielä varmaa vastausta, kenen ennakko on ollut ylisuuri. Toisen puutemallin on esittänyt oikeuskirjallisuudessa *Wirilander*. Hänen laskutapansa perustuu samalle idealle, mutta ne perilliset, jotka ovat saaneet optimaalisia perintöosiaan pienemmät ennakot, tulevat vielä saamaan omaisuutta perittävän jäämistöstä. Lisäksi puutteiden jakamiseen on erilainen suhteellinen laskutapa aikaisempaan 3:1:1-malliin verrattuna.

Esimerkki 10: Kuten esimerkissä 6, perittävällä on kolme rintaperillistä a, b ja c, joista a on saanut 100 000 euron ennakkoperinnön avio-oikeuden alaisesta omaisuudesta. Perittävän avio-oikeuden alainen omaisuus on 150 000 euroa ja lesken vastaava osuus 50 000 euroa. Perittävällä on vapaata omaisuutta 75 000 euroa.

Esimerkin 6 perusteella avio-osuudeksi tulee 150 000 euroa ja leski olisi oikeutettu 100 000 euron tasinkoon. Perillisten osuus olisi 150 000 euroa lisättynä 75 000 euron vapaalla omaisuudella ja jaettuna kolmella eli 75 000 euroa perillistä kohti.

Koska b ja c eivät ole saaneet mitään ennakkoa, b:lle ja c:lle on aiheutunut 75 000 euron puute kummallekin.³²⁰ Lesken (L) puutteena käytetään laskelmassa koko avio-osuutta eli 150 000 euroa. Laskelmassa jokaisen puute jaetaan kaikkien puutteiden summalla. Tästä saatu tulos kerrotaan summalla, joka saadaan, kun lasketaan yhteen perittävän avio-oikeuden alainen ja vapaa omaisuus sekä lesken avio-oikeuden alainen omaisuus. Näistä tulee yhteensä 275 000 euroa.

$$B \text{ ja } C = \frac{75\,000}{75\,000 + 75\,000 + 150\,000} \times 275\,000 = 68\,750$$

$$L = \frac{150\,000}{75\,000 + 75\,000 + 150\,000} \times 275\,000 = 137\,500$$

B:n ja c:n osuudet ovat puutemallin mukaan 68 750 euroa. Verrattuna esimerkkiin 6, jonka mukaan he saisivat 70 000 euroa, puutemallin käyttö on johtanut 1 250 euroa pienempään perintöosaan. Lesken tasinko on puolestaan kasvanut. Esimerkissä 6 avio-osuus oli 135 000 euroa ja leski sai tasinkoa 85 000 euroa. Lesken tasingon määrä on esimerkin 10 puutemallia käyttämällä kasvanut 2 500 euroa.³²¹

³¹⁹ Näin myös Lohi: Ennakkoperinnöstä s. 99.

³²⁰ Jos esimerkiksi b olisi saanut 10 000 euroa ennakkoa, hänelle aiheutuva puute olisi vain 65 000 euroa.

³²¹ Vastaava esimerkki *Wirilander*: Osituksen ongelmia s. 170–172. Myös Helin: Avio-oikeus ja sen suoja s. 43–44.

Wirilanderin puutemallin käyttö johtaa siihen, että leski saa suuremman tasingon, kuin esimerkissä 6. Vaikka lesken tasinko kasvaa, laskutapa ei ole täysin virheetön ja siihen tulee suhtautua melko varovaisesti. *Wirilanderin* puutemalli johtaa parempaan lopputulokseen kuin *Aarnion* ja *Kankaan* esittämä laskentatapa. *Wirilanderin* laskutavalle ei ole kuitenkaan AL 94 a §:n eikä PK 6:7:n sanamuodossa tukea, sillä laskelmiin lähdetään summista, jotka syntyvät lisätessä ennakot täysimääräisinä pesän säästöön.³²² *Wirilander* perustelee, että malli ottaa paremmin huomioon laskennallista perintöosuutta pienemmän ennakkoperinnön saaneet. Laskelman ongelmaksi voidaan katsoa siinä käytettävät suhdeluvut. Esimerkissä 9 b:n ja c:n suhdeluku, jolla omaisuus kerrotaan, on 0,25 eli $\frac{1}{4}$ perillistä kohti. Lesken vastaava osuus on $\frac{1}{2}$.³²³ Suhdeluvut ovat siis 2:1:1. Kun näitä verrataan esimerkin 4 suhdelukuihin 3:1:1, heijastavat esimerkin 4 suhdeluvut paremmin tasajaon periaatetta ja sitä, missä suhteessa jäämistö todella jakautuu osapuolten kesken. Ylisuuren ennakkoperinnön tuottaman tappion jakautuminen lesken ja perillisten kesken on perustelluinta jakaa esimerkin 4 laskusääntöjen mukaan, sillä se heijastaa paremmin todellisia suhdelukuja.

4.4.4 Useamman ylisuuren ennakkoperinnön puutteen jakautuminen

On mahdotonta kuitenkaan löytää yhtä ja oikeaa laskutapaa etenkin, kun ennakkoperintöjä on annettu paljon ja ne ovat ylisuuria perittävän jäämistöön nähden. Yksinkertaisimmillaan vaihtoehdot ovat seuraavat. Ensin lasketaan tilanne, joka olisi ilman annettuja ennakkoperintöjä. Sen jälkeen lasketaan aiheutunut puute leskelle ja perillisille. Mikäli perittävällä on vapaata omaisuutta tai siitä annettuja ennakkoperintöjä, on niiden vaikutus laskettava vaiheittain ja tarkistettava, lisäävätkö vai poistavatko ne puutetta.

Otetaan kaksi esimerkkiä havainnollistamaan tilannetta. Molemmissa esimerkeissä a on saanut sekä avio-oikeuden alaisesta omaisuudesta että vapaasta omaisuudesta ennakkoperintöä.

Esimerkki 11: Perittävän avio-oikeuden alainen omaisuus on 150 000 euroa ja lesken vastaava osuus 50 000 euroa. Perittävällä on lisäksi vapaata omaisuutta 75 000 euroa. Perittävällä on kolme rintaperillistä a, b ja c, joista a on saanut perittävän avio-oikeuden alaisesta omaisuudesta 100 000 euron ennakkoperinnön sekä vapaasta omaisuudesta 3 000 euron ennakkoperinnön. Perittävä on antanut b:lle vapaasta omaisuudesta 75 000 euron ennakkoperinnön. Edellisten

³²² Saarenpää: Välitilojen ongelmia s. 220.

³²³ Osuudet saadaan aiemmin lasketuista osuuksista $75\,000 / (75\,000 + 75\,000 + 150\,000) = \frac{1}{4}$ ja $150\,000 / (75\,000 + 75\,000 + 150\,000) = \frac{1}{2}$.

esimerkkien perusteella voidaan sanoa, että lesken tavoiteltava tasinko on 100 000 euroa.

Mikäli vain avio-oikeuden alainen omaisuus ja siitä a:n saama ennakoperintö otettaisiin huomioon, lesken tasinko olisi esimerkin 2 mukaan 70 000 euroa. Kun pelkkä perittävän vapaa omaisuus lasketaan mukaan, lesken tasinko kasvaa esimerkin 6 mukaan 85 000 euroon. Kun myös b:n vapaasta omaisuudesta saama ennakoperintö otetaan huomioon, lesken tasinko kasvaa esimerkin 7 mukaan 100 000 euroon. Arvioidaan a:n vapaasta omaisuudesta saadun ennakoperinnön lisäämistä laskelmaan puutteenjakomenetelmän mukaan.

$$p = \frac{150\,000 + 100\,000 + 50\,000}{2 \times 3} + \frac{75\,000 + 3\,000 + 75\,000}{3}$$

$$p = 101\,000$$

A on saanut ennakkkoa yhteensä 103 000 euroa, joten hänen enakkonsa on 2 000 euroa ylisuuri. Aiheutunut 2 000 euron puute tulee jakaa, kuten esimerkissä 4. Kun tämä jaetaan lesken ja muiden perillisten kesken suhteessa 3:1:1, lesken vajoaus on 1 200 euroa hänen tasinkoon ja b:n ja c:n vajoaus 400 euroa kummallekin. Lesken tasingon määrä on 98 800 euroa. Tästä huomataan, että vapaan omaisuuden lisääminen on lisännyt puutteita. A:n vapaasta omaisuudesta saamaa ennakoperintöä ei tule lisätä laskelmaan.

Esimerkki 12: Tilanne on muuten sama, kuin esimerkissä 11, mutta a:n vapaasta omaisuudesta saatu ennakoperintö onkin 15 000 euroa. A on saanut ennakoja yhteensä 115 000 euroa. Lisätään kaikki annetut ennakot laskelmaan.

$$p = \frac{150\,000 + 100\,000 + 50\,000}{2 \times 3} + \frac{75\,000 + 15\,000 + 75\,000}{3}$$

$$p = 105\,000$$

Huomataan, että a:n saamat ennakoperinnöt ovat yhteensä 10 000 euroa ylisuuria. Kun 10 000 euron puute jaetaan nyt suhteessa 3:1:1, leskelle rasitukseksi tuleva puute on 6 000 euroa ja b:n ja c:n puute kummallekin 2 000 euroa. Lesken tasingon määrä olisi 94 000 euroa. Suuremman ennakon lisääminen on siis vähentänyt lesken tasinkoa.³²⁴

Esimerkeistä 11 ja 12 voidaan päätellä, että vapaasta omaisuudesta annetun ennakoperinnön lisäys lisää puutteita, jos sen saanut perillinen on jo avio-oikeuden alaisesta omaisuudesta saanut ylisuuren ennakoperinnön. Jotta varmistutaan siitä, onko vapaasta omaisuudesta annetun ennakoperinnön lisäys poistanut vai lisännyt puutteita laskelmassa, on tarkistettava

³²⁴ Vastavat esimerkit Lohi: Ennakoperinnöstä s. 99–100.

jokaisen mukaan otetun lisäyserän osalta, ettei lisäys ole ollut ylisuuri. Jokaisen perillisen kohdalla on verrattava hänen saamiaan ennakoita perintöosalaskelman kanssa. Yllä olevassa esimerkissä 11 perintöosa on 101 000 euroa. B on saanut ennakkona vapaasta omaisuudesta 75 000 euroa, joka on pienempi kuin 101 000 euroa, jolloin hänen osaltaan lisäys on tehty oikein. Puolestaan a:n saamat ennakot ovat esimerkissä 11 olleet yhteensä 103 000 euroa, joka on suurempi kuin 101 000 euroa, jolloin voidaan havaita, ettei kaikkia lisäyksiä kannata tehdä.³²⁵

Ei ole tarkoituksenmukaista, että leski kantaisi vapaasta omaisuudesta annetun ennakon puutteen lisäystä. Ainoastaan, jos vapaasta omaisuudesta annettu ennakko vähentää puutetta, se tulee lisätä laskelmaan.³²⁶ Ongelma kärjistyy, jos ennakkoperintöjä on annettu niin monta, että ainakin yksi vapaasta omaisuudesta annetuista ennakoista on ollut ylisuuri tai annettu sille, joka oli jo saanut avio-oikeuden alaisesta omaisuudesta täyden osuutensa, ja samaan aikaan joku toinen vapaasta omaisuudesta annettu ennakko on annettu liian vähän saaneelle.³²⁷ Ainoa vaihtoehto on silloin aloittaa laskenta tilanteesta, kun ennakkoperintöjä ei ole ikään kuin annettu. Tämän jälkeen edetään vaiheittain avio-oikeuden alaisesta omaisuudesta annettujen ennakkoperintöjen, vapaan omaisuuden ja siitä annettujen ennakkoperintöjen lisäämiseen. Mikäli ennakkoja ei voida lisätä täysimääräisinä, osuudet, tai mahdollisimman pieneksi saatu tappio jaetaan esimerkissä 4 esitettyjen suhdelukujen mukaan. Lopuksi tulee vielä varmistaa, ettei lisäyksiä ole tehty liikaa peilaten tilanteeseen, jossa ennakkoperintöjä ei olisi annettu. Jos lisättyjä ennakkoja on liikaa, ne jätetään yksinkertaisesti huomioimatta laskelmassa, ja tehdään laskelmat uudelleen. Lisäyksiä tehdään vain siihen asti, että ne vähentävät puutetta.

4.5 Lesken antama ennakkoperintö

4.5.1 Lesken antama ennakkoperintö avio-oikeuden alaisesta omaisuudesta

Leski voi vedota myös hänen antamaan ennakkoperintöön. Kuten AL 94 a §:n ja PK 6:1.2 §:n mukaan todetaan, jommankumman puolison avio-oikeuden alaisesta omaisuudesta annettu ennakkoperintö on vähennettävä ensiksi kuolleen puolison jälkeen. Säännös johtaa juurensa jälleen tilanteeseen, joka olisi ilman annettua ennakkoperintöä. Jos lesken avio-oikeuden

³²⁵ Ks. Yksityiskohtaisemmat laskuohjeet Helin: Avio-oikeus ja sen suoja s. 47–48 sekä Lohi: Ennakkoperinnöstä s. 95–98.

³²⁶ Helin: Avio-oikeus ja sen suoja s. 47.

³²⁷ Lohi ei ole monista yrityksistä huolimatta onnistunut löytämään sellaista laskutapaa, jossa liian vähän saaneille perillisille vapaasta omaisuudesta annettujen ennakkoperintöjen tasausvaikutus tulisi asianmukaisella tavalla näkyviin. Lohi: Ennakkoperinnöstä s. 96.

alaisesta omaisuudesta on annettu ennakkoperintöä, ilman sitä olisi omaisuus kuulunut edelleen lesken avio-oikeuden alaisen omaisuuden säästöön ja ollut osana osituslaskelmaa.

Lesken avio-oikeuden alaisesta omaisuudesta annettu ennakkoperintö lisätään normaalisti osituslaskelmaan, mutta vähennys ei kuitenkaan koidu lesken kohtaloksi. Säännöksissä painotetaan sitä, että ennakkoperintö on vähennettävä ensiksi kuolleen puolison jälkeen. Tämä tarkoittaa sitä, että ennakkoperintö lisätään laskennallisesti mukaan laskelmaan lesken omaisuudeksi mutta se vähennetään kuitenkin perillisten osuuksista.³²⁸ Tarkoitus on, että leski saa ennakon tuottaman vajauksen osituksessa laskennallisesti takaisin tasingon muodossa.³²⁹

PK 6:1.2 soveltuu perittävän tai lesken avio-oikeuden alaisesta omaisuudesta heidän yhteiselle rintaperilliselle annettuun lahjaan.³³⁰ Säännös korostaa perillisten välisessä suhteessa sitä, että esimerkiksi lesken antama lahja rintaperilliselle voidaan ottaa huomioon. Perilliset eivät ennakkoperintösäännösten nojalla voi vedota esimerkiksi siihen, että leski olisi antanut muulle perillisasemassa olevalle perilliselle, kuin rintaperilliselle avio-oikeuden alaisesta omaisuudesta ennakkoperintöä. AL 94 a § puolestaan ei anna rajausta siitä, kenelle ennakkoperintö on avio-oikeuden alaisesta omaisuudesta annettu. Kuitenkin lesken antaman ennakkoperinnön täytyy olla annettu perittävään ja leskeen perillissuhteessa olevalle henkilölle, jotta se täyttää ennakkoperinnön edellytykset. Leski ei voi vedota AL 94 a §:ään vain omalle perilliselleen antaman ennakkoperinnön osalta.³³¹ Tämän perusteella voidaan päätellä, että lesken antamat ennakkoperinnöt rajautuvat perittävän ja lesken yhteisiin rintaperillisiin ja heidän sijaan tuleviin perillisiin.

Ensiksi kuollut puoliso ei tietenkään voi kuolemansa jälkeen antaa enää ennakkoperintöjä, joten takarajana ennakkoperintöjen antamiselle on hänen kuolinhetkensä. Kuolinhetken eli ositusperusteen ja itse osituksen toimittamisen väliin jää kuitenkin aika, jolloin leski voi vielä käyttää avio-oikeuden alaista omaisuuttaan. Koska AL 90 §:n nojalla omaisuuden osituksessa ei oteta huomioon omaisuutta, jonka puoliso on saanut avioliiton purkaututtua, olisi ristiriitaista, että ositusperusteen jälkeen annetut ennakkoperinnöt otettaisiin huomioon.

³²⁸ Lohi: Ennakkoperinnöstä s. 75. Ks. Aarnio – Kangas: Suomen jäämistöoikeus. I, Lakimääräinen perintöoikeus s. 356, jossa lesken antama ennakkoperintö vähennetään virheellisesti lesken osuudesta. Näin ei tule siis toimia. Teoksen uusimmissa painoksissa virhe on kuitenkin korjattu. Ks. Aarnio – Kangas: Suomen jäämistöoikeus. I, Perintöoikeus s. 829.

³²⁹ Kolehmainen – Rabinä: Jäämistösuunnittelu I s. 330.

³³⁰ Aarnio – Kangas: Suomen jäämistöoikeus. I, Perintöoikeus s. 798–799. Yhteinen rintaperillinen voi olla syntynyt avioliitossa tai ennen avioliittoa.

³³¹ Lohi: Aviovarallisuus-oikeus s. 527.

Käytännössä tämä tarkoittaisi sitä, että leski antaisi vielä ennen osituksen toimittamista avio-oikeuden alaisesta omaisuudesta ennakkoperinnön, jonka hän saisi osituksessa laskennallisesti AL 94 a §:n nojalla takaisin. Tämä olisi kuitenkin kohtuutonta. KKO vahvisti tulkintalinjan tapauksessa KKO 2011:105:

KKO 2011:105 tapauksen mukaan, jos leski antaa perittävän kuoleman jälkeen ennakkoperintöä avio-oikeuden alaisesta omaisuudesta, sitä ei voida katsoa vähennettäväksi ensiksi kuolleen puolison jälkeen toimitettavassa osituksessa ja perinnönjaossa. AL 94 a § soveltuu vain ennen perittävän kuolemaa annettuihin ennakkoperintöihin.

4.5.2 Tasinkoprivilegiin vetoamisen merkitys

AL 103.2 §:n mukaan osituksessa, joka toimitetaan ensiksi kuolleen puolison kuoleman jälkeen, ei eloon jäänyt puoliso ole velvollinen luovuttamaan tasinkoa ensiksi kuolleen puolison perillisille. Ennen annetun ennakkoperinnön laskennallista lisäystä saattaa vaikuttaa siltä, että eloon jäänyt puoliso olisi ensiksi kuollutta puolisoa varakkaampi. Säännöksen soveltaminen suoraan saattaisi johtaa siihen, että osituslaskelma jätetään kokonaan tekemättä, koska halutaan vedota tasinkoprivilegiin.³³² Kun annettu ennakkoperintö, oli se perittävän tai lesken antama, otetaan huomioon, saattaa avio-osuus muodostua lopulta suuremmaksi kuin lesken avio-oikeuden alainen omaisuus, jolloin leskellä on oikeus tasinkoon. Tämän vuoksi on suositeltavaa tehdä ennen tasinkoprivilegiin vetoamista varmuudeksi perintöosalaskelma ja laskea, miten ennakkoperinnöt voivat vaikuttaa tasingon määrään.

Esimerkki 13: Perittävällä on kolme rintaperillistä a, b ja c. Perittävän reaalinen jäämistö on 50 000 euroa ja lesken vastaava omaisuus on 100 000 euroa. Perittävä on antanut a:lle ja b:lle kummallekin 37 500 euroa ennakkoperintöä. Pällepäin näyttää siltä, että leski on varakkaampi, ja hänen kannattaisi vedota tasinkoprivilegiin. Kun tehdään perintöosalaskelma sijoittamalla annetut ennakkoperinnöt perittävän omaisuuden säästöön, huomataan, että perittävän omaisuuden säästö onkin 125 000 euroa, kun lesken omaisuuden säästö on 100 000 euroa. Puolisoiden yhteinen omaisuuden säästö on 225 000 euroa ja avio-osuudeksi tulee tällöin 112 500 euroa. Annettujen ennakkoperintöjen vuoksi perittävä maksaa leskelle tasinkoa 12 500 euroa, kun tasinkoprivilegiin vetoaminen ei olisi suonut tätä tasinkoa leskelle. Perilliset saavat myös jokainen 37 500 euroa jäämistöstä.³³³

³³² Kolehmainen – Rabinä: Jäämistösuunnittelu I s. 332. Myös Lohi: Ennakkoperinnöstä s. 75. Lohi huomauttaa, että varsinkin, jos varallisuuserot ovat vähäiset ja ennakkoperintö suuri, olisi laskutoimitus aina suotavaa tehdä.

³³³ Vastaava esimerkki Lohi: Ennakkoperinnöstä s. 76.

AL 103.2 § tulee sovellettavaksi vasta osituksen reaalisessa vaiheessa.³³⁴ Säännöksen soveltuvuutta ei voida lopullisesti ratkaista ennen kuin tasinkolaskelma on tehty.³³⁵ Käytännössä ero on siinä, onko kyseessä sopimusositus vai toimitusositus. Sopimusosituksessa leski saattaa vedota tasinkoprivilegiin, jolloin osituslaskelma jätetään tekemättä, ositus muuttuu omaisuuden erotteluksi ja kumpikin taho pitäisi oman osuutensa. Tällöin on suurempi riski, että leski menettää turhaan tasinko-oikeutensa.³³⁶

Pesänjakajan toimittamassa osituksessa osituslaskelma tehdään valmiiksi, jonka jälkeen leski voi harkita tasinkoprivileginsä käyttöä ja pesänjakajan tulee velvoittaa leski esittämään lopullinen sitova kantansa.³³⁷ Jos ositusta moititaan tai se kumotaan virheen johdosta kokonaan tai osittain, leski voi vielä täydennysosituksessa tai uudelleen toimitettavassa osituksessa vedota tasinkoprivilegiin, vaikka hän aikaisemmin ei olisi tehnyt tällaista vaatimusta.³³⁸ Vaikka leski osituksen ulkopuolella perunkirjoituksessa olisi antanut tasinkoprivilegi-ilmoituksen, kyseessä ei ole ositustahdonilmaisu, vaan ennakkollinen, mahdollisen osituksen varalta tehty ilmoitus.³³⁹ Leski voi muuttaa mielensä tasinkoprivilegin käytön suhteen osituksen reaaliseseen vaiheeseen saakka.³⁴⁰

Käytännössä mahdollisuus sille, että leski virheellisesti, omaa etuaan vastoin vetoaisi tasinkoprivilegiin, vaikka ennakkoperintöjen ansiosta hän olisikin oikeutettu tasinkoon, voi johtua vain sopimusperusteisten ositusten kohdalla. Toimitusosituksessa vastaavaa riskiä ei ole. Edes lesken ennakkolliset ilmoitukset eivät sido häntä vetoamaan lopullisesti tasinkoprivilegiin, vaan vasta osituslaskelman nähtyään, kun hän todella tietää, onko hän saamassa tasinkoa vai ei, hän voi siihen vedota. Ennakkoperintövastikkeeseen vetoamisella voidaan sanoa olevan kuitenkin merkittävä vaikutus lesken tasingon määrään.

4.5.3 Lesken antama ennakkoperintö ja vapaan omaisuuden merkitys

Vain perittävän vapaa omaisuus voidaan ottaa huomioon laskelmassa. AL 94 a §:n sanamuodon mukaan lause ”jos ennakon antajalta jää muuta omaisuutta” voisi viitata siihen, että jos leski on antanut ennakkoperintön, hänen vapaata omaisuuttansa voitaisiin myös ottaa huomioon

³³⁴ Lohi: Ennakkoperinnöstä s. 75 av 24.

³³⁵ Aarnio – Helin: Suomen avioliitto-oikeus s. 196.

³³⁶ Saarenpää on luonnehtinut menettelyä vaaralliseksi. Saarenpää: Perintö ja jäämistö s. 44.

³³⁷ Saarenpää: Perintö- ja jäämistö s. 44.

³³⁸ Aarnio – Helin: Suomen avioliitto-oikeus s. 198.

³³⁹ Aarnio – Helin: Suomen avioliitto-oikeus s. 199.

³⁴⁰ Mikkola: Lesken asema jäämistö- ja vero-oikeudessa s. 23.

laskelmassa. Tällainen tulkinta olisi kuitenkin kohtuuton, ja leski joutuisi huonompaan asemaan kuin ennen ennakon antamista.³⁴¹ Ruotsin lainvalmistelutöissä ei ole rajattu AL 94 a §:n vastaavaa säännöstä koskemaan ennakonantajalta jäänyttä vapaata omaisuutta. Esitöissä kuitenkin puhutaan ”kuolleelta jääneen” vapaan omaisuuden vaikutuksesta.³⁴² Ajatuksena on kuitenkin ollut, että vaikka leski olisi antanut ennakkoperinnön, perittävän vapaa omaisuus voidaan ottaa huomioon laskelmassa.³⁴³

Edellä olevissa esimerkeissä perittävän avio-oikeuden alainen omaisuus on riittänyt kattamaan leskelle tasingon ja vapaa omaisuus on turvannut perillisten osuudet. Lähtökohtaisesti leskelle ei kuulu perittävän vapaa omaisuus. Olisi kuitenkin kohtuutonta, että avio-oikeuden alaisesta omaisuudesta annetun ennakkoperinnön puutteet jäisivät yksin lesken kannettaviksi ja perilliset saisivat vapaasta omaisuudesta yhtä suuret osuudet keskenään. Ennakkoperintölaskelmien tarkoitus on saavuttaa sama tilanne, johon ilman ennakkoperinnön antamista olisi päästy. Tämän vuoksi, jos ennakko on annettu avio-oikeuden alaisesta omaisuudesta, tällöin lesken tulisi saada tasinko mistä omaisuudesta tahansa.³⁴⁴

Esimerkki 14: Perittäväällä on kolme rintaperillistä a, b ja c, joista a on saanut 100 000 euron ennakkoperinnön. Perittävän avio-oikeuden alainen omaisuus on muista esimerkeistä poiketen 10 000 euroa ja lesken vastaava osuus 10 000 euroa. Perittäväällä on vapaata omaisuutta lisäksi 50 000 euroa. Lasketaan, mikä vaikutus vapaalla omaisuudella nyt on.

Tehdään perintöosalaskelma:

$$p = \frac{10\,000 + p + 10\,000}{2 \times 3} + \frac{50\,000}{3}$$

$$p = 24\,000$$

Osituslaskelmassa käytetään saadun ennakon osalta 24 000 euron lisäystä. Puolisoiden yhteinen omaisuuden säästö on tämä ennakko lisättynä 44 000 euroa ja avio-osuuden suuruus 22 000 euroa. Leski saa tällöin tasinkoa 12 000 euroa. Huomataan, että perittäväällä on avio-oikeuden alaista omaisuutta vain 10 000 euroa. Leski saa tämän 10 000 euroa ja lisäksi vapaasta omaisuudesta 2 000 euroa.

³⁴¹ Tämä huonontaisi myös perillisten asemaan, kun jako-osuudet kasvaisivat kohtuuttomiksi. Lohi: Ennakkoperinnöstä s. 89–90 av. 38.

³⁴² SOU 1925:43 s. 470.

³⁴³ Myös Lohi: Ennakkoperinnöstä s. 90.

³⁴⁴ Aarnio – Helin: Suomen avioliitto-oikeus s. 184–185. Myös Lohi: Ennakkoperinnöstä s. 89.

Vapaasta omaisuudesta jää vielä perillisille 48 000 euroa, jonka b ja c jakavat keskenään.³⁴⁵

Ratkaisua on perusteltu sillä, että leski saa saman tasingon, kuin hän olisi saanut, jos ylisuuren ennakkoperinnön rasitus olisi jakautunut osapuolten kesken suhteellisesti.³⁴⁶

4.6 Ennakkoperintö AL 94 §:n vastikeperusteena

AL 94 §:n mukaan, jos puoliso on huolimattomuudestaan tai käyttämällä väärin oikeutta vallita omaisuutta aiheuttanut avio-oikeuden alaisen omaisuuden vähentymisen, on puolisollla oikeus saada tämä osituksessa vastikkeena takaisin. Jotta leski voi vedota AL 94 §:ään perittävän antaman ennakkoperinnön osalta, säännöksen soveltaminen edellyttää, että ennakkoperinnön antaminen on lainkohdassa tarkoitettulla tavalla loukannut leskeksi jäänyttä.

Vastikeoikeuden syntyminen edellyttää myös avio-oikeuden alaisen omaisuuden säästön olennaista vähenemistä.³⁴⁷ Kyseinen säännös pohjautuu AL 37 §:ään, jonka mukaan avio-oikeuden alaista omaisuutta on hoidettava niin, ettei se aiheuttomasti vähene toisen puolison vahingoksi.³⁴⁸ Jos puoliso avioliiton aikana ei ole noudattanut tätä huolellisuusvelvoitetta, voidaan vähentynyt omaisuus ottaa huomioon osituksessa vastikejärjestelmän säännösten avulla.³⁴⁹ Vakiintuneen käsityksen mukaan huolellisuuden vaatimusta ei pidä ymmärtää liian ankarasti.³⁵⁰ Tämä johtuu siitä, ettei vähentyminen viittaa tiettyyn euromäärään, vaan ennen hukkaamista olleen ja hukkaamisen jälkeen jääneen varallisuuden väliseen suhteeseen.³⁵¹ Sellaisen menettelyn on katsottu aiheuttavan vastikevelvollisuuden, joka objektiivisesti arvioiden on ilmeisen ajattelematonta ja edellyttää omaisuuden olennaista vähentymistä.³⁵²

Oletetaan, että AL 94 §:n edellytykset täyttyvät. Lesken ei tarvitse tinkiä tasingostaan siksi, että ennakkoperinnöksi vedottu luovutus ei PK 6 luvun valossa olekaan AL 94 a §:ää sovellettaessa ennakkoperintöä tai lesken tasinko pienenee ylisuuren ennakkoperinnön vuoksi. AL 94 a §:ää säädettäessä ei ole tarkoitettu evätä leskeltä oikeutta vedota hänen kannaltaan tehokkaampiin

³⁴⁵ Vastaava esimerkki Lohi: Ennakkoperinnöstä s. 88–89.

³⁴⁶ Lohi: Ennakkoperinnöstä s. 89.

³⁴⁷ Mikkola: Lesken asema jäämistö- ja vero-oikeudessa s. 11.

³⁴⁸ Wirilander: Osituksen ongelmia s. 156.

³⁴⁹ Mikkola: Lesken asema jäämistö- ja vero-oikeudessa s. 11.

³⁵⁰ Aarnio - Helin: Suomen avioliitto-oikeus s. 181–182.

³⁵¹ Helin: Avio-oikeus ja sen suoja s. 36.

³⁵² Rautiala: Ositus s. 74 ja 241.

suojanormeihin.³⁵³ AL 94 § tarjoaa lähtökohtaisesti täyden suojan leskelle. Ainoa edellytys on, että perittävän avio-oikeuden alaisen omaisuuden säästö riittää tasingon maksamiseen.³⁵⁴

On huomioitava, että AL 94 §:n kohdalla omaisuuden arvostaminen voi poiketa. Vastikkeen arvon on vastattava tällöin avio-oikeuden alaisen omaisuuden säästön vähentymistä. Tilannetta on peilattava siihen, mitä leski osituksen hetkellä olisi saanut, jolloin voidaan perustellusti katsoa, että AL 94 §:ää sovellettaessa omaisuus voidaan arvostaa ositushetkiseen arvoon.³⁵⁵ Mikäli leski kokee omaisuuden arvostamisen epäoikeudenmukaiseksi AL 94 a §:ää sovellettaessa, hän voi vedota AL 94 §:n säännöksiin, jolloin omaisuus arvostetaan ositushetken mukaan. Näin lesken tasinko turvataan AL 94 a §:ssä esitettyä paremmin. Toisaalta oikeuskirjallisuudessa on myös katsottu, että AL 94 §:ää sovellettaessa omaisuus tulisi arvostaa omaisuuden hukkaamishetken arvon mukaan.³⁵⁶

Leskelle täyden tasingon turvaamiseksi voidaan tarvittaessa käyttää koko perittävän avio-oikeuden alaisen omaisuuden säästö. Annettu ennakkoperintö vähennetään puolisoiden yhteisestä omaisuudesta, ja saatu summa jaetaan kahdella. Näin saadaan avio-osuudet selville. Tämän jälkeen annettu ennakkoperintö lisätään täysimääräisenä lesken avio-osuuteen. Ennakkoperintöä ei lisätä laskennallisesti omaisuuden säästöön ennen avio-osuuksien laskemista, kuten AL 94 a §:ää sovellettaessa. Ennakkoperinnön lisääminen vasta lesken avio-osuuteen turvaa täysimääräisen hyvityksen.³⁵⁷

Esimerkki 15: Kuten esimerkissä 2, perittävällä on kolme rintaperillistä a, b ja c. Perittävän avio-oikeuden alainen omaisuus on 150 000 euroa ja lesken vastaava omaisuus on 50 000 euroa. Perittävä on antanut a:lle 100 000 euron ennakkoperinnön avio-oikeuden alaisesta omaisuudesta. Leski joutui 100 000 euron sijasta tyytymään 70 000 euron tasinkoon.

Jos edellytykset AL 94 §:n soveltamiselle olisivat olemassa, lesken avio-osuus laskettaisiin seuraavalla tavalla: $(150\,000 + 50\,000 - 100\,000) : 2 + 100\,000 = 150\,000$ euroa. Näin lesken tasingoksi tulisi 100 000 euroa, kuten pitäisikin. Perittävän avio-oikeuden alaisesta omaisuudesta maksettaisiin 100 000 euroa tasinkoa leskelle. Perillisten b:n ja c:n jaettavaksi jäisi 50 000 euroa. Lesken tasinko on AL

³⁵³ SOU 1925:43 s. 469–470. Lohi: Ennakkoperinnöstä s. 107. Ruotsissa hyväksytty tapa lähti ennemmin siitä, että AL 94 a §:n tyyppinen säännös olisi ensisijainen.

³⁵⁴ Helin: Avio-oikeus ja sen suoja s. 51.

³⁵⁵ Wirilander: Osituksen ongelmia s. 168.

³⁵⁶ Kangas: Lahja s. 208. Vrt. ositushetkistä arvoa ovat puoltaneet mm. Wirilander: Osituksen ongelmia s. 167–168, Saarenpää: Tasajaon periaate s. 372–373 sekä Helin: Avio-oikeus ja sen suoja s. 34.

³⁵⁷ Ennakkoperinnön lisäys jo avio-osuutta laskettaessa johtaisi siihen, että avio-osuudeksi saattaisi muodostua aina nolla riippumatta siitä, kuinka suuri ennakkoperintö olisi, koska avio-osuus ei voi olla negatiivinen. Kun ennakkoperintö lisätään jälkikäteen, turvataan maksimaalinen tasinko. Ks. Lohi: Ennakkoperinnöstä s. 108 esimerkki 17.

94 §:n johdosta turvattu paremmin eikä hän joudu perillisten vuoksi tinkimään tasingostaan.³⁵⁸

Lesken tasinkoa maksettaessa ensisijaisesti otetaan huomioon perittävän avio-oikeuden alainen omaisuus. Tasinkoon voidaan käyttää tarvittaessa koko avio-oikeuden alainen omaisuus. Mikäli tämä säästö ei riitä, voidaan puuttuvaan osan täyttämiseen käyttää myös perittävän vapaata omaisuutta. Puuttuvasta tasingon määrästä voidaan kuitenkin turvata vain puolet perittävän vapaasta omaisuudesta. Esimerkiksi, jos lesken kuuluisi saada tasinkoa 13 000 euroa, ja perittävällä on avio-oikeuden alaista omaisuutta 5 000 euroa, puuttuvaksi tasingoksi jää 8 000 euroa. Perittävällä on vapaata omaisuutta 10 000 euroa. Vaikka vapaa omaisuus riittäisi turvaamaan lesken tasingon, puuttuvasta tasingosta vain puolet eli 4 000 euroa voidaan antaa leskelle tasinkona.³⁵⁹ Perillisille jäisi vielä 6 000 euroa vapaata omaisuutta. AL 94 § turvaa lesken tasingon täysimääräisesti avio-oikeuden alaisen omaisuuden kautta, mutta ei enää vapaan omaisuuden. Lesken tasinkoa ei olla turvattu kuitenkaan liikaa perillisten kustannuksella.³⁶⁰

³⁵⁸ Mikäli perilliset eivät saisi perinnönjaossa lakiosaansa, se ei vaikuta lesken tasinkoon. Tällöin PK 7:8:n nojalla heidän on nostettava lakiosan täydennyskanne a:ta vastaan, jos he haluavat saada heille kuuluvan osuutensa.

³⁵⁹ Aarnio – Helin: Suomen avioliitto-oikeus s. 184–185.

³⁶⁰ Aarnio – Helin: Suomen avioliitto-oikeus s. 184.

5 Johtopäätökset

Ennakkoperintövastikkeeseen vetoamalla leskellä on mahdollisuus saada osituksessa laskennallisesti takaisin avio-oikeuden alaisesta omaisuudesta annettu ennakkoperintö. Jotta leski voi vedota AL 94 a §:ään, on luovutuksen oltava PK 6 luvun mukaan ennakkoperintöä. Koska ennakkoperintö on aina lahjaoikeustoimi, on suorituksen oltava joko kokonaan tai osittain vastikkeeton. Tämä ilmenee luovutettavan kohteen arvon ja siitä maksetun korvauksen välillä. Lisäksi luovutettavan kohteen on täytynyt kuulua sen antajalle ennen luovutuksen siirtymistä perilliselle. Olennaista on myös antajan luovutustahto, jolloin myös täyttämätön lahjanlupaus voi täyttää ennakkoperinnön tunnusmerkit.

Ennakkoperintösäännökset asettavat muutamia rajoja sille, millainen lahjaoikeustoimen kriteerit täyttävä luovutus voidaan lopulta katsoa ennakkoperinnöksi. Esimerkiksi tavanomaista lahjaa, elatus-, kasvatus- ja koulutuskustannuksia tai sukupolvenvaihdoksella siirrettyä yritysomaisuutta ei lähtökohtaisesti katsota ennakkoperinnöksi. Lahjaoikeustoimen toteuttamistapa on toisaalta hyvin laaja, mikä ilmenee siinä, että perillisen saama hyöty, kuten asumisetuus tai anteeksiannettu velka voidaan katsoa ennakkoperintönä. Olennaista ennakkoperinnölle on se, että se on olennaisesti vaikuttanut perillisten väliseen tasavertaisuuteen. Tällöin myös välittömyyden vaatimuksesta voidaan poiketa, ja kolmannelle taholle suoritettut velat tai perillisen yritykselle annettu lahjoitus voivat olla ennakkoperintöä.

Ennakkoperintösäännökset ovat tahdonvaltaisia, mikä tarkoittaa sitä, että perittävän määräys on ensisijainen olettamiin nähden. Lainsäätäjä on varautunut kuitenkin siihen, että perittävä on pysytellyt passiivisena. Tämän vuoksi rintaperillisille annetut lahjat oletetaan ennakkoperinnöksi ja muulle perilliselle annettuja lahjoja ei. Tämä perustuu olettamukselle, että perittävä on todennäköisemmin halunnut suosia kauempaa sukulaista, kun taas rintaperillisten kesken perittävä on todennäköisemmin halunnut säilyttää tasavertaisuuden.

Perittävä voi kuitenkin määrätä, että rintaperilliselle annettua lahjaa ei tule katsoa ennakkoperinnöksi ja muulle perilliselle annettu lahja tulee katsoa. Olennaista on kuitenkin se, että annetulla lahjalla on ennakkoperinnön vaikutus ainoastaan silloin, kun henkilö on perittävän kuollessa perillisasemassa tai hän sijaantulomääräysten perusteella tulee perillisasemaan. Lahjansaajan ei tarvitse lahjoitushetkellä olla perillisasemassa, mutta luovutus katsotaan ennakkoperinnöksi vain, jos hänen on teoreettisesti mahdollista olla perillisasemassa. Tahdonvaltaisuus korostuu myös siinä, että perittävä voi muuttaa määräystään

vapaamuotoisesti, mutta vain rintaperilliselle annetun lahjan osalta. Muun perillisen kohdalla määräys on tehtävä lahjan antamishetkellä. Ainoastaan tilanteissa, jolloin olosuhteet ovat merkittävästi muuttuneet, voidaan kokonaisuutena katsoa, että perittävän jälkikäteinen vapaamuotoinen määräys on pätevä muun kuin rintaperillisen kohdalla.

Ennakkoperintösäännökset jättävät tulkinnanvaraa, mutta se on tarpeellista. Perittävä voi lahjoittaa käytännössä mitä tahansa perillisille. Etenkin välittömyyden ja vastikkeettomuuden vaatimukset sekä lahjojen tavanomaisuus rajaavat monia luovutuksia pois ennakkoperintösäännösten soveltamisalasta. Jäljelle jäävät tapaukset, jotka ratkeavat lopulta yksilöllisten olosuhteiden perusteella. Poikkeussääntö omaisuuden arvostamiseen turvaa kohtuuttomien ennakkoperintöjen huomioon ottamisen. Ennakkoperintö voidaan arvostaa myös muun kuin lahjoitushetken mukaan, jos omaisuuden arvo olisi laskenut tai noussut huomattavasti sen lahjoitushetkisestä arvosta. Usein myös olosuhteista ilmenee ennakkoperintöolettamia puoltavia tai kumoavia seikkoja. Ainoa järjestelmän haaste voidaan katsoa olevan perittävän tarkoituksen oletaminen. Käytännössä tällainen tulkintavara on kuitenkin jätettävä säännöksiin, sillä kyse on lopulta aina siitä, onko perittävä olosuhteiden perusteella suosinut perillistä vai ei, ja onko hän halunnut luovutuksen vaikuttavan leskeksi jäävän avio-osaan. Jokaisen ennakkoperinnön huomioon ottaminen on kuitenkin lähtökohtaisesti tärkeää tasajaon periaatteen kannalta, jolloin mitään aikarajaa sille, kuinka vanhat ennakkoperinnöt voidaan ottaa huomioon, ei voida myöskään asettaa.

Oleennaista annetun ennakkoperinnön osalta on se, että se on annettu avio-oikeuden alaisesta omaisuudesta, sillä jäämistöosituksessa sen olisi pitänyt kuulua ositettavaan omaisuuteen. AL 94 a §:n nojalla leski voi saada tästä omaisuudesta annetun ennakkoperinnön laskennallisesti takaisin. Kun kyse on avio-oikeuden alaisesta omaisuudesta sekä perittävän että lesken avio-oikeuden alaisesta omaisuudesta annetut ennakkoperinnöt voidaan ottaa huomioon laskennallisina lisäyksinä. Etenkin lesken antamien ennakkoperintöjen osalta on huomioitava, että vain sellaisille perillisille annetut luovutukset ovat ennakkoperintöä, joihin sekä leski että perittävä ovat perillissuhteessa. Jos leski on antanut ennakkoperinnön, pätee luovutuksen ennakkoperintöluonteeseen luonnollisesti lesken määräys.

Laskuesimerkeistä huomataan, miten annettu ennakkoperintö vaikuttaa lesken tasingon määrään. Kun annettu ennakko vastaa sitä, mitä perillisen jako-osuudesta voidaan vähentää, voidaan ennakkoperintö lisätä kokonaisuudessaan osituslaskelmaan, kuten esimerkissä 1, ja leski saa sen tasingon, joka hänelle kuuluisi. Mikäli ennakko on ylisuuri, vähennetään esimerkin

2 mukaan niin suuri osa, mitä voidaan. Ylisuuri ennakkoperintö vähentää lesken tasinkoa. Jos ennakkoperintöjä on annettu useampia, tulee jokainen niistä lisätä laskelmaan esimerkin 3 tavoin, ja jokaisen osalta vähentää vain se, mitä voidaan. Ylisuuren ennakkoperinnön vaikutus jakautuu lopulta suhteellisesti lesken ja perillisten kesken.

Mikäli perittävällä on vapaata omaisuutta, voidaan se ottaa huomioon laskelmassa tasaavana tekijänä. Koska vapaa omaisuus jaetaan perillisten kesken, voidaan ajatella, että perilliset saavat osuutensa vapaasta omaisuudesta, jolloin lesken tulisi saada tasinkonsa avio-oikeuden alaisesta omaisuudesta. Pelkän avio-oikeuden alaisen omaisuuden ei tarvitse kattaa sekä lesken tasinkoa että perillisten osuuksia. Ainoa lain sanamuodon kannalta selkeä tulkintaongelma on siinä, että antajan vapaa omaisuus otettaisiin huomioon. Kyse on vakiintuneesti kuitenkin vain perittävältä jääneestä vapaasta omaisuudesta, eikä lesken, jos leski on antanut ennakkoperinnön. Tätä vahvistaa se, että myös lain esitöissä puhutaan kuolleelta jääneestä muusta omaisuudesta. Yleisestikin ajatus siitä, että lesken vapaa omaisuus huomioitaisiin, olisi kohtuutonta.

Tämän tutkielman perusteella lesken tasingon määrä voidaan turvata tehokkaasti perittävän vapaalla omaisuudella. Esimerkistä 5 ja 6 huomataan, kuinka vapaan omaisuuden lisääminen laskelmaan kasvattaa leskelle kuuluvan tasingon määrää. Koska vapaa omaisuus voidaan ottaa laskelmassa huomioon, voidaan myös vapaasta omaisuudesta annetut ennakkoperinnöt huomioida. Lisäyksiä on tehtävä vain, jos avio-oikeuden alaisesta omaisuudesta on annettu ennakkoperintöjä eikä avio-oikeuden alainen omaisuus tai vapaan omaisuuden lisääminen vielä tasaa osuuksia tarpeeksi. Esimerkin 7 mukaan vapaa omaisuus sekä vapaasta omaisuudesta annetut ennakkoperinnöt ovat turvanneet leskelle kuuluvan tasingon.

Kun ennakkoperintöjä on annettu useampia niin avio-oikeuden alaisesta kuin vapaasta omaisuudesta, muodostuvat laskut hankaliksi. Aina vapaa omaisuus ei turvaa täyttä tasinkoa. Esimerkeistä 8–10 huomataan, miten eri laskutapoja käyttämällä lesken tasingon määrä voi vaihdella ja miten herkästi jokin ennakkoperintö voidaan ottaa ylisuurena huomioon. Etenkin *Wirilanderin* puutemallin voidaan katsoa johtavan todellisuutta vääristäviin suhteellisiin osuuksiin. Laskelmia tehdessä tulee aina tarkistaa ensin tilanne, joka olisi ikään kuin ennakkoperintöjä ei olisi annettu. Tämän jälkeen erinäisten laskennallisten lisäysten jälkeen tulee verrata jokaisen lisäyksen kohdalla, onko ennakkoperinnön lisäys vähentänyt vai lisännyt lesken tasingon tai perillisten osuuden puutetta. Jos vapaa omaisuus ei turvaa leskelle täysimääräistä tasinkoa, tämän tutkielman perusteella lesken tasingon määrä turvataan parhaiten, kun laskelmaan tehdään mahdollisimman suurta perintöosaa vastaava lisäys, tai

jaetaan ylisuuresta ennakkoperinnöstä aiheutunut puute suhteellisesti lesken ja perillisten kesken. Parhaiten tasajaon periaatetta heijastava suhdeluku lesken ja perillisten välillä saadaan esimerkissä 4 esitetyn mukaan.

Ennakkoperintö- ja aviovarallisuusjärjestelmän epävarmuuksien poistamiseen on jo tarpeeksi sääntelyä. Lesken tasinko voidaan turvata AL 94 a §:ään vetoamalla tai vielä tätäkin paremmin vetoamalla AL 94 §:ään. Lisäksi perittävä voi tehdä ennakkoperintömääräyksiä lesken aseman parantamiseksi. Varmin vaihtoehto on ennakkoperintöä annettaessa määrätä siitä, että ylisuuri ennako palautetaan jäämistöön, jolloin vältytään käytännössä tässä tutkielmassa esitetyiltä ylisuuren ennakon aiheuttamilta ongelmilta. Perittävän tekemä testamenttimääräys syrjäyttäisi myös ennakkoperintösäännökset kokonaan. Jos perittävä on pysynyt passiivisena tai on tietämätön ennakkoperintömääräyksistä, jäämistö jaetaan olettamille perustuvien ennakkoperintösäännösten mukaan, joiden voidaan sanoa toteuttavan tarkoituksensa. Suhteellisella jakotavalla lesken ja perillisten etu otetaan tasapuolisesti huomioon.

Ennakkoperintösäännökset ja vastikesäännökset ovat vanhoja ja sisältävät paljon tulkintaongelmia. Tulkintaongelmat ovat aina tapauskohtaisia. Tämän vuoksi voidaan todeta, että yhtään yksityiskohtaisemmat säännökset eivät kuitenkaan selkeyttäisi oikeustilaa, päinvastoin ne vain lisääisivät tulkintaongelmia. Jos lesken tasinkoa turvattaisiin enemmän perillisten kustannuksella, voisi tämä altistaa järjestelmän väärinkäytöksille ja AL 94 §:n tarkoitus hämärtyisi. Kun lähtökohtana tutkielmassa on, ettei ylisuurta ennakkoa voida sen saaneen perilliseltä vaatia takaisin, käytännössä suhteellinen jakotapa on parhaiten tasajaon periaatetta toteuttava vaihtoehto. Tämän tutkielman perusteella järjestelmä tarjoaa riittävät ja oikeudenmukaiset keinot ennakkoperinnön huomioimiseen osituksessa. Järjestelmän voidaan sanoa toteuttavan tarkoituksensa myös siksi, ettei vanhaa sääntelyä ole kritiikistä huolimatta vielä muutettu tai täsmennetty vuosien aikana.